

**T.C.
YAŞAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**5271 SAYILI CEZA MUHALEMESİ KANUNU'NDA
ADLİ KONTROL
İnan YILMAZ**

**Danışman
Doç. Dr. Burcu Dönmez**

İzmir, 2015

**T.C.
YAŞAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**5271 SAYILI CEZA MUHALEMESİ KANUNU'NDA
ADLİ KONTROL
İnan YILMAZ**

**Danışman
Doç. Dr. Burcu Dönmez**

İzmir, 2015

TUTANAK

Öğrencinin

Adı ve Soyadı : İnan Yılmaz
Öğrenci No : 13300001416
Tez Konusu : 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Adli Kontrol
Anabilim Dalı : Kamu Hukuku Anabilim Dalı
Programı : Kamu Hukuku Tezli Yüksek Lisans Programı
Sınav Tarihi ve Saati :

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Enstitü Yönetim Kurulu'nun
..... tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Yaşar
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Yönetmeliğinin 23/37.maddesi gereğince
yüksek lisans/doktora tez sınavına alınmıştır. Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini
...dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin
dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI

OY ÇOKLUĞU O

OY BİRLİĞİ ile

DÜZELTME O

RED edilmesine O

ile karar verilmiştir.

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. O

Öğrenci sınava gelmemiştir. O

Evet

Tez burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir. O

Tez mevcut hali ile basılabilir.

Tez gözden geçirildikten sonra basılabilir. O

Tezin basımı gerekliliği yoktur. O

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

.....

Başarılı

Düzeltme

Red

.....

Başarılı

Düzeltme

Red

.....

Başarılı

Düzeltme

Red

ÖZET

Yüksek Lisans

Adli Kontrol

İnan Yılmaz

Yaşar Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Hukuku Yüksek Lisans Programı

Adli kontrol, köklü geçmişli olan bir kurum değildir. 01.06.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile hukuk sistemimize girmiştir. Adli kontrol bağımsız nitelikte bir koruma tedbiridir. Temel amacı tutuklamanın ağır sonuçlarını ortadan kaldırmaktır. Ölçülük ilkesi gereğince tutuklamadan önce adli kontrolün dikkate alınması ve uygulanması gereklidir. Özellikle cezasının alt ve üst sınırı fazla olan suçlarda uygulanabileceği endişesiyle kanun koyucu, adli kontrolün uygulanabilmesi için ceza sınırı benimsemiş idi. Adli kontrol uygulamada benimsenince, yapılan yasal değişiklikler ile ceza sınırı kaldırılmış ve tüm suçlar yönünden uygulanması olanağı getirilmiştir. Ayrıca adli kontrol yükümlülüklerinin sayısı da yapılan yasal değişiklikler ile artırılmıştır.

Bu çalışmamızda öncelikle adli kontrol kavramı, adli kontrolün amacı ve özellikleri açıklanmış, uygulanma şartları ve yükümlülüklerine ayrıntılı olarak yer verildikten sonra kanun yolu, sona ermesi, haksız uygulanması nedeniyle meydana gelen zararın nasıl tazmin edileceği irdelenmiştir. Sonuç kısmında ise uygulamada yaşanan sıkıntılara ve mevzuattaki eksikliklere dikkat çekilerek çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: adli kontrol, koruma tedbiri, tutuklama, ölçülük ilkesi

ABSTRACT

Master's

Judicial Control

İnan Yılmaz

Yaşar University

Institute of Social Sciences

Public Law Master's Program

Judicial control is a concept that doesn't have a long history. It has enshrined in our legal system with the Code of Criminal Procedure (n. 5271) dated 01.06.2005. The main purpose of judicial control, which is an independent protective measure, is to prevent the drastic effects of an arrest. In light of the principle of proportionality, judicial control has to be considered and applied before making an arrest. Lawmaker adopted a sentencing limit for the application of judicial control because of the concerns that it might be applied in crimes that has higher minimum and maximum sentencing limits. After judicial control was accepted in legal practice, the limit for judicial control is abolished with an amendment to the law and judicial control is allowed to be applied in all crimes. The number of requirements to comply with judicial control has also increased with the amendment.

In this study, we initially explained the concept, purpose and characteristics of judicial control, examined the terms of application and requirements in detail, and analyzed termination, remedies and compensation of damages caused by unfair and unlawful use of judicial control. In conclusion section, we pointed out the problems of application in practice, along with the defects in legislation, and provided possible solutions.

Keywords: judicial control, protective measures, arrest, principle of proportionality

İÇİNDEKİLER

5271 SAYILI CEZA MUHAKEMESİ KANUNU'NDA

ADLİ KONTROL

TUTANAK.....	I
YEMİN METNİ.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMEL İLKELER, KAVRAM, HUKUKİ NİTELİĞİ,

AMAÇ VE ÖZELLİKLERİ

MUKAYESELİ HUKUKTA ADLİ KONTROL

1.1.TEMEL İLKELER.....	3
1.1.1.Hukuk Devleti İlkesi.....	3
1.1.2.Kişi Hürriyeti ve Güvenliği İlkesi.....	5
1.1.3.Vasıtasızlık (Doğrudan Doğrualık) İlkesi.....	6
1.1.4.Kişi Dokunulmazlığı İlkesi.....	8
1.2.ADLİ KONTROL KAVRAMI.....	9
1.3.ADLİ KONTROLÜN HUKUKİ NİTELİĞİ.....	11
1.4.ADLİ KONTROLÜN AMACI VE ÖNEMİ.....	16
1.5.ADLİ KONTROLÜN ÖZELLİKLERİ VE ÖN ŞARTLARI.....	18
1.5.1.Adli Kontrolün Özellikleri.....	18
1.5.1.1.Kanunla Düzenlenmiş Olma.....	18
1.5.1.2.Araç Olma.....	19
1.5.1.3.Geçici Olma.....	19
1.5.2.Adli Kontrolün Ön Şartları.....	20
1.5.2.1.Gecikmede Sakınca Bulunması.....	21
1.5.2.2.Görünüşte Haklılık.....	22
1.5.2.3.Orantılılık (Ölçülük) İlkesi.....	23
1.6.TUTUKLAMA KORUMA TEDBİRİNDEN FARKI.....	26

1.7.MUKAYESELİ HUKUKTA ADLİ KONTROL.....	29
1.7.1.Genel Olarak.....	29
1.7.2.Fransız Hukukunda Adli Kontrol.....	31
1.7.3.Alman Hukukunda Adli Kontrol.....	33
1.7.4.İtalyan Hukukunda Adli Kontrol.....	35
1.7.5.Avusturya Hukukunda Adli Kontrol.....	36

İKİNCİ BÖLÜM

ADLİ KONTROLÜN ŞARTLARI, ADLİ KONTROL KARARI VERİLMESİ VE YÜKÜMLÜLÜKLER

2.1.ADLİ KONTROLÜN ŞARTLARI.....	38
2.1.1.Genel Olarak Aranan Şartlar.....	38
2.1.1.1.Maddi Şartlar.....	40
2.1.1.1.1.Bir Suçun İşlenmiş Olması.....	40
2.1.1.1.2.Tutuklama Nedenlerinin Bulunması.....	43
2.1.1.1.2.1.Genel Olarak.....	43
2.1.1.1.2.2.Kaçma Şüphesinin Bulunması.....	43
2.1.1.1.2.3.Delillerin Karartılması Şüphesinin Bulunması.....	46
2.1.1.1.2.4.Tutuklama Nedeni Varsayılan Suçlar.....	49
2.1.1.2.Kişi Bakımından Şartlar.....	53
2.1.2.Çocuk Koruma Kanunu Kapsamında Aranan Şartlar.....	54
2.2.ADLİ KONTROL KARARI VERİLMESİ.....	57
2.2.1.Adli Kontrol Tedbirini Talep Etmeye Yetkili Kişiler.....	57
2.2.1.1.Cumhuriyet Savcısı.....	57
2.2.1.2.Şüpheli.....	59
2.2.1.3.Sanık.....	61
2.2.1.4.Mağdur, Müşteki, Katılan ve Vekilleri.....	61
2.2.2.Adli Kontrol Kararı Vermeye Yetkili Mercii.....	62
2.2.2.1.Soruşturma Evresinde Adli Kontrol.....	62
2.2.2.2.Kovuşturma Evresinde Adli Kontrol.....	65
2.2.3.Adli Kontrol Kararı Verilmesinde Dikkat Edilmesi Gereken Önemli Hususlar.....	67
2.2.3.1.Adli Kontrol Kararının Gerekçeli Olması.....	67
2.2.3.2.Adli Kontrolde Süre.....	68
2.3.ADLİ KONTROL YÜKÜMLÜLÜKLERİ.....	70
2.3.1.Genel Olarak.....	70
2.3.2.CMK'da Öngörülen Yükümlülükler.....	71
2.3.2.1.Yurt dışına Çıkarmama.....	71
2.3.2.2.Hakim Tarafından Belirlenen Yerlere	

Belirtilen Süreler İçinde Düzenli Olarak Başvurmak.....	75
2.3.2.3.Çağrılara ve Kontrol Tedbirlerine Uymak.....	77
2.3.2.4.Taşıtları Kullanamamak ve Sürücü Belgesini Teslim Etmek.....	78
2.3.2.5.Tedavi veya Muayene Tedbirlerine Tabi Olma.....	79
2.3.2.6.Silah Bulunduramamak veya Taşıyamamak.....	82
2.3.2.7.Konutu Terk Etmemek.....	83
2.3.2.8.Belirli Bir Yerleşim Bölgesini Terk Etmemek.....	84
2.3.2.9.Belirlenen Yer veya Bölgelere Gitmemek.....	85
2.3.2.10.Güvence Yatırma.....	86
2.3.2.10.1.Genel Olarak.....	86
2.3.2.10.2.Güvence Türleri.....	88
2.3.2.10.2.1.Cumhuriyet Savcısının İsteği Üzerine Hakimce Belirlenecek Bir Güvence Miktarını Yatırma.....	88
2.3.2.10.2.2.Suç Mağdurunun Haklarını Güvence Altına Almak.....	90
2.3.2.10.2.3.Aile Yükümlülüklerinin Yerine Getirilmesine ve Nafakanın Ödenmesine Dair Güvence Vermek....	91
2.3.2.10.3.Güvencenin Konusu.....	92
2.3.2.10.4.Güvencenin Miktarı.....	93
2.3.2.10.5.Güvencenin Geri Verilmesi veya Hazineye Gelir Kaydedilmesi.....	94
2.3.3.Çocuk Koruma Kanunu'nda Öngörülen Yükümlülükler.....	99
2.3.3.1.Genel Olarak.....	99
2.3.3.2.Belirlenen Çevre Sınırları Dışına Çıkılmamak.....	100
2.3.3.3.Belirlenen Bazı Yerlere Gidememek veya Ancak Bazı Yerlere Gidebilmek.....	100
2.3.3.4.Belirlenen Kişi ve Kuruluşlarla İlişki Kurmamak.....	101

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ADLİ KONTROL YÜKÜMLÜLÜKLERİNİN İNFAZI,

KANUN YOLU, SONA ERMESİ, MAHSUBU VE HAKSIZ UYGULANMASI

NEDENİYLE DOĞAN ZARARIN TAZMİNİ

3.1.ADLİ KONTROL KARARLARININ İNFAZI.....	102
3.1.1.Genel Olarak.....	102
3.1.2.Yurt Dışına Çıkılmama.....	107
3.1.3.Belirlenen Yerlere Belirtilen Süreler İçerisinde Başvurma.....	109
3.1.4.Çağrılara ve Kontrol Tedbirlerine Uyma.....	110
3.1.5.Taşıtları Kullanamama ve Sürücü Belgesini Teslim Etme.....	111

3.1.6.Tedavi veya Muayene Tedbirlerine Uyma.....	112
3.1.7.Silah Bulunduramama veya Taşıyamama.....	113
3.1.8.Konutunu Terk Etmemek.....	114
3.1.9.Belirli Bir Yerleşim Bölgesini Terk Etmemek.....	114
3.1.10.Belirlenen Yer veya Bölgelere Gitmemek.....	115
3.1.11.Güvence Yükümlülükleri.....	116
3.1.11.1.Cumhuriyet Savcısının İstemi Üzerine, Mahkemece Belirlenen Genel Güvence Yükümlülüğü.....	116
3.1.11.2.Suç Mağdurunun Haklarının Güvence Altına Alınması.....	117
3.1.11.3.Aile Yükümlülüklerinin Yerine Getirilmesine ve Nafakanın Ödenmesine Dair Güvence.....	118
3.1.12.Çocuk Koruma Kanunu'nda Öngörülen Yükümlülüklerin İnfazı.....	119
3.1.12.1.Belirlenen Çevre Sınırları Dışına Çıkmamak.....	119
3.1.12.2.Belirlenen Bazı Yerlere Gidememek veya Ancak Bazı Yerlere Gidebilmek.....	120
3.1.12.3.Belirlenen Kişi ve Kuruluşlarla İlişki Kurmamak.....	121
3.2.ADLİ KONTROL KARARLARINA KARŞI KANUN YOLU.....	122
3.2.1.Genel Olarak.....	122
3.2.2.İtiraza Yetkili Kişiler.....	123
3.2.3.İtiraz Süresi.....	124
3.2.4.İtiraz Mercii.....	124
3.2.5.İtirazın İncelenmesi Usulü ve Sonuçları.....	125
3.3.ADLİ KONTROL KARARLARINA UYMAMANIN YAPTIRIMI.....	128
3.4.ADLİ KONTROL YÜKÜMLÜLÜKLERİNİN SÜRESİ VE DEĞİŞTİRİLMESİ.....	130
3.5.ADLİ KONTROLÜN KALDIRILMASI VE SONA ERMESİ.....	132
3.5.1.Adli Kontrolün Kaldırılması.....	132
3.5.2.Adli Kontrolün Sona Ermesi.....	134
3.6.ADLİ KONTROLDE GEÇEN SÜRENİN MAHSUBU.....	135
3.7.ADLİ KONTROL TEDBİRLERİNİN HAKSIZ UYGULAMASINDAN DOĞAN ZARARIN TAZMİNİ.....	137
SONUÇ VE ÖNERİLER	140
KAYNAKÇA.....	147

KISALTMALAR

age	:Adı geçen eser
agm	:Adı geçen makale
AIHM	:Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AIHS	:Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
Anayasa	:Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası
A.Ş.	:Anonim Şirketi
AÜEHFD	:Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜHFD	:Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
b	:Bent
Bkz	:Bakınız
C	:Cilt
CGTİK	:Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun
CMK	:Ceza Muhakemesi Kanunu
CMUK	:Ceza Muhakemesi Usulü Kanunu
(CPPF)	:Fransız Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
ÇKK	:Çocuk Koruma Kanunu
DEÜHFD	:Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
DEÜİBF	:Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
DSHY	:Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği
E	:Esas
e.s.	:Erişim Saati
e.t.	:Erişim Tarihi
EÜHFD	:Ege Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
f	:Fıkra
HAD	:Hukuk Araştırmaları Dergisi
HPD	:Hukuki Perspektifler Dergisi
İÜHFM	:İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
K	:Karar
m	:Madde
MÜHF	:Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
s	:Sayfa
S	:Sayı
(StPO)	:Alman Ceza Muhakemesi Kanunu
TBB	:Türkiye Barolar Birliği
TC	:Türkiye Cumhuriyeti
TCK	:Türk Ceza Kanunu
TSK	:Türk Silahlı Kuvvetleri
UYAP	:Ulusal Yargı Ağı Projesi
vb	:Ve benzeri
vd	:Ve devamı
vs	:Ve sair

GİRİŞ

Ceza muhakemesi hukukunun amacı maddi gerçeğe ulaşmak ve adil bir muhakemenin yapılmasını sağlamaktır. Muhakemenin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi veya ileride verilecek hükmün yerine getirilebilmesi için bir takım tedbirlere başvurulması gerekmektedir. Bu tedbirler henüz hüküm verilmeden önce ilgililerin temel hak ve hürriyetlerine bir takım sınırlamalar getirmektedir. Bu tedbirler içerisinde şüphesiz en ağır olanı tutuklamadır. Tutuklama ile suç şüphesi altında bulunan kişinin hürriyeti kısıtlanmaktadır.

Kişi hürriyeti ise bireyin en önemli temel hak ve hürriyetleri arasında yer almaktadır. Anayasa ve uluslararası belgeler ile güvence altına alınan kişi hürriyetinin kısıtlanması, beraberinde alternatif çözüm arayışlarına neden olmuştur. Adli kontrol bu çözüm arayışının bir neticesi olmuştur. Bir koruma tedbiri olarak adli kontrol ilk defa 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile Türk ceza muhakemesi hukukuna girmiştir. Adli kontrol, 5271 sayılı CMK'nın "Koruma Tedbirleri" başlıklı dördüncü kısmının üçüncü bölümünde, "Adli Kontrol" başlığı altında 109-115 maddeleri arasında düzenlenmiştir. Bu tedbir, aynı zamanda Çocuk Koruma Kanunu m. 20'de de aynı başlık altında düzenlenmiştir.

CMK'da adli kontrol kurumu benimsenip düzenleme yapılırken Fransız hukukundan esinlenilmiştir. Ayrıca Alman, İtalyan ve Avusturya hukukundan da yararlanılmıştır. Adli kontrol tutuklamaya alternatif bir tedbir olduğundan kurumun tam olarak anlaşılabilmesi, tutuklamanın açıklanmasına bağlıdır. Bu nedenle çalışmamızda tutuklama kavramı da açıklanmıştır.

Adli kontrol uygulaması halen yenidir. Adli kontrolün uygulayıcılar tarafından tercih edilmesi, benimsenmesi ve uygulanmasının yaygınlaştırılmasının önemi çok fazladır. Çünkü adli kontrol tutuklamanın alternatifi olan bir kurumdur. Tutuklamadan bağımsız bir koruma tedbiridir. Tutuklama ile kişi hürriyetine ağır bir müdahalede bulunulurken, adli kontrol ile şüpheli veya sanığın özgürlük alanına daha az bir müdahalede bulunulmaktadır. Adli kontrol ceza muhakemesi açısından, tutuklama ile elde edilmek istenen amacın gerçekleştirilmesini sağlamaya çalışır. Tutuklama ile beklenen amaca adli kontrol ile ulaşmanın mümkün olduğu hallerde artık tutuklama tedbirine başvurulamayacaktır. Bu Anayasal bir ilke olan ölçülülük

ilkesinin bir gereğidir. Adli kontrol tedbiri, hem özgürlükçü hem de kamu düzenini koruyucu bir niteliğe sahiptir.

Adli kontrol kurumu CMK ile hukukumuzda yeni girmiş bir müessese olduğundan teori ve uygulamada bir takım sorunlar ve tereddütlerle karşılaşmaktadır. Sorunlar ve tereddütlerle karşılaşılmasına rağmen, başvurulabilecek kaynak sayısının fazla olmaması ve adli kontrolü düzenleyen normlarda bir takım değişiklikler yapılması bizi böyle bir çalışma yapmaya sevk etmiştir. Biz bu çalışma ile, kaynaklarda yer alan adli kontrol ile ilgili bilgi ve görüşleri bir araya getirerek, kurumu bütün yönleriyle ele almaya, uygulamada yaşanan bir takım sıkıntılara, kanun ve uygulamadaki yanlış ve eksik yönleri değinmeye çalıştık. Eleştirel bir bakış açısıyla kurumu ele alarak tartışmaya, tartışmaları bir araya getirerek de kurumun gelişimine katkıda bulunmaya çalıştık.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; ceza muhakemesine ilişkin temel ilkeler, adli kontrol kavramı açıklanacak, hukuki niteliği belirlenecek, ceza muhakemesi hukukuna getiriliş amacı ile özellikleri açıklanmaya çalışılacaktır. Mukayeseli hukuktaki benzer kurumlarla karşılaştırılacak, bu müessesenin tesisinde göz önünde bulundurulmuş hukuk sistemleri incelenecektir.

İkinci bölümde ise, adli kontrolün uygulanabilmesi için gerekli olan şartlar, adli kontrol talep etmeye yetkili kişiler, adli kontrol kararı verilmesi, adli kontrol yükümlülüklerinin neler oldukları ayrıntılı olarak incelenecektir.

Üçüncü ve son bölümde ise; adli kontrol kararlarının infazı, adli kontrol kararlarına karşı itiraz edebilecek kişiler ile itiraz merci ve usulü, yükümlülüklerin uymamanın yaptırımı, adli kontrolün sona erme halleri, adli kontrol altında geçen sürenin mahsubu, adli kontrolün haksız uygulanması halinde meydana gelen zararın nasıl tazmin edilebileceği incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMEL İLKELER, KAVRAM, HUKUKİ NİTELİĞİ, AMAÇ VE ÖZELLİKLERİ MUKAYESELİ HUKUKTA ADLİ KONTROL

1.1. TEMEL İLKELER

1.1.1. Hukuk Devleti İlkesi

Anayasa m.2'de Türkiye Cumhuriyeti'nin “bir hukuk devleti” olduğu belirtilmiştir. Hukuk devleti ilkesi, devletin bütün eylem ve işlemlerinde hukuka uygun davranmasıdır. Kavramda yer alan hukukun içerisine;Anayasa, usulüne uygun olarak kabul edilmiş uluslararası sözleşmeler, kanunlar, kanun hükmünde kararnameler, tüzükler, yönetmelikler, içtihadı birleştirme kararları,teamül hukuku girmektedir. Ayrıca, hukuk sistemimiz, hukukun genel ilkeleri adı verilen ve uygar Dünyanın tüm medeni ülkelerinde uygulanan kuralları da hukuk kuralı olarak kabul etmektedir.¹

Hukuk devletinde, devletin bütün eylem ve işlemlerinde, faaliyetlerinde hukuk egemendir. Hukuk devleti, polis devletinin karşıtıdır. Hukuk devletinde, devlet, vatandaşına hukuki güvence sağlar. Güçlü de olsa güçsüz de olsa, insanlar keyfiliğe karşı korunur. Herkes, hukuken eşit sayılır. Hukuk devletinde, hiç kimse kendisini hukukun üstünde göremez; üstün olan hukuktur, hukuk kurallarıdır.²

Hukuk devletinde, haklar ve özgürlükler, devletin dahi giremeyeceği hukuk kalesiyle kuşatılmışlardır. Hukuk devletinde bu haklar ve özgürlükler, devletçe lütfedilmezler; yalnızca tanınır ve güvence altına alınırlar. Devletin ve bireyin, hukuku hiçe sayma hakları yoktur.³

Hukuk devletinde, devletin, işlem ve eylemlerinde hukuka uygun davranması zorunludur ve bu yargısal denetime tabidir.⁴ Hukuk devletinde, devletin hukuk

¹Ünver, Yener/Hakeri, Hakan, Ceza Muhakemesi Hukuku, Adalet Yayınevi, 10.Baskı, Ankara 2015, s.12

²Demir, Fevzi, Anayasa Hukuku, 8.Baskı, İzmir 2012, s.19

³Selçuk, Sami, Zorba Devletten Hukukun Üstünlüğüne, Yeni Türkiye Yayınları,4.Baskı,1999,s.17

⁴Yücel, Bülent, 5982 Sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu'nun 1982 Anayasası'nın “Hukuk Devleti” Anlayışına Etkisi, TBB Dergisi S.100, 2012, s.84

kurallarına bağılılığı, devletin eylem ve işlemlerinin yargı denetimine tabi olmasıyla sağlanır. Hukuk devletinde, devletin bütün organlarının üzerinde hukukun mutlak bir eģemenliğı bulunmaktadır. Vatandaşların devlete güvenmeleri, demokrasi içerisinde kendi kişiliklerini korkusuzca geliştirebilmeleri ancak gerçek anlamda bir hukuk devletinin olması halinde mümkündür.⁵

Ceza muhakemesi hukuku açısından hukuk devleti ilkesinin anlamı, kanunen saptanmış ve bağımsız hakimler önünde olacak yargılamanın açık temel kurallara göre yapılması ve temel hakların güvenceye alınmasıdır.⁶

Hukuk devleti ilkesine göre; yasama, yürütme ve yargı gücünü Millet adına kullanan Anayasal organlar bu gücü yalnızca hukukun genel ilkeleri, Anayasa ve kanunlar çerçevesinde insan haysiyetini korumak, insan hakları ile temel hak ve hürriyetleri gerçekleştirmek, adaleti ve hukuk güvenliğı sağlamak amacıyla kullanabilirler. Hukuk devleti, insan haklarının gerçekleştirilmesi, adaletin sağlanması ve güvenliğin temin edilmesi sütunları üzerine inşa edilmiştir.⁷

Uluslararası belgelerle, uygar ülkelerin Anayasa ve kanunlarında yer alan ve ayırım yapılmaksızın, insanlara insan olması nedeniyle tanınan, her insanın faydalanabileceğı haklara insan hakları denir. Önemli olan insan haklarına, Anayasa ve kanunlarda yer vermek değil, bu hakları uygulamada etkin bir şekilde gerçekleştirmektir.

Adalet, herkesin fırsat eşitliğinin bulunması; herkesin kanun önünde eşit sayılması; herkese kişiliğini geliştirme olanağının verilmesi, buna engel olan maddi ve manevi engellerin ortadan kaldırılması; her türlü imtiyazın ve keyfiliğın reddedilmesi anlamına gelir. Kısaca ifade edilmek gerekirse, adil olan devlete hukuk devleti denir.⁸

Ülkesinde, toplum halinde yaşamının ilk ve vazgeçilmez şartı olan güvenliğı ve sosyal düzeni sağlamamış olan devlete hukuk devleti denemez. Bir hukuk devletinin varlık sebebi, insan haklarına dayalı adil ve güvenli toplumsal bir düzen kurmak ve bunu kesintisiz bir şekilde sürdürmektir. Bir hukuk devletinde güvenlik ile özgürlük birbirine zıt iki kavram değil; aksine bunlar bir madalyonun iki yüzü

⁵Özkul, Fatih, Ulusal İrade ve Hukuk Devleti, TBB Dergisi, S,94, 2011, s.50

⁶Ünver/Hakeri, s.13

⁷Öztürk, Bahri/Tezcan, Durmuş/ Erdem, Mustafa Ruhan/ Sırma, Özge/Kırıt,Yasemin F. Saygılar/Özaydın, Özdem/Akcan, Esra Alan/ Erden, Efser, Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınevi, 8,Baskı, Ankara 2014, s.112

⁸Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma/Kırıt/Özaydın/Akcan/Erden, s.113

gibidir.⁹ Başta yaşama hakkı olmak üzere, temel hak ve hürriyetlerin koruyucusu, devletin jandarma ve polisi yani kolluk birimidir.

Hukuk devleti ilkesine Anayasa ve kanunlarda yer vermek tek başına yeterli değildir. Önemli olan, hukuk devleti ilkesinin uygulamada etkin bir şekilde gerçekleştirilmesidir.

1.1.2. Kişi Hürriyeti ve Güvenliği İlkesi

Kişi hürriyeti ve güvenliği, ikisi birlikte insanın kanun ile belirli ve sınırlı durumlar dışında, hareket serbestliği ve özgürlüğünden yoksun bırakılmaması demektir.¹⁰ Kanunlarda ve usulüne göre yürürlüğe kanularak iç hukuk kuralı haline getirilmiş bulunan uluslararası sözleşmelerde gösterilen şartlar gerçekleşmedikçe kimse ne yakalanabilir ne tutuklanabilir ne de buna benzer bir işleme tabi tutulabilir. İşte bu durum kişi hürriyeti ve güvenliği olarak anılmaktadır. Bu şartlara uyulmadan yapılan yakalama, zorla getirme ve tutuklama bu insan hakkının ihlali anlamına gelir.¹¹

Anayasa m.19 f.1'de, herkesin, kişi hürriyeti ve güvenliğine sahip olduğu düzenlenmiştir. Sonraki fıkralarda ise, kişinin hürriyetinden yoksun bırakılabileceği istisnalar teker teker sayılmıştır. Anayasa, kişi güvenliğini kişi hürriyeti ile birlikte ele almıştır. Kişi hürriyeti; hareket, yer değiştirebilme serbestliğidir. Güvenlik; hürriyete yapılacak müdahalelere karşı kişinin korunmasıdır. Bu iki kavram birbirlerini tamamlayan kavramlardır.

AİHS m.5'te, herkesin kişi özgürlüğüne ve güvenliğine hakkı olduğu düzenlenmiştir. Aynı maddede kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılabileceği istisnai haller teker teker sayılmıştır. Sayılan bu istisnai haller ve kanunda belirlenen yollar dışında hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz. AİHS de kişi özgürlük ve güvenliği kavramlarını yakın bağlantıları nedeniyle birlikte kullanmıştır.¹²

⁹Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma/Kırıt/Özaydın/Akcan/Erden, s.115

¹⁰Güler, Hüseyin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hükümleri ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği ve Türk Mevzuatı, Adalet Dergisi, S.20, Eylül 2004, s.165

¹¹Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma/Kırıt/Özaydın/Akcan/Erden, s.110

¹²Şahbaz, İbrahim, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Kişi Özgürlük ve Güvenliği, TBB Dergisi S.55, 2004, s.202, Kazancı, Behiye Eker, AİHS ve AİHM Kararları Çerçevesinde Yakalama ve Tutuklama Koruma Tedbiri ile Kişi Güvenliği ve Hürriyetinin Sınırlandırılması, TBB Dergisi S.98, 2012, s.77

Kişi hürriyetinin sağlanması ve korunması ile ilgili hükümler, ulusal anayasaların ve uluslararası sözleşmelerin temel hükmü haline gelmiştir. Kişi hürriyeti, diğer tüm hürriyetlerin temelinde bulunmaktadır. Demokratik toplumlar, hürriyetlere büyük önem vermektedir. Diğer tüm hürriyetlerin kullanımındaki öneminden dolayı kişi hürriyeti büyük öneme sahiptir.¹³ Kişi güvenliği ise, hürriyete yapılacak tüm keyfi müdahalelere karşı kişinin korunması hususunu ifade eder.¹⁴ Gerek Anayasa m.19 ve gerekse de AİHS m.5 kapsamında güvenlik hakkı mutlak korumadan yararlanırken, hürriyet hakkı sınırlanabilecektir.

Yakalama, zorla getirme, tutuklama tedbirlerine başvurulabilmesi için, gerek CMK'da gerekse de Anayasa m.19 ile AİHS m.5'te öngörülen şartların gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu şartların gerçekleşmiş bulunup bulunmadığı yetkililerce hukuk devleti ilkesi esaslarına uygun olarak titiz bir şekilde araştırılarak; şartlardan biri gerçekleşmiş değilse asla yakalama, zorla getirme veya tutuklama cihetine gidilmeyecektir.¹⁵

Kişi hürriyeti ve güvenliği ilkesi ile ilgili gerek Anayasa m.19 ve gerekse CMK ile ceza muhakemesine ilişkin kanunlardaki hükümler, uluslararası mevzuat karşılaştırıldığında yeterli olmakla birlikte, bizde ki asıl sorunun uygulama olduğunu görmekteyiz. Uygulamada CMK ve ceza muhakemesine ilişkin diğer kanunlar gereği gibi uygulanmamaktadır. Yoğun iş yükü altında çalışan uygulayıcılar, koşulları oluşmadığı halde yakalama, tutuklama kararları verebilmektedir. Bu durum ise insan haklarının ihlaline yol açmaktadır. Bu durumun düzeltilmesi gerekli ve son derece önemlidir.

1.1.3. Vasıtasızlık (Doğrudan Doğruluk) İlkesi

Bu ilke gereğince hakim, kararını mümkün olduğunca delillerle doğrudan bizzat temasa geçerek verecektir. Yani kararı verecek olan hakim veya mahkeme, delil sözlü ise, dinleyecek, yazılı ise, okuyacak, eşya veya iz şeklinde ise, görecektir.¹⁶ Bu ilke kural olarak soruşturma evresinde tam olarak uygulanmaz.

¹³Şahbaz, s.204

¹⁴Güler, s.168

¹⁵Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma/Kırıt/Özaydın/Akcan/Erden, s.110

¹⁶Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma/Kırıt/Özaydın/Akcan/Erden, s.148, benzer görüşler için bkz., Yenisey, Feridun/Nuhoğlu, Ayşe, Ceza Muhakemesi Hukuku, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014, s.68

Duruşmada geçerli olup, mahkemenin mümkün olduğu kadar doğrudan doğruya arada bir vasita olmaksızın, delillerle temas etmesi ve fiilin nasıl gerçekleştiği konusunda vicdani kanaat edinmesini sağlar. Bunun için öncelikle mahkemenin duruşma yapması, duruşmanın kesintiye uğramaması ve belirli sujelerin duruşmada hazır bulunması gerekmektedir. Özellikle hakim, tüm duruşma boyunca fiilen hazır olmalıdır.¹⁷

CMK m.217 f.1'de, “hakimin kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabileceği” hükmü yer almıştır. CMK m.188 f.3'te ise, “bir oturumda bitmeyecek davada, herhangi bir nedenle bulunamayacak üyenin yerine geçmek ve oya katılmak üzere yedek üyenin bulundurulabileceği” hükmüne yer verilmiştir. Bu iki hükümde de vasitasızlık ilkesi ifade edilmiştir. Duruşmada, hakimin her daim hazır olması bu ilkenin sonucudur. Bu ilke uyarınca kişisel deliller, belge deliline göre öncelik kazanmıştır. CMK m.210 gereğince; tanıklar duruşmada doğrudan doğruya dinleneceklerdir. Açıkça yer verilen bazı istisnalar dışında tanıkların önceki ifadelerinin duruşmada okunmasıyla yetinilemez. CMK m.191 f.3 b.c) ve d) gereğince; sanık daha önce sorguya çekilmiş olsa bile duruşmada tekrar sorguya çekilmek zorundadır.¹⁸

Vasitasızlık ilkesine göre; yalnızca duruşmada akustik veya optik olarak sunulan muhakeme konuları hükme esas alınabilir. Kişilerin bizzat dinlenilmesi, belgelerin bizzat görülüp incelenmesi veya okunması ve keza görülmesi mümkün ise (keşif veya yer göstermeye konu yerler gibi) bizzat ziyaret edilip incelenmesi gerekir.¹⁹ Hakimin, muhakeme konusu ile doğrudan temasa geçerek, vicdanı kaniya varması gerekir.

Vasitasızlık ilkesinin bazı istisnaları söz konusudur. İlk istisna; tanık, bilirkişi ve suç ortağının ifadesini içeren tutanağın okunmasıdır. CMK m.211 f.1 uyarınca “a) tanık veya sanığın suç ortağı ölmüş veya akıl hastalığına tutulmuş olur veya bulunduğu yer öğrenilemezse, b) tanık veya sanığın suç ortağının duruşmada hazır bulunması, hastalık, malüllük veya giderilmesi olanağı bulunmayan başka bir nedenle belli olmayan bir süre için olanaklı değilse, c) ifadesinin önem derecesi itibarıyla tanığın duruşmada hazır bulunması gerekli sayılmıyorsa, belgeler

¹⁷Ünver/Hakeri, s.66

¹⁸Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma/Kırıt/Özaydın/Akcan/Erden, s.149

¹⁹Ünver/Hakeri, s.66

okunabilir.” Burada istisnai bir hüküm söz konusu olduğu için dar yorumlanmalıdır. Tanığın ifadesi, hukuksal bir engel yüzünden değil, salt fiili engeller nedeniyle alınamıyorsa, bu hüküm uygulanabilecektir. Tanık, hukuksal bir engel yüzünden dinlenemiyorsa bu hüküm kanaatimizce uygulanamayacaktır.²⁰ CMK m.212 gereğince tanığın hatırlayamadığı bir hususu, hatırlamasına yardımcı olmak, ya da önceki ifadesi ile duruşmadaki ifadesi arasındaki çelişkiyi gidermek için de önceki ifadesini içeren tutanak okunabilir.

Bu ilkenin bir diğer istisnası ise, naip hakimliktir. Heyet halinde çalışan mahkemelerde, ceza muhakemesi işlemi heyet yapar. Naip hakimlik; ana dava dışında bir yerde yapılacak ceza muhakemesi işleminin heyetin içindeki hakimin yapmasına izin verilmesi durumudur. Naip hakim, duruşmada karara imza atacak, heyetin içindeki hakimdir. Naip hakimlikte işlem heyet adına yapılır.

Vasıtasızlık ilkesinin bir diğer istisnası da istinabedir. CMK'da görev ve yetki kurumu vardır. Soruşturma ve kovuşturma makamları buldukları yerdeki ceza muhakemesi işlemlerini yapabilirler. Farklı bir yerdeki ceza muhakemesi işlemi ise o yerde bulunan soruşturma ve kovuşturma makamları yapabilecektir. İstinabede soruşturma ya da kovuşturma evresindeki yetkili makam, işlemin yapılacağı yerdeki makamdandır, o işlemin yapılmasını ister. O yerde bulunan makamı görevlendirir. İstinabede, aynı düzeydeki makamlar birbirlerini görevlendirebilir. Örneğin Cumhuriyet savcısı, bir başka yerdeki Cumhuriyet savcısını görevlendirebilecektir.

1.1.4. Kişi Dokunulmazlığı İlkesi

İnsan hakları, ayırım gözetmeksizin bütün insanların, sırf insan oldukları için sahip oldukları, devredilmez, vazgeçilmez temel haklardır. İnsan hakları şahsa sıkı sıkıya bağlı olan haklardır. Kişi bu hakları kendisi bizzat kullanır. İnsan hakları, insanlara devletler tarafından bahşedilmez. İnsan haklarından herkes yararlanabilir. Yaşama hakkı, insan hakları içerisinde en başta yer alan haktır. Kişi, şayet yaşamıyorsa, başka hakları söz konusu olamaz. Kişi yaşamalı ki başka hakları söz konusu olabilsin. Yaşama hakkı, kişinin sağ kalması yani öldürülmemesi hakkıdır.

²⁰Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma/Kırıt/Özaydın/Akcan/Erden, s.150

Anayasa m.17 f.1'de, herkesin, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahip olduğu düzenlenmiştir. Anayasa bu hüküm ile kişi dokunulmazlığını ifade etmektedir: Anayasa bu kurala bazı istisnalar getirmiştir. Meşru müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde yetkili mercinin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri, bu kuralın dışında tutulmuştur.

Anayasa m.17 f.2 gereğince, tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz. CMK'da öngörülen işlemlerden yalnızca yakalama ve tutuklama değil vücudun muayenesi ve müşahade altına alma da kişi dokunulmazlığı ile yakından ilgilidir. Yakalama, tutuklama, vücudun muayenesi ve müşahade altına alma kanunlarda öngörülen şartlar dışında olacak olursa, bir insan hakkı olan kişi dokunulmazlığı ihlal edilmiş olur.²¹

1.2. ADLİ KONTROL KAVRAMI

Adli kontrol ceza muhakemesi sistemimizde köklü geçmişi olan bir kurum değildir. Ceza muhakemesi sistemimize 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile adli kontrol kurumu girmiştir. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun tanımlar başlıklı 2. maddesinde ve diğer mevzuatımızda adli kontrolün tanımı yapılmamıştır.

Doktrinde adli kontrolün çeşitli tanımları yapılmış, kavram açıklanmaya çalışılmıştır. Bir tanıma göre adli kontrol; hem soruşturma hem de kovuşturma evrelerinde başvurulabilen, tutuklama sebeplerinin varlığı halinde, işlendiği iddia olunan bir suçtan dolayı şüpheli veya sanığın muhakeme işlemleri ve infaz aşamasında hazır bulunmasını, muhakeme giderlerinin onun tarafından karşılanmasını sağlamak amacıyla, belirli yükümlülükler altına alınarak adli makam ve mercilerin denetimi ve kontrolü altına sokulmasıdır.²² Bir başka tanıma göre adli kontrol; şüpheli veya sanığı özgürlüğünden yoksun kılmamakla birlikte, gözlemeye

²¹Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma/Kırıt/Özaydın/Akcan/Erden, s.101

²²Özbek, Veli Özer/Kanbur, Mehmet Nihat/Doğan, Koray/Bacaksız, Pınar/Tepe, İlker, Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınevi, 7.Baskı, Ankara 2015, s.340

ve denetlemeye imkan veren tedbirlere tabi kılmaktır.²³ Bir başka tanıma göre adli kontrol; tutuklanmayan veya hukuki engel nedeniyle hakkında tutuklama kararı verilemeyen kişinin mahkeme ve savcılığın denetimi altına alınmasıdır.²⁴

Oldukça ayrıntılı olarak yapılan bir tanıma göre adli kontrol; tutuklama sebeplerinin (kaçma ve delilleri karartma şüphesinin) varlığına bağlı olarak işlediği bir suçtan dolayı soruşturma veya kovuşturma evresinde, şüpheli veya sanığın, bütün usul işlemlerinde, hükmün infazında veya altına alınabileceği yükümlülükleri yerine getirmek üzere hazır bulunmasını, katılanın zarar ve masraflarının ve muhakeme masraflarının giderilmesini sağlamak amacıyla belli yükümlülükler altına alınarak adli makam ve mercilerin denetimi veya kontrolü altına sokulmasıdır.²⁵

Doktrinde yapılan tanımlardan hareket ederek adli kontrolü; soruşturma veya kovuşturma evrelerinde şüpheli veya sanığın muhakeme işlemleri ve infaz aşamasında hazır bulunmasını sağlamak amacıyla belli yükümlülükler altına alınarak, adli makam ve mercilerin denetimi ve gözetimi altına sokulması şeklinde tanımlayabiliriz.

Adli kontrol tanımlarına bakıldığında tutuklama kavramının sık kullanıldığını görmekteyiz. Adli kontrolün anlamının ortaya konulabilmesi için tutuklama kavramının da açıklanması önem arz etmektedir. Mevzuatta tutuklamanın da tanımı yapılmamıştır. Kavram, doktrin tarafından açıklanmıştır.

Tutuklama, suç işlediği kuvvetli şüphesinin varlığını gösteren olguların bulunması halinde, şüpheli veya sanığın, kaçmasını veya delilleri karartmasını önlemek amacı ile, kişi özgürlüğünün kesin hükümden önce, hakim kararı ile kısıtlanmasıdır.²⁶

Yalnız başına tutuklama; hakimi, şüpheli veya sanık hakkında ya bütünüyle hürriyetten yoksunluğa ya da tam serbest bırakmaya mecbur kılan bir önlemdir. Tutuklama koruma tedbirinde, şüpheli veya sanık bir yere kapatılmakta veya tam serbest kalmaktadır. Bu iki aşırı uç arasında yer alan adli kontrol kurumu, şüpheli veya sanığı özgürlüğünden yoksun kılmamakla birlikte, gözlemeye ve denetlemeye

²³**Bıçak, Vahit**, Suç Muhakemesi Hukuku, Polis Akademisi Yayınları, 3.Baskı, Ankara 2013, s.653

²⁴**Soyaslan, Doğan**, Ceza Muhakemesi Hukuku, Yetkin Yayınları, 5.Baskı, Ankara 2014, s.329

²⁵**Hacıoğlu, Burhan Caner**, 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Tutuklama Koruma Tedbirine Seçenek Olarak Düzenlenen Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme,AÜEHFD, C. IX, S.1-2, Erzincan 2005, s.171

²⁶**Yenisey/Nuhoğlu**, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.418

imkan veren tedbirlere tabi kılmaktadır. Böylece kişinin kaçma riski azaltılırken hürriyetten tümü ile yoksun kılmanın zararları da önlenmiş olmaktadır.²⁷

Tutuklama adli kontrole göre kişi hak ve hürriyetlerine daha fazla müdahaleyi gerektirmektedir. Bu müdahale hüküm verilmeden önce hakim kararı ile yapılmaktadır. Kesin bir hükümle mahkum olmadan kişinin hürriyeti kaldırılmaktadır.²⁸ Tutuklama kişi hürriyetini en ağır biçimde sınırlandırdığı için Anayasa'da ve 5271 sayılı CMK'da oldukça sıkı koşullara tabi kılınmıştır. Adli kontrol ise; yukarıda ifade ettiğimiz üzere tutuklamaya göre daha hafif tedbirlere oluşan bir demettir.²⁹ Adli kontrol tedbiri, tutuklama tedbiri yerine kabul edilen tutuklamadan daha az özgürlük kısıtlayıcı bir tedbirdir.³⁰

Nitekim 5271 sayılı CMK m.109'un gerekçesinde; “yalnız başına tutuklama, hakimi şüpheli veya sanık hakkında ya bütünüyle hürriyetten yoksunluğa ya da tam serbest bırakmaya mecbur kılan bir tedbirdir; adı geçenler ya bir yere kapatılacaklar veya tam serbest kalacaklardır. Bu madde ile bu iki durum arasında adli kontrol kurumu getirilmiş bulunmaktadır. Kurum ilgiliyi özgürlüğünden yoksun kılmamakla birlikte gözlemeyi ve denetlemeyi olanaklı kılan tedbirler getirmektedir. Böylece kişinin kaçması riski azaltılırken hürriyetten tümü ile yoksun kılmanın zararları da ortadan kaldırılmış olmaktadır. Bu yeni kurumun hem özgürlükçü hem de kamu düzenini koruyucu nitelikte bulunduğu söylenebilir. Bu kurumdan sonra tutukluluk uygulaması istisnai hale gelmektedir.”³¹ şeklinde ifade edilerek, bu hususun altı çizilmiştir.

1.3. ADLİ KONTROLÜN HUKUKİ NİTELİĞİ

Adli kontrol kurumunun hukuki niteliğini açıklayabilmek için öncelikle koruma tedbirleri kavramını irdelemek ve açıklamak faydalı olacaktır.

Ceza muhakemesinin yapılmasını veya yapılan muhakemenin sonunda verilecek kararların kağıt üzerinde kalmamasını ve muhakeme masraflarının karşılanmasını sağlamak amacıyla, kural olarak, ceza muhakemesinde karar verme

²⁷Bıçak, s.653

²⁸Ünver/Hakeri, s.352

²⁹Yenisey/Nuhoğlu, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.445

³⁰Donay, Süheyl/Altunbaş, Aysun/Olgun, Eser, Ceza Hukuku ve Ceza Yargılamasında Son Gelişmeler Semineri, Seçkin Yayınları, 1.Baskı, Ankara 2013, s.102

³¹http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/mevzuat/madde_gerekceleri.doc, e.t.14.11.2014, e.s.23:00

yetkisini haiz olan yetkililer tarafından, gecikmede sakınca bulunan durumlarda, geçici olarak başvuru; hükümden önce bazı temel hak ve hürriyetlere müdahaleyi gerektiren kanuni çarelere koruma tedbirleri denir.³²

Türk doktrinin de koruma tedbirleri terimi hakkında birlik bulunmamaktadır. İhtiyati tedbir, usul tedbirleri, zorlayıcı önlem, ceza yargılaması önlemi gibi terimler kullanılmıştır. 5271 sayılı CMK açıkça koruma tedbirleri başlığını kullanmıştır. Biz de çalışmamızda kurumu daha iyi ifade etmesi bakımından koruma tedbirleri terimini kullanacağız. Koruma tedbirlerinin çeşidi fazladır. Bunlar; yakalama, tutuklama, zorla getirme, el koyma, arama, adli kontrol gibi tedbirlerdir.

Koruma tedbirlerinin amacı, ceza muhakemesini yapılabilir kılmak ve muhakeme sonucunda verilecek hükmün yerine getirilebilirliğini güvence altına almaktır. Delillere ulaşmak ve delillerin karartılmasını önlemek, şüpheli veya sanığın muhakeme sırasında veya hükmün infazı için hazır bulundurulmasını sağlamak üzere bu tedbirlere başvurulabilir.³³

Koruma tedbirleri temel hak ve hürriyetlere hüküm verilmeden önce müdahaleyi gerektirmektedir. Hüküm verilmeden önce özel hayatın gizliliği, vücut bütünlüğü, mülkiyet hakkı, kişi hürriyeti gibi çeşitli temel hak ve hürriyetler bu yolla sınırlandırılabilir.

Temel hak ve hürriyetler önemleri gereği anayasalarda yer almaktadır. Koruma tedbirlerinin temel hak ve hürriyetleri sınırlandırmasının esasları Anayasa'nın 19 vd. maddelerinde düzenlenmiştir. Temel hak ve hürriyetler nedeniyle ceza muhakemesi gibi koruma tedbirleri de Anayasa ve buna ilişkin hukuk kurallarıyla yakından ilgilidir.³⁴

Yukarıda yapılan tanım dikkate alındığında koruma tedbirlerinin ortak özellikleri şu şekilde sıralanabilir;

- Kanun ile düzenlenmiş olma,
- Şüphelerin belli bir yoğunlukta olması,
- Hüküm verilmeden daha önce temel hak ve hürriyeti sınırlandırması,
- Geçici olma,

³²Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma/Kırıt/Özaydın/Akcan/Erden, s.439, Centel, Nur/Zafer, Hamide, Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta Basım A.Ş., 11.Baskı, İstanbul 2014, s.319

³³Şahin,Cumhuriyet Ceza Muhakemesi Hukuku I, Seçkin Yayınevi, 5.Baskı, Ankara 2014, s.267

³⁴Yurtcan, Erdener, Ceza Yargılaması Hukuku, Beta Basım Yayın, 12.Baskı, 2007, s.314

-Muhakemenin yapılabilmesini sağlamak, verilecek kararın kağıt üzerinde kalmasını önlemek, delil temin etmek ya da delilleri muhafaza etmek amaçlarının bulunması,

-Gecikmede sakınca bulunması,

-Hakim, gecikemez hallerde, savcı kararı bulunması,

-Oranlılık (ölçülük) ilkesi bulunması.³⁵

Adli kontrol tüm özelliklere sahip olması nedeniyle bir koruma tedbiri niteliği taşımaktadır. Buna göre henüz hüküm verilmeden temel bir hakkı sınırlar ve bu çoğu kere tedbire maruz kalan tarafından bir zorlama olarak algılanır. Diğer koruma tedbirleri gibi geçicidir, yani bir yaptırım değildir; istenilen amaca ulaşıldığında sona erdirilir. Böylece muhakeme yapılabilecek, verilecek kararın uygulanması sağlanabilecektir. Nihayet bir araçtır; hüküm vermenin bir aracıdır.³⁶

Adli kontrol bağımsız nitelikte bir koruma tedbiridir. Yani uygulanması başka bir koruma tedbirine bağlı değildir.³⁷ Adli kontrolün uygulanması için arama, yakalama, tutuklama ya da bir başka koruma tedbirinin öncelikle uygulanması gerekli değildir. Bir başka koruma tedbirine bağlı olmaksızın adli kontrol uygulanabilir. Bu yönüyle 1412 sayılı CMUK'ta yer alan teminatla salıvermeden ayrılmaktadır. Çünkü; teminatla salıverme kararı verilebilmesi için öncelikle tutuklama kararı verilmesi gerekmekte idi. Teminatla salıverme, tutuklamadan bağımsız olarak verilebilen bir tedbir olmayıp, tutuklama kararından sonra infazı geri bırakma işlevine sahipti.³⁸ Teminatla salıverme koruma tedbiri ile tutuklama askıya alınmaktaydı.³⁹

Adli kontrolün bir diğer fonksiyonu ise tutuklamaya alternatif bir koruma tedbiri olmasıdır. Bu kurumun hukuki niteliği, tutuklamanın bir türevi olmasıdır. Bunun anlamı şudur; tutuklamanın nedenlerinin gerçekleştiği hallerde, hakim tutuklama kararı vermeyecek fakat sanığın adli kontrol altına alınmasına karar

³⁵Bkz. koruma tedbirlerinin ortak özellikleri,

Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma/Kırıt/Özaydın/Akcan/Erden, s.440-443

³⁶**Özbek/Kanbur/Doğan/Bacaksız/Tepe**, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.284

³⁷**Karakurt,Ahu**, Adli Kontrol Koruma Tedbiri,http://www.turkhukuksitesi.com/makale_374.htm, e.t 27/10/2014, e.s.20:00

³⁸**Özbek, Veli Özer**, İnfaz Hukuku, Seçkin Yayınevi, 5.Baskı, Ankara 2014, s.398,**Özbek/Kanbur/Doğan/Bacaksız/Tepe**, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.339

³⁹**Öztürk, Bahri/Erdem, Mustafa Ruhan/Özbek, Veli Özer**, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınevi, 8.Baskı, 2004, s.617

verecektir.⁴⁰ 6352 sayılı Kanun ile 5271 sayılı CMK m.109'da yapılan değişiklik ile adli kontrol için daha önce öngörülen üst sınırı üç yıl veya daha az hapis cezasını gerektiren bir suç soruşturmasının bulunması koşulu kaldırılmıştır. Bu oldukça yerinde bir düzenleme olmuştur. Ceza sınırının ortadan kaldırılması ile birlikte gerçek anlamda tutuklamaya alternatif bir koruma tedbiri yaratılmıştır. Adli kontrol, tutuklamanın infazını erteleyen bir tedbir değil, şartları gerçekleştiğinde tutuklamaya alternatif olarak sunulan bir tedbirdir. Adli kontrol düzenlemesi ile tutuklamaya ancak istisnai hallerde başvurulabilecek bir tedbir olma özelliği kazandırılmıştır.⁴¹

Adli kontrol tutuklama yerine değil, tutuklamayı takiben de uygulanabilecektir. Bu durumda kişinin fiilen tutuklandığı bütün suçlarda, tutuklamadan sonra başvurulabilen, tutuklamayı tamamlayan bir tedbir olmaktadır.⁴² 5271 sayılı CMK m. 109'a 2006 yılında 5560 sayılı Kanun m. 19 ile eklenen ek fıkra uyarınca “kanunlarda öngörülen tutukluluk sürelerinin dolması nedeniyle salıverilenler hakkında adli kontrole ilişkin hükümler uygulanabilir.” 5271 sayılı CMK m. 102 uyarınca ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işlerde tutukluluk süresi en çok bir yıldır. Bu süre zorunlu hallerde gerekçesi gösterilerek altı ay daha uzatılabilecektir. Ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde, tutukluluk süresi en çok iki yıldır. Bu süre zorunlu hallerde gerekçesi gösterilerek en fazla üç yıl daha uzatılabilecektir. CMK m. 102'deki süreler dolduğunda CMK m. 109 f.7 uyarınca ilgili kişi hakkında adli kontrol uygulanabilecektir. Bu halde ilgili kişinin mutlaka adli kontrol altına alınması şart değildir. hakim, olayın özelliklerini, hakkında daha önce tutuklama kararı verilmiş bulunan kişinin durumunu dikkate alarak, adli kontrole gerek görecektir ya da görmeyecektir.⁴³ Bu durumda adli kontrol tutuklamanın alternatifini değil, devamı niteliğinde, tutuklamayı tamamlayan bir tedbir niteliği taşımaktadır.

Adli kontrol, tutuklamadan sonra gelmek üzere, 5271 sayılı CMK'nın “Koruma Tedbirleri” başlıklı dördüncü kısmının üçüncü bölümünde, 109 ile 115. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Adli kontrol kural haline geldiği için hakim ölçülük ilkesi gereğince tutuklama koruma tedbirinden önce, adli kontrole ilişkin

⁴⁰Yurtcan, Ceza Yargılaması Hukuku, s.336

⁴¹Benzer görüşler için bkz. Yenisey /Nuhoglu, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.446

⁴²Şahin, Ceza Muhakemesi Hukuku I, s.308

⁴³Yurtcan, Ceza Yargılaması Hukuku, s.336

koruma tedbirlerini dikkate almak ve uygulamak zorundadır.⁴⁴ Kişi hakkında öncelikle adli kontrol uygulanacak, bunun mümkün olmaması halinde ancak tutuklanmasına karar verilebilecektir.⁴⁵ Adli kontrol tedbirlerinin düzenlenmesiyle, tutuklama istisnai hale getirilmek istenildiğinden ve adli kontrol uygulamasının öncelikli olarak dikkate alınması gerektiğinden, kurumun tutuklama tedbirinden önce düzenlenmesi daha isabetli olabilirdi.⁴⁶ Bu durumu eski alışkanlıkların devamı olarak nitelendirmek doğru olacaktır. Kanunun 2002 tarihli ilk tasarısında bu hususlar göz önünde bulundurularak, adli kontrol, tutuklamadan önce düzenlenmişti. Sistematik açıdan son derece uygun bir düzenlemedir. Tutuklama tedbirine gidilmeden önce adli kontrol yoluna gidilebileceği izlenimi vermektedir. Bu yönüyle tasarı çağdaş bir görüntü izlenimi vermektedir.⁴⁷

Adli kontrol kurumunun hem özgürlükçü hem de kamu düzenini koruyucu nitelikte bulunduğu söylenebilir. Bu kurumdan sonra tutukluluk uygulaması istisnai hale gelmektedir. Kurum şüpheliyi hürriyetten yoksun hale getirmemekle birlikte, aynı sonuçların elde edilebileceği hallerde adli kontrole hükmetmek gerekecektir.⁴⁸

Adli kontrol niteliği itibariyle bir koruma tedbiri olmasına rağmen, 5271 sayılı CMK m. 109'da yer alan, özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dahil tedavi veya muayene tedbirlerine tabi olmak ve bunları kabul etmek, aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkum edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence vermek gibi yükümlülükler koruma tedbirlerinin amacı ve niteliği ile bağdaşmamaktadır. Bu yükümlülükler daha çok yeni suç işlenmesi önleyici niteliktedir. Bu yükümlülükler daha çok insanların eğitim ve ıslahına hizmet etmektedir. Bu yükümlülükler belirlenirken, bunların da birer koruma tedbiri olduğu ve dolayısıyla koruma tedbirlerine ait özelliklerin ve ön koşulların bunlar için de aranacağı hususlarına dikkat edilmemiştir.⁴⁹

⁴⁴Özbek/Kanbur/Doğan/Bacaksız/Tepe, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.339

⁴⁵Şahin, Ceza Muhakemesi Hukuku I, s.268

⁴⁶Özgüven, A.Duygu, Ceza Muhakemesi Kanunu Çerçevesinde “Adli Kontrol”, TBB Dergisi, S.81, Ankara 2009, s.315

⁴⁷Tunç, Mehmet, Adli Denetim, Tutuklamayı Önleyici ve Giderici Tedbirler, Adalet Dergisi, S.6, Ankara 2001, s.138

⁴⁸Yerdelen, Erdal, 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Koruma Tedbirleri, <http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/makale/191.doc,e.t.17.11.2014>, e.s.20:30

⁴⁹Koca, Mahmut, Tutuklamada Oranlık İlkesi Çerçevesinde 2002 CMUK Tasarısının “Adli Kontrol” Tedbirinin Değerlendirilmesi, DEÜHFD, S.2, C.V, İzmir 2003, s.133

1.4. ADLİ KONTROLÜN AMACI VE ÖNEMİ

Bir hukuk devletinin varlık sebebi ve temel görevi, insan haklarına dayalı, adil ve güvenli toplumsal bir düzen kurmak ve bunu kesintisiz bir şekilde sürdürmektir. Bunu sağlamak için çeşitli araçlara ihtiyaç bulunmaktadır. Bu araçlardan birisi de Ceza Muhakemesi Kanunu'dur.⁵⁰

Ceza muhakemesi hukukunun amacı; muhakeme işlemlerinin sağlıklı şekilde yürütülüp maddi gerçeğin ortaya çıkarılması, böylece hem toplumsal hem de suçtan zarar görenlerin tatmin edilmesini sağlamaktır.

Ceza muhakemesinde medeni muhakemeden farklı olarak şekli gerçekte yetinilmeyip maddi gerçek araştırılır. Maddi gerçek araştırılırken bazı araçlar kullanılmaktadır. Bu araçlardan bazıları da koruma tedbirleridir. Adli kontrolün amacı da öncelikle maddi gerçeğin ortaya çıkarılması amacıyla gerçekleştirilen işlemlerin sağlıklı ve insan haklarına uygun olarak yürütülmesine yardımcı olma'dır.

Adli kontrolün amacı, aslında kişi hürriyetini ağır bir biçimde sınırlayan tutuklamanın amacı ile aynıdır. Adli kontrolün amacını genel olarak; şüpheli veya sanığın kaçmasını veya delilleri karartmasını önleyerek muhakemenin sağlıklı bir şekilde yapılmasını veya muhakeme sonunda verilecek hükmün yerine getirilmesini sağlamak olarak tanımlayabiliriz.⁵¹ Buna ek olarak, özelde, tutuklamanın ortaya çıkardığı ağır sonuçları ortadan kaldırmak olduğunu ifade edebiliriz.⁵²

Bunun yanında adli kontrol tedbiri ile şüpheli veya sanığın tekrar suç işlemesini veya suç mağduru olmasını engellemek, mağduru zararlarını tazmin etmek, muhakeme masraflarını ödetmek, tutukevinin kötü şartlarından ve işsizlik gibi olumsuz etkilerinden şüpheli ve sanığı koruma gibi amaçlar güttüğü de aşikardır. Başka bir ifadeyle adli kontrol tedbirlerinin bir kısmının tutuklama ile aynı amacı gerçekleştirme ile ilgisi yoktur. Güvenlik tedbiri mahiyetindedir.⁵³

Adli kontrol kurumu ile tutuklama istisnai hale getirilmek istenmektedir. Kurum, kamu düzeni ile kişi özgürlüğü arasında denge kurmak suretiyle, aynı işleve

⁵⁰Yılmaz, Zekeriya, Adli Kontrol, Ankara Barosu Dergisi, S.2006-1, Ankara 2006, s.33

⁵¹Coşkun, Neslihan, "Adli Kontrol" HPD, S.3, Nisan 2005, s.86

Özbek/Kanbur/Doğan/Bacaksız/Tepe, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.340, Şahin, Ceza Muhakemesi Hukuku I, s.308

⁵²Yurtcan, Ceza Yargılaması Hukuku, s.334, Yurtcan, Erdener, Cumhuriyet Savcısının ve Ceza Yargıcının Başvuru Kitabı, Beta Basım Yayım, 6.Baskı, İstanbul 2008, s.267

⁵³Soyaslan, a.g.e, s.329

sahip tutuklama tedbirinin büyük oranda yerini almak amacıyla getirilmiştir.⁵⁴ Kişi özgürlüğüne en az müdahale ile tutuklamanın amacına ulaşılmaya çalışılmakta, böylece tutuklama istisnai bir tedbir haline getirilmek istenilmektedir. Amaç tutuklamayı en son çare konumuna getirmektir.

Bilindiği üzere, hakkında yapılan muhakemenin kati surette neticelenmesi sonucunda hapis cezasına mahkum olan kişiler; erteleme, şartlı salıverme gibi infaz usullerine başvurulmak suretiyle, serbest bırakılabilmektedirler. Suçluluğu kesin hükümle sabit olan kimselerin dahi belirli koşullar altında serbest bırakılması mümkün iken, hakkında yapılan muhakeme süreci tamamlanmamış şüpheli veya sanığın adli kontrol yükümlülüklerine tabi tutularak, serbest bırakılmaması çelişki yaratacak, insan haklarına da aykırılık teşkil edecektir.⁵⁵

Adli kontrol kurumunun yaygınlaşması ve bu kurumun tedbirlerinin uygulanmasının devlete, şüpheli veya sanığa, topluma bir çok fayda sağlayacağı ortadadır. Tutuklama yerine adli kontrol yükümlülüklerine karar verildiği takdirde, hapis hanesindeki aşırı kalabalıklaşma nispeten giderilecek ve şüpheliye veya sanığa sağlanan imkanlar dahilinde yapılan harcamalarda azalma sağlanacaktır. Ayrıca özellikle ilk defa bir suçla ilgili olarak soruşturulan veya kovuşturulan şüphelinin veya sanığın hapis hane ortamından kötü yönde etkilenmesi engellenecek, şüpheli veya sanık, sosyal çevresinden ve yaşamından koparılmadan tutuklamanın amaçları gerçekleştirilebilecektir.⁵⁶ Tutuklamaya karar verildiği hallerde, şüphelinin veya sanığın işine, okuluna devam edememesi sebebiyle, hayatı geri dönüşü olmayabilecek bir biçimde sekteye uğramaktadır. Adli kontrol uygulamalarına gidilmesi ile, tutuklamanın kişiler üzerinde meydana getirebileceği bu neviden ağır sonuçların ortadan kaldırılması mümkün olacaktır.⁵⁷

Tutuklamanın, kişi özgürlüğü bakımından yarattığı sıkıntılara, ağır sonuçlara rağmen uygulamada sıkça uygulanan bir tedbir olduğunu görüyoruz. Tutuklu sayısının, hükümlü sayısına yaklaşması, burada işlerin iyi gitmediğine karine oluşturmaktadır. Önlem olarak sınırlı bir işlevi olan tutuklama, iddianın kışkırtması

⁵⁴Özgül, s.315

⁵⁵Mahmutoglu, Fatih Selami, Prof. Dr. Nurullah Kunter'e Armağan, "İnsan Hakları Açısından Tutuklama ve Türk Hukuku", Beta Yayın, İstanbul 1998, s.179

⁵⁶Nursal, Necati/Ataç, Selcen, Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi (probation) Yetkin Yayınevi, Ankara 2006, s.359

⁵⁷Özgül, s.319

ve hakimın otonom ve aşkın tutumuyla peşin cezaya dönüşmektedir.⁵⁸ Şüpheli veya sanık hükümlerle tanışmadan onun yarattığı etki ve sonuçla daha önceki aşamada yüzleşmek zorunda bırakılmaktadır. Bu durum ise bireyin temel hak ve hürriyetlerine doğrudan müdahale teşkil etmektedir.

1.5. ADLİ KONTROLÜN ÖZELLİKLERİ VE ÖN ŞARTLARI

1.5.1. Adli Kontrolün Özellikleri

Adli kontrol hukuki niteliği itibariyle bir koruma tedbiridir. Bu nedenle koruma tedbirlerinin tüm özelliklerine sahiptir. Koruma tedbirleri, kişinin suçluluğu yargı kararıyla belirlenmeden önce temel bir hakkının sınırlandırılması sonucunu doğuran tedbirlerdir. Söz konusu sınırlandırmanın, kanunla yapılması, geçici olması ve muhakeme hukuku açısından amaç değil araç olması esastır.⁵⁹ Adli kontrolün üç özelliği vardır. Bunlar, kanunla düzenlenmiş olma, araç olma ve geçici olmasıdır.

1.5.1.1. Kanunla Düzenlenmiş Olma

Kural olarak adli kontrol tedbirine diğer koruma tedbirleri gibi hüküm verilmeden, yani sanığın suçu işleyip işlemediği henüz anlaşılmış olmadan önce, özellikle delillerin toplandığı asıl yer olan soruşturma evresinde başvurulmaktadır Adli kontrol kural olarak kişinin temel hak ve hürriyetini henüz daha hüküm verilmeden önce sınırlandırmaktadır. Temel haklara müdahalenin sınırlarının kanun ile düzenlenmesi esastır.⁶⁰

Anayasa m. 13 gereğince “temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasa'nın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir.” Anayasa m. 13 gereğince temel hak ve hürriyetlere, müdahale teşkil ettiği için adli kontrolün kapsam ve koşullarının kanunla düzenlenmesi gerekir.

⁵⁸Yücel, Mustafa Tören, Tutuklama Paradoksu, TBB Dergisi, S.91, 2010, s.294

⁵⁹Centel/Zafer, s.320

⁶⁰Centel/Zafer, s.320

1.5.1.2. Araç Olma

Adli kontrol hukuki niteliği itibariyle bir koruma tedbiridir. Adli kontrolün de diğer koruma tedbirleri gibi amacı maddi gerçeği bulmak ve sonuçta verilecek kararların uygulanabilmesini sağlamak ise de, bu tedbir başlı başına bir amaç olmayıp, araçtır. Ceza muhakemesinin hizmetinde olan araçtır.⁶¹ Adli kontrol de tıpkı diğer koruma tedbirleri gibi, kendi başına bir mana ifade etmeyen, muhakeme boyunca eski durumu yaşatmak veya verilecek kararın yerine getirilebilirliğini sağlamak için kullanılan bir vasıttır.⁶² Araç olduğu için istenen amaca ulaşıldığında derhal tedbire son verilmeli veya bu yolla amaca ulaşmak zaten mümkün değilse, adli kontrol tedbirine başvurulmamalıdır.

Koruma tedbirlerinin vasıta olma durumu bazen doğrudan doğruya olurken bazen de dolayısı ile olmaktadır. Bu tedbirlerin birbirlerine araçlık etme özelliği de bulunmaktadır. Örneğin yakalama tedbirinden sonra tutuklama tedbiri gerçekleştiğinde, yakalama tutuklamının aracı olmaktadır.⁶³

Doktrinde adli kontrolün aynı zamanda eğitim, ıslah ve topluma yeniden kazandırma aracı olarak da kullanılabileceği ileri sürülmüştür. Örneğin uyuşturucu bağımlısı şüphelinin bu konuda tedavi görmesi ya da eğitim kurumuna devam etmesi sağlanabilecektir.⁶⁴

1.5.1.3. Geçici Olma

Adli kontrol geçicidir. Diğer koruma tedbirleri gibi ceza muhakemesinin ve tedbire başvurulmasının amacına uygun düştüğü sürece uygulanabilecektir. Amaca ulaşıldığında yani adli kontrole gerek kalmadığında kaldırılacaktır. Adli kontrole ihtiyaç olduğu sürece başvurulacak ve amaca ulaşıldığında kaldırılacaktır. Adli kontrol, nitelik olarak geçici olduğu için, nihayet hüküm kesinleşinceye kadar devam edebilir.⁶⁵ Amaç gerçekleştikten sonra adli kontrol uygulamasına devam edilmesi, adli kontrol uygulamasını hukuka aykırı hale getirecektir. Amaca ulaşılmca adli

⁶¹Ünver/Hakeri, s.315

⁶²Yenisey/Nuhoğlu, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.383

⁶³Yurtcan, Ceza Yargılaması Hukuku, s.316

⁶⁴Çolak, Haluk/Taşkın, Mustafa, Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi, Seçkin Yayınevi, Ankara 2007, s.483

⁶⁵Centel/Zafer, s.320

kontrol derhal sona erer veya erdirilir.⁶⁶ Suçun soruşturma imkanı kalmadığında, muhakeme bir hükümle sona erdiğinde de bu tedbire son verilmesi gerekmektedir.

Adli kontrol uygulaması açısından 5271 sayılı CMK'da bir üst sınır ve kontrol düzenlemesi yoktur. Tutuklamada olduğu gibi belli süreler halinde adli kontrolün gözden geçirilmesi hususu CMK'da düzenlenmemiştir. Ancak tutuklamada olduğu gibi adli kontrolde de belli süreler halinde gözden geçirilerek devamının gerekip gerekmediği hususunun denetlenmesi gerekmektedir. CMK'da düzenlemenin bulunmaması bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Adli kontrol koruma tedbiri, tutuklama nedenlerinin bulunması halinde, tutuklama yerine uygulanabilecek bir tedbir olması nedeniyle soruşturma evresinde, 5271 sayılı CMK m. 108'de yer alan tutukluluğun incelenmesine ilişkin hükmün kıyas yoluyla uygulanmasının yerinde olacağı kanaatindeyiz. Kovuşturma evresinde ise engel bir düzenleme 5271 sayılı CMK'da yer almadığından adli kontrolün devamına ilişkin inceleme her oturumda veya oturum arasında resen veya talep halinde yapılabilecektir.⁶⁷

Adli kontrol tedbirinde üst sınırın 5271 sayılı CMK'da yer almaması adli kontrolün geçici mahiyette olmasına engel teşkil etmez. Geçicilik, bir tedbiri haklı gösteren sebebin kalmaması halinde o tedbirin nihayet bulmasını da ifade eder.⁶⁸ Tedbirin geçici olduğunun kabul edilmesi için, tedbir süresinin kanunda açıkça gösterilmiş olması şart değildir. Bir tedbiri haklı gösteren sebeplerin ortadan kalkması halinde, tedbir de sona erecektir.⁶⁹ Adli kontrol tedbiri kanunda üst sınır olmadığı için nihayet hüküm kesinleşinceye kadar devam edebilir. CMK m. 110 f. 2 ve m. 111 uyarınca Cumhuriyet savcısının ve şüpheli veya sanığın istemi üzerine de adli kontrol kaldırılabilir ya da değiştirilebilecektir.

1.5.2. Adli Kontrolün Ön Şartları

Adli kontrol hukuki niteliği itibarıyla koruma tedbiri olduğu için koruma tedbirlerinin uygulanması için gerçekleşmesi gereken ön şartlar adli kontrol için de geçerlidir. Adli kontrolün uygulanması için gerçekleşmesi gereken ön şartlar;

⁶⁶Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma/Kırıt/Özaydın/Akcan/Erden, s.442

⁶⁷Benzer görüşler için bkz. Hacıoğlu, s.189

⁶⁸Yenisey/Nuhoğlu, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.383

⁶⁹Toroslu, Nevzat/Feyzioğlu, Metin, Ceza Muhakemesi Hukuku, Savaş Yayınları, 11.Baskı, Ankara 2013, s.217

gecikmede sakınca bulunması, tedbire başvurmanın haklı görünmesi ve orantılılık (ölçülük) ilkesinin bulunmasıdır. Bu ön şartlar 5271 sayılı CMK'da düzenlenmiş değildir. Koruma tedbirlerinin hukuki mahiyeti gereği bulunması gereken ön şartlardır.

1.5.2.1. Gecikmede Sakınca Bulunması

Adli kontrol koruma tedbirine başvurulmasında zorunluluk bulunmalı, yani tedbire başvurmada gecikme tehlike doğuracak olmalıdır. Tehlike, tedbirden beklenen faydanın elde edilemeyecek; ceza muhakemesinin gerektiği gibi ve amacına uygun biçimde yapılamayacak olmasıdır.⁷⁰ Gecikmede tehlike, tedbirin derhal alınması gereğini anlatır. Mahiyetinde bir ivedilik vardır. İş ivedi değilse koruma tedbirine gerek yoktur. Kesin bir hüküm olmadan ilgilinin hak alanına girmeyi haklı gösteren neden ancak ivediliktir. Şüphelinin örneğin kaçması, ya da delilleri bozması ihtimaline karşı ivedi davranmak zorunludur. Gecikmeden tehlike doğacağı apaçıktır, ya da büyük ihtimal olarak görünmektedir.⁷¹ Adli kontrol koruma tedbirine başvurulmadığı takdirde ceza muhakemesi bundan zarar görecektir. Bu zarar ise ceza muhakemesinde maddi gerçeğe ulaşamaması, verilecek kararın yerine getirilememesi olabilir.⁷²

Eğer gecikmede tehlike yoksa adli kontrol koruma tedbirine başvurulmamalıdır. Gecikmede tehlike yoksa ve ilgili kişi hakkında adli kontrol koruma tedbirine başvurulması temel hak ve hürriyetlere müdahale edilmişse uygulanan bu tedbir hukuka uygun olmayacaktır.

Gecikmezlik adli kontrol koruma tedbirine karar verecek makam tarafından somut olayın özellikleri irdelenerek özenle değerlendirilmelidir. Somut olayda adli kontrole başvurulmadığında veya geç başvurulduğunda, muhakeme yapılamaz, hüküm infaz edilemez ve/veya muhakeme masrafları karşılanamaz duruma girecekse gecikmede tehlike vardır denir.⁷³

⁷⁰Centel/Zafer, s.321

⁷¹Yüce, Turhan Tufan, Zorlayıcı Önlem Teorisi, EÜHFD, S.1, 1981, s.72

⁷²Ünver/Hakeri, s.318

⁷³Şahin, Ceza Muhakemesi Hukuku I, s.272,

Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma/Kırıt/Özaydın/Akcan/Erden, s.442

1.5.2.2. Görünüşte Haklılık

Adli kontrol koruma tedbirine başvurabilmek için görünüşte haklılık gerekli ve yeterlidir. En baştan itibaren hukuka uygunluk yoksa tedbire başvurulamayacağı gibi, tedbire başvurmak için kesin bir haklılık da aranmayacaktır. Koruma tedbirine başvurmanın haklı olup olmadığı, tam olarak ancak muhakeme sonunda ortaya çıkar. Ancak bazen hemen muhakemenin başında bir tedbire başvurmak gerekebilir. Bu durumda kesin bir hukuka uygunluk aranmaz, bir ihtimalden hareketle görünüşte haklılık ile yetinme zorunluluğu vardır.⁷⁴ Zira kesin haklılık ancak muhakemenin bitiminde anlaşılır. Bu nedenle adli kontrol koruma tedbirine başvurmak için görünüşte haklılık ile yetinilir.

Görünüşte haklılık için bir hakkın gerçekten var olduğu konusunda kuvvetli bir ihtimalin mevcut olması gerekir. Kesinlik aranmadığı içindir ki, ilk bakıştaki haklılıkla yetinilir.⁷⁵ Eğer kesin haklılık aransa idi muhakeme bitmeden önce adli kontrole ve diğer koruma tedbirlerine başvurmak mümkün olmayacaktır.

Koruma tedbirine başvurulduğunda, bunun uygulanmasının o olayda haklı olup olmadığının değerlendirilmesi her zaman kolay değildir. Çünkü koruma tedbirleri soruşturma evresinde çoğu zaman da soruşturmanın hemen başında uygulanmaktadır. Bu nedenle koruma tedbirine başvurulduğunda, bunun dış görünüşü ile haklı olması, haklılığı konusunda bir kanaatin oluşması aranır.

Görünüşte haklılık ön koşulu bakımından henüz iş bitmeden bir sonuca ulaşmak gerektiğinden, bu tamamen eldeki olanaklara göre yapılan bir değerlendirmedir.⁷⁶

Görünüşte haklılıkla yetinilmesinin zorunlu olması, koruma tedbirindeki yakın tehlikenin gecikmeye müsaade etmemesidir. İlk başta adli kontrolü haklı ve gerekli gösteren emare ve delillerin sonradan haklı olmadığının ortaya çıkması halinde adli kontrol tedbirine derhal son verilmelidir. Bu halde adli kontrolün, uygulanmasına devam edilmesi tedbiri hukuka aykırı hale getirecektir.

⁷⁴Şahin, Ceza Muhakemesi Hukuku I, s.272

⁷⁵Özbek/Kanbur/Doğan/Bacaksız/Tepe, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.286

⁷⁶Yutcan, Ceza Yargılaması Hukuku, s.316

1.5.2.3. Orantılılık (Ölçülük) İlkesi

Bütün koruma tedbirleri gibi adli kontrol de kişilerin temel hak ve hürriyetlerine müdahale teşkil etmekte, temel hak ve hürriyetleri sınırlandırmaktadır.

Ceza muhakemesinde temel hak ve hürriyetler Anayasa m. 19 f. 2 uyarınca sınırlanabilir. Bu sınırlama Anayasa m. 13'te belirtilen ölçülük ilkesine aykırı olamaz. Ölçülük ilkesinin anlamı, aracın amaçtan daha önemli olmamasını, daha az önemli bir araçla amaca ulaşmak imkanı varsa onun tercih edilmesini, amaca ulaşmak için gerekenden daha önemli araç kullanılmamasını ifade eder.

Muhakeme hukuku koruma tedbirlerinde amaç, yakın tehlikenin doğurabileceği zarar ihtimalinden yani riskten muhakemeyi korumaktır. Araç ise koruma tedbiri ve dolayısıyla hak ve hürriyetlerde yapılmak zorunda kalınan kısıtlamalardır. Bunların orantılı olması, yani aralarında bir uygunluk ve dengenin bulunması gerekir.⁷⁷ Bu nedenle koruma tedbirlerine başvurma koşulları CMK'da gösterilmiştir. Ayrıca başvuru tedbirle, işin önemi ve muhtemel ceza arasında orantı ve denge bulunması da hukuk devleti ilkesinin bir gereğidir. Koruma tedbirine muhatap olanın uğrayacağı zararlarla tedbirden elde edilecek yarar arasında bir denge bulunmalıdır. Müdahale, amacı elde etmek için elverişli ve gerekli olmalıdır. İlgili bireye aşırı yük getirmemeli ve sonuç olarak birey üzerinde yarattığı etki makul olmalıdır.⁷⁸

Orantılılık ilkesi ile anlatılmak istenen failin eyleminin ağırlığı ile başvurulacak koruma tedbirinin ağırlığı arasında bulunması istenen dengedir. Bu bakımdan ne kadar ağır bir suç söz konusu olursa, o ölçüde de ağır koruma tedbirine başvurulabilecektir.⁷⁹ Somut olayda daha hafif bir koruma tedbiri ile amaca ulaşılabilir ise bu hafif koruma tedbiri ile yetinilmeli, daha ağır koruma tedbirlerine başvurulmamalıdır. Koruma tedbirine başvurulurken beklenen yarardan çok zarar umuluyorsa o koruma tedbirine başvurulmamalıdır. Orantılılık, araçla amacın, yöntemle hedefin dengeli olmasıdır.⁸⁰

Ölçülük ilkesi, elverişlilik, gereklilik, orantılılık olmak üzere üç alt ilkeye dayanmaktadır. “Elverişlilik ilkesi”, alınan tedbirin ulaşılmak istenen amaç için

⁷⁷Yenisey/Nuhoğlu, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.385

⁷⁸Centel/Zafer, s.322

⁷⁹Yurtcan, Ceza Yargılaması Hukuku, s.318

⁸⁰Şahin, Ceza Muhakemesi Hukuku I, s.273

uygun olmasını ifade eder. “Gereklilik ilkesi”, güdülen amaca, aynı derecede elverişli birden çok araç açısından kişi hak ve hürriyetlerine en az müdahale sonucunu doğuran araçla ulaşmayı ifade eder. “Orantılılık (dar anlamda ölçülük) ilkesi” ise, ulaşılmak istenen amaç bakımından tedbirden beklenen fayda ile bu tedbirin uygulanması suretiyle hak ve hürriyetlerine müdahale edilen kişiye, verilmesi muhtemel zarar arasında ölçülü bir oran bulunmasını ifade eder.⁸¹

Ölçülük ilkesi; ceza muhakemesi açısından, tedbirin güdülen amaca ulaşmak için mutlaka elverişli, gerekli ve orantılı olmasını zorunlu kılar. Bir başka ifadeyle, güdülen amaca ulaşmak için bir tedbirden araç olarak yararlanırken, kişiye daha az yükümlülük getiren, kişi hak ve hürriyetlerine daha az müdahale sonucunu doğuran başka bir aracın bulunmaması gerekir. Böyle bir durumda daha hafif bir tedbir ile aynı amaca ulaşmak mümkün ise bu hafif tedbir ile yetinilmeli, daha ağır tedbire başvurulmamalıdır.⁸²

Ölçülük ilkesi ceza muhakemesi sistemimize 18.11.1992 tarihli 3842 sayılı Kanun'un 4. maddesi ile CMUK m. 104'te yapılan değişiklikle girmiştir. CMUK m. 104'ün son fıkrasında bu değişiklikten sonra yer alan; “soruşturma konusu fiilin önemi veya uygulanabilecek ceza veya emniyet tedbiri dikkate alındığında tutuklama haksızlığa sebep olabilecekse veya tutuklama yerine bir başka yargılama önlemi ile amaca ulaşılabilecek ise tutuklamaya karar verilemez” şeklindeki hüküm, tutuklama yerine başka bir koruma tedbiri ile amaca ulaşılabilecek durumlarda tutuklama kararı verilemeyeceğini ifade ediyordu. 3842 sayılı Kanun ile açıkça ifade edilmese de tutuklama koruma tedbirinde “ölçülük ilkesi” kabul edilmiştir.

3842 sayılı Kanun ile CMUK m. 104'te yapılan değişiklikle ölçülük ilkesi benimsenmiş olsa da, tutuklamanın yerine uygulanabilecek başka tedbirlere Kanun'da yer verilmemiştir. Kanun'da yer alan “teminatla (kefaletle)” salıverme ise, bağımsız bir koruma tedbiri olarak değil, tutuklama kararından sonra verilen ve tedbirin infazını geri bırakan bir kurum olarak yer alıyordu.⁸³ CMUK'un yürürlükte olduğu dönemde tutuklama yerine uygulanabilecek bir tedbir niteliğinde olan “yurt dışına çıkarmama” ise Pasaport Kanunu'nda düzenlenmiştir.

⁸¹Yılmaz, Zekeriya, 5560 Sayılı Kanun Değişiklikleriyle Ceza Muhakemesi Kanununun Getirdiği Yenilikler ve Yargılama Sistemi, Seçkin Yayınevi, 2.Baskı, Ankara 2007, s.144

⁸²Coşkun, s.85

⁸³Özbek, Veli Özer, Yeni Ceza Muhakemesi Kanununun Anlamı, İzmir Şerhi, Seçkin Yayınevi, Ankara 2005, s.373

3842 sayılı Kanun ile yapılan değişlikle, m. 104'ün son fıkrasında tutuklamada “ölçülük ilkesi” kabul edilmiş ise de, kişi hürriyetini sınırlandırması nedeniyle koruma tedbirleri içerisinde kişi hak ve hürriyetlerine en ağır müdahaleyi oluşturan tutuklamanın “en son çare” olarak uygulanması gereği karşısında, tutuklamanın amacını gerçekleştirmeye elverişli diğer tedbirlere yer verilmemiş olması, bu ilkenin uygulanmasını büyük ölçüde imkansızlaştırmış ve bu da ölçülük ilkesinin ihlaline yol açmıştır.⁸⁴

CMUK 2002 tasarısında adli kontrol kurumuna yer verilmiş, şüphelinin Cumhuriyet savcısının istemi üzerine, tutuklanmak yerine, sulh ceza hakimi tarafından adli kontrol altına alınabileceği ve bu kişiye bir veya birden fazla yükümlülük getirilebileceği düzenlenmişti. Tasarı adli kontrolü, tutuklama kararının infazını geri bıraktıran bir kurum olarak değil, başlı başına tutuklama yerine karar verilebilecek bağımsız bir kurum olarak düzenlemekteydi.⁸⁵

5271 sayılı CMK'da ölçülük ilkesi ise m. 100 f. 1'de “işin önemi, verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbiri ile ölçülü olmaması halinde, tutuklama kararı verilemez” denilmek suretiyle de çok açık bir şekilde düzenlenmiştir. Anayasal bir ilke haline gelen ölçülük ilkesinin CMK'da açıkça kabul edilmesi, kişi hak ve hürriyetlerine etkin bir güvence sağlaması açısından oldukça önemli bir gelişmedir.⁸⁶ “işin önemi, verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbiriyle ölçülü olmama” konusu, tutuklama yasağından farklı ve genel bir nitelik taşımaktadır; her somut olayda, olayın özelliklerine göre takdir edilecektir.⁸⁷

Bu hüküm uyarınca, ilk önce adli kontrolün tutuklamanın işlevini yerine getirip getirmediğine bakılacak, eğer adli kontrol tutuklamanın işlevini yerine getiremeyecekse o zaman tutuklama kararı verilebilecektir.⁸⁸

Ölçülük ilkesinin en önemli özelliği, hakimi tutuklama kurumunun kullanılmasını gerektiren bir nedenin varlığı halinde bile, bunun yerine

⁸⁴Bkz. **Centel, Nur**, “3842 Sayılı Yasa Hükümleri Karşısında Tutuklama ve Yakalama”, Yargı Reformu 2000 Sempozyumu, İzmir Barosu, İzmir 2000, s. 608

⁸⁵**Özbek**, CMK İzmir Şerhi, s.374

⁸⁶**Yılmaz**, “5560 Sayılı Kanun...”, s.146

⁸⁷**Karagülmez, Ali**, Tutuklama Nedenleri ve Tutuklama İsteminin Reddi Kararına İtiraz Konusunda 5271 sayılı CMK'nın incelenmesi, TBB Dergisi, S.58, 2005, s.127

⁸⁸Benzer görüşler için bkz., “...Tutuklamaya ancak kanunda aranan bütün koşullar gerçekleştiğinde ve başka bir tedbirle tutuklamadan beklenen sonuca varılması mümkün olmadığında başvurulmalıdır...”, **Feyzioğlu, Metin/Ergün, Güneş Okuyucu**, Türk Hukukunda Tutuklulukta Azami Süre, AÜHFD, C.59, S.1, 2010, s.35

uygulanabilecek ve kişi özgürlüğü açısından daha az mağdur edici bir başka tedbirin olup olmadığını araştırmaya sevk etmesidir.⁸⁹

Sadece adli para cezasını gerektiren veya hapis cezasının üst sınırı iki yıldan fazla olmayan suçlarda tutuklama kararı verilemeyeceği düzenlemesi de, tedbirle muhtemel yaptırım arasındaki orantının gözetilmesinin bir ifadesidir.⁹⁰

Oranlilik ilkesinin bir gereği olarak tutuklama yasağına 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu m.21'de de yer verilmiştir. Buna göre “on beş yaşını doldurmamış çocuklar hakkında üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerden dolayı tutuklama kararı verilemez.” Bu hükümle ölçülük ilkesinin ÇKK'da düzenlenmiş olduğunu görmekteyiz.

CMK'da, tutuklama tedbirinin ölçülük ilkesi çerçevesinde uygulanabilmesini sağlamak amacıyla, bu tedbire alternatif olarak adli kontrol kurumu düzenlenmiştir. Bu hükme göre hakim, ölçülük ilkesi gereğince tutuklama koruma tedbirinden önce, adli kontrole ilişkin koruma tedbirlerini dikkate almak ve uygulamak zorundadır.⁹¹

Ayrıca, yasada birden çok adli kontrol tedbirine yer verildiğinden, adli kontrol tedbirine başvurulurken, kişi özgürlük ve güvenliğini en az kısıtlayacak adli kontrol tedbirinin tercih edilmesi gerekir.⁹²

Oranlilik ilkesi sadece tedbire karar verilirken değil, tedbire karar verildikten sonra da devam etmelidir. Adli kontrol koruma tedbirine karar verilirken orantılı gözükten tedbir, muhakemenin devamında ilgilinin, lehine veya aleyhine bozulabilir. Bu gibi durumlarda oranlilik ilkesi tedbirin değiştirilmesini ya da kaldırılmasını gerekli kılar.

1.6. TUTUKLAMA KORUMA TEDBİRİNDEN FARKI

Koruma tedbirlerine ceza muhakemesinin sağlıklı bir şekilde yapılmasını veya muhakeme sonucunda verilecek kararların yerine getirilmesini sağlamak amacıyla, geçici olarak başvurulmaktadır. Koruma tedbirleri, bireyin Anayasa ile güvence altına alınan temel hak ve hürriyetlerine müdahale edilmesini mümkün

⁸⁹Nizamoğlu, Meltem, Tutuklama Tedbirinde Oranlilik İlkesi, TBB Dergisi, S.2, 2000, s.481

⁹⁰Centel/Zafer, s.322

⁹¹Özbek, CMK İzmir Şerhi, s.373

⁹²Donay/Altunbaş/Olgun, s.102

kılmaktadır.⁹³ Tutuklama, ceza muhakemesindeki en ağır koruma tedbiridir. Tutuklamada, kesin bir hükümlerle mahkum olmadan kişinin hürriyeti kaldırılmaktadır.⁹⁴ Tutuklamanın ağır bir koruma tedbiri olması nedeniyle tutuklamaya istisnai olarak başvurmak, tutuklamayı zorunlu hallerde en son çare olarak uygulamak, ceza muhakemesinde hedeflenen amaçlardan biri olmuştur. Bu amaçla tutuklamaya alternatif başka tedbirler üzerinde durulmuştur. CMK'da tutuklamanın alternatifi olan tedbirlere adli kontrol adı verilmiştir.⁹⁵

Adli kontrol, ilgiliyi hürriyetinden yoksun kılmamakla birlikte, gözlemeyi ve denetlemeyi olanaklı kılan tedbirlerdir. Adli kontrol daha hafif tedbirlerden oluşan bir demettir. Tutuklamadan daha hafif bir tedbirle amaca ulaşmak mümkün ise bunun uygulanması, Anayasal bir ilke olan ölçülük ilkesi gereğince zorunludur. Hakim önüne gelen somut olayda, öncelikle adli kontrolü ele alacak, adli kontrol uygulaması yetersiz kalacaksa şayet tutuklama kararı verebilecektir. Hakim adli kontrol uygulamasının yetersiz kalacağı kanaatine vardığında CMK m.101 f.1 gereğince bunun hukuki ve fiili nedenlerini mutlaka gerekçesinde göstermelidir.⁹⁶ Ancak uygulamada hakim ve mahkeme kararlarında yeterli ve yasal gerekçenin bulunmadığı görülmektedir. Tutuklama koruma tedbirinin kötü uygulamaları yüzünden ülkemizin itibarını zedeleyen bir takım mahkeme kararları nedeniyle AİHM tarafından tazminata mahkum edilmişliğimiz de bulunmaktadır.⁹⁷

Adli kontrol ile tutuklamanın amaçları aynıdır. Her iki koruma tedbirinde de amaç; şüpheli veya sanığın kaçmasını veya delilleri karartmasını önlemek ve bu sayede muhakemenin sağlıklı bir şekilde yapılmasını sağlamak veya muhakeme sonunda verilecek olan hükmün infazını mümkün kılmaktır.⁹⁸ Adli kontrol ve tutuklama, ceza muhakemesinde maddi gerçek araştırılırken kullanılan araçlardır. Amaçları aynı olmasına rağmen adli kontrol koruma tedbiri ile tutuklama istisnai hale getirilmek istenmiştir. Adli kontrolde kişi hürriyetine en az müdahale ile tutuklamanın amacına ulaşılmaya çalışılmaktadır, Amaç tutuklamayı en son çare konumuna getirmektir.

⁹³Benzer görüşler için bkz., **Hacıoğlu**, s.167

⁹⁴**Ünver/Hakeri**, s.352

⁹⁵**Centel/Zafer**, s.381

⁹⁶**Yenisey/Nuhoğlu**, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.445

⁹⁷**Hacıoğlu**, s.167

⁹⁸**Şahin**, Ceza Muhakemesi Hukuku I, s.308

Yalnız başına tutuklama; hakimi, şüpheli veya sanık hakkında ya bütünüyle hürriyetten yoksunluğa ya da tam serbest bırakmaya mecbur kılan bir tedbirdir; adı geçenler ya bir yere kapatılacaklar veya tam serbest kalacaklardır. Bu iki aşırı uç arasında adli kontrol kurumu yer almıştır. Adli kontrol, ilgiliyi özgürlüğünden yoksun kılmamakla birlikte gözlemeyi ve denetlemeyi olanaklı kılan tedbirler getirmektedir. Böylece şüpheli veya sanığın kaçması riski azaltılırken hürriyetten tümü ile yoksun kılmanın zararları da ortadan kaldırılmış olmaktadır.⁹⁹

Adli kontrol bağımsız nitelikte bir koruma tedbiridir. Yani uygulanması başka bir koruma tedbirine bağlı değildir.¹⁰⁰ Adli kontrolün uygulanabilmesi için tutuklama ya da bir başka koruma tedbirinin öncelikle uygulanması gerekli değildir. Bir başka koruma tedbirine bağlı olmaksızın adli kontrol uygulanabilir. Hakim, somut olayda koşullarının oluştuğuna kanaat getirdiğinde, tutuklama koruma tedbirinden bağımsız olarak şüpheli ya da sanık hakkında adli kontrolü uygulayabilecektir. Nitekim CMK m.109 f.2 uyarınca tutuklama yasağının öngörüldüğü hallerde, adli kontrole ilişkin hükümler uygulanabilecektir.

Adli kontrol, tutuklamaya alternatif bir koruma tedbiridir. Bunun anlamı şudur; tutuklamanın nedenlerinin gerçekleştiği hallerde, hakim, tutuklama kararı vermeyecek, şüpheli ya da sanığın adli kontrol altına alınmasına karar verebilecektir.¹⁰¹ 6352 sayılı Kanun ile CMK m.109'da yapılan değişiklik ile adli kontrol için daha önce öngörülen üst sınırı üç yıl veya daha az hapis cezasını gerektiren bir suç soruşturmasının bulunması koşulu kaldırılmıştır. Ceza sınırının ortadan kaldırılması ile birlikte adli kontrol, gerçek anlamda tutuklamaya alternatif bir koruma tedbiri olmuştur. Adli kontrol, tutuklamanın infazını erteleyen bir tedbir değil, şartları gerçekleştiğinde tutuklamaya alternatif olarak sunulan bir tedbirdir. Adli kontrol düzenlemesi ile tutuklamaya ancak istisnai hallerde başvurulabilecek bir tedbir olma özelliği kazandırılmıştır.¹⁰²

Adli kontrol, tutuklamayı takiben de uygulanabilecektir. Bu durumda kişinin fiilen tutuklandığı bütün suçlarda, tutuklamadan sonra başvurulabilen, tutuklamayı tamamlayan bir tedbir olmaktadır.¹⁰³ CMK m.109'a 2006 yılında 5560 sayılı Kanun

⁹⁹Bıçak, s.653

¹⁰⁰Karakurt, Adli Kontrol Koruma Tedbiri, http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_374.htm, e.t 27/10/2014, e.s.20:00

¹⁰¹Yurtcan, Ceza Yargılaması Hukuku, s.336

¹⁰²Benzer görüşler için bkz., Yenisey/Nuhoğlu, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.446

¹⁰³Şahin, Ceza Muhakemesi Hukuku I, s.308

m.19 ile eklenen ek fıkra uyarınca kanunlarda öngörülen tutukluluk sürelerinin dolması nedeniyle salıverilenler hakkında adli kontrole ilişkin hükümler uygulanabilir. Tutukluluk süreleri dolduğunda CMK m.109 f.7 uyarınca ilgili kişi hakkında adli kontrol uygulanabilecektir. Bu halde ilgili kişinin mutlaka adli kontrol altına alınması şart değildir. Hakim, olayın özelliklerini, hakkında daha önce tutuklama kararı verilmiş bulunan kişinin durumu dikkate alarak, adli kontrole gerek görecektir ya da görmeyecektir.¹⁰⁴ Bu durumda adli kontrol, tutuklamanın alternatifi değil devamı niteliğinde, tutuklamayı tamamlayan bir tedbir niteliği taşımaktadır.

1.7. MUKAYESELİ HUKUKTA ADLİ KONTROL

1.7.1. Genel Olarak

Adli kontrol ilk olarak Avrupa'da Fransız hukukunda uygulanmış ve akabinde diğer Avrupa ülkelerinin hukuklarında da uygulanması yaygınlaşmıştır. Avrupa'da demokrasinin gelişmesi bireyi, bireyin temel hak ve hürriyetlerinin korunması olgusunu ön plana çıkarmıştır. Bireyin temel hak ve hürriyetlerinin korunması, sınırlandırmanın en aza indirilmesini sağlamaya yönelik yeni kurumlar hukuk sistemlerinde yer almaya başlamıştır. İşte bu yeni kurumlardan birisi de adli kontroldür. Cumhuriyetin ilanından sonra ülkemiz Avrupa hukukunu model olarak benimsemiş olduğundan Avrupa ülkelerinin adli kontrolü uygulama şekillerini inceleyeceğiz.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi 09.04.1965 tarih, 11 sayılı kararında tutuklama konusunda hükümlere tavsiyelerde bulunmuştur.¹⁰⁵ Bunlar kısaca; tutukluluğun hiçbir zaman mecburi olmaması ve istisnai bir tedbir olarak kabul edilmesi, tutuklamaya; gerçekten zorunluluk varsa başvurulması ve hiçbir zaman ceza amacıyla başvurulmaması, tutukluluğun yasa ile veya hakim kararı ile süresinin tespit edilmesi gibi kararlardır.¹⁰⁶ Bu kararda ayrıca, tutukluluk tedbirleri yerine; ikametgahta gözetleme, hakim izni olmadan belli yeri terk etmeme, belli makamlar

¹⁰⁴Yurtcan, Ceza Yargılaması Hukuku, s.336

¹⁰⁵Yılmaz, a.g.m., s.40

¹⁰⁶Eriş, Uğur, "Tutuklamanın Yerini Alabilecek Tedbirler", Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2000, C.II, Ankara 2000, s.307

önüne düzenli çıkma emri, pasaport ve diğer kimlik belgelerinin geri alınması ve teminat isteme gibi daha hafif tedbirlere başvurulması tavsiyeleri yer almaktadır.¹⁰⁷

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tavsiyelerini; 27.06.1980 tarihli 321. dönem toplantısı sırasında almış olduğu R (80) 11 sayılı yeni tavsiye kararı ile genişletmiş, tutuklamanın insani ve sosyal nedenlerle asgari düzeyde uygulanması gereğine değinerek, Fransız mevzuatına giren adli kontrol kurumlarına benzer tedbirlerin uygulanmasını tavsiye etmiştir.¹⁰⁸ Bu tavsiye kararında “Alternatif tedbirlere uygulanacak ilkeler” başlıklı maddesinde; ilgilinin adli makamca istenildiğinde gelmesi ve adaletin işleyişine müdahale etmemesi vaadi, adli makamca belirlenen koşullar altında belli bir adreste ikamet gereği, izin almaksızın belli bir yer veya bölgeyi terk etmemesi veya o yerlere girmesinin kısıtlanması, belli makamlara düzenli aralıklarla rapor vermesi, pasaportun veya diğer kimlik belgelerinin geçici süreyle alınması, imkanları göz önüne alınarak kefalet veya diğer güvenlik biçimlerini isteme, teminat isteme ile adli makamca belirlenen bir büronun gözetim ve yardımında belli bir süre bulunması tedbirleri sayılmıştır.¹⁰⁹

Adli kontrole ilişkin hükümler başta Fransa olmak üzere Almanya, İtalya ve Avusturya gibi Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerde uygulanmaktadır. Fransa, İtalya ve Avusturya'da adli kontrol, tutuklamaya alternatif ve ondan bağımsız olarak düzenlenmiştir. Alman hukukunda, adli kontrolün tutuklamadan bağımsız bir fonksiyonu bulunmamaktadır. Almanya'da adli kontrol tedbirleri tutuklamanın infazını ertelemektedir. Almanya haricinde diğer ülkelerde adli kontrol tedbirleri Kanun'da sınırlı sayıda sayılmıştır. Alman hukukunda ise adli kontrol tedbirleri Kanun'da sayılmakla birlikte sınırlayıcı olmayıp, hakime takdir hakkı tanınmıştır. Hakim Kanun'da belirtilen tedbirlerin dışında da yükümlülük öngörebilmektedir. 5271 sayılı CMK'da adli kontrol tedbiri düzenlenirken Alman, İtalyan ve özellikle Fransız hukuku göz önünde bulundurulmuştur.¹¹⁰

¹⁰⁷Özbek, CMK İzmir Şerhi, s.375

¹⁰⁸Eriş, s.307

¹⁰⁹Yücel, Mustafa Tören, “Türk Ceza Siyaseti ve Kriminolojisi”, TBB Yayını, Ankara 2007, s.419

¹¹⁰CMK m. 109'un gerekçesi, Yalvaç, Gürsel, Karşılaştırmalı-Gerekçeli TCK, CMK, CGTİK, Ankara 2008, s.701, Noyan, Erdal, Ceza Muhakemesi, Adil Yayınevi, Ankara 2005, s. 261, Şahin, Cumhuriyet, Ceza Muhakemesi Kanunu Gazi Şerhi, Seçkin Yayınevi, Ankara 2005, s.313

1.7.2. Fransız Hukukunda Adli Kontrol

Adli kontrol Fransız Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun (CPPF) 137 vd. maddelerinde düzenlenmiştir. Fransa'da 17 Temmuz 1970 tarihli kanunla getirilen bu kurumun kişi haklarının korunmasını sağlamanın yanında, sanığı birtakım yükümlülüklerle tabi tutarak onun denetim altına alınması bakımından “sosyal bir koruma” fonksiyonuna da sahip olduğu kabul edilmektedir.¹¹¹ Fransa'da adli kontrolün uygulanabilmesi için ilgilinin işlemiş olduğu suçun hapis cezasını gerektirmesi ve hakim kararı gerekir. Ayrıca suç, kabahat olmamalı, cürüm söz konusu olmalıdır. Adli kontrole, hazırlık soruşturması sırasında sorgu hakimi, son soruşturmada ise tutuklamaya karar verecek makam karar verir. Adli kontrol kararına hakim re'sen, tarafların veya Cumhuriyet savcısının istemi üzerine karar verebilir. Tutuklamadan farklı olarak gerekçe zorunluluğu bulunmamaktadır.¹¹² Adli kontrol kararı verildiğinde ilgilinin kanunda öngörülen yükümlülüklerden bir veya birden fazlasına tabi tutulması mümkündür. Ancak, her halde bu kararın ölçülük ilkesi uyarınca, gerekli ve oranlı olması gerekir. Sanığa yüklenen bu yükümlülükler gerektiğinde her zaman değiştirilebilir. Bu yükümlülüklerle yenileri eklenebileceği gibi, bunların tamamının ya da bir kısmının kaldırılmasına da karar verilebilir. Öte yandan tedbirlerin tüzel kişilere de bünyelerine uygun düştüğü ölçüde uygulanabilmesi mümkündür. Örneğin, çek keşide etmekten yasaklılık, mesleki yasaklıklar gibi.¹¹³

Adli kontrolün içerdiği yükümler Fransız Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun (CPPF) 138'inci maddesinde sayılmıştır. Bu yükümler şunlardır;¹¹⁴

- Sorgu hakiminin belirlediği çevre sınırlarını aşmamak,
- İkametgahından veya sorgu hakiminin belirleyeceği oturma yerinden ayrılmamak,
- Belli yerlere gitmemek veya hakimce yasaklanmış yerlere gitmemek,
- Belli yer dışına çıkışta sorgu hakimine haber vermek,
- Sorgu hakiminin belirleyeceği bazı makamlara belli zamanlarda gözükmek,

¹¹¹Yılmaz, a.g.m., s.41

¹¹²Çolak, Haluk, Fransız Hukukunda Adli Kontrol, Adalet Dergisi, S.10, Ocak 2002, s.7

¹¹³Yılmaz, a.g.m., s.42

¹¹⁴Çolak, s.8

- Sorgu hakiminin belirleyeceği makamların her çağırışında gitme ve meslek hayatı ve öğrenimine devam konularındaki sorulara cevap vermek,
- Kimliğine ilişkin her türlü dokümanı bir makama teslim etmek,
- Bazı motorlu araçları kullanmaktan kaçınma, sürücü belgesini gerekiyorsa sorgu hakimliği yazı işleri müdürlüğüne teslim etmek,
- Sorgu hakiminin belirleyeceği kurala göre, bazı kişileri kabul veya ziyaret etmekten, onlarla her ne surette olursa olsun ilişki kurmaktan kaçınmak,
- Hastanede yatma dahil her çeşit muayene ve tedavi tedbirine tabi olmak,
- Mali yüküme göre teminat yatırmak,
- Suç mesleki faaliyetle ilgili ise ve tekrar suç işleme tehlikesi varsa, belirli mesleki veya sosyal faaliyetleri yapmamak,
- Karşılığı bloke edilmişler dışında, çek keşide edememek ve gerektiğinde kullanılması yasaklanmış çek karnelerini kaleme vermek,
- Silah taşımama ve bulundurmamak, sahibi olduğu silahı yazı işlerine teslim etme,
- Suçtan zarar görenin haklarını korumak üzere sorgu hakiminin tayin edeceği miktarda teminatı belli bir süre için yatırma,
- Aile giderlerine katıldığını veya evlilik dolayısıyla ödemeye mahkum olduğu nafakaları ödemediğini belgeleme.

Yukarıda da belirtildiği üzere tedbirler, re'sen veya istek üzerine; her zaman değiştirilebilir, kaldırılabilir, yenisi eklenebilir. Değişiklik kararlarına karşı, sadece savcı itiraz edebilir.¹¹⁵ İlgili kişi, tedbirin içerdiği yükümlülüklerle kendi isteği ile uymazsa hükmedilebilecek hürriyeti bağlayıcı cezanın süresi ne olursa olsun yetkili yargı merci tutuklama veya zorla getirme müzekkeresi düzenleyebilir. Ancak buradaki süre en fazla altı ay olabilir. Altı aydan fazla süreli tutuklamalarda yeniden hakim kararı alınmalıdır.¹¹⁶

Sorgu hakimi her zaman adli kontrol kararını kaldırabilir. Bunun için Cumhuriyet savcısının ya da hakkında soruşturma yapılan kişinin istemde bulunması gerekir. Sorgu hakimi Cumhuriyet savcısının görüşünü aldıktan sonra beş gün içinde istem hakkında kararını verir.¹¹⁷

¹¹⁵ Centel, Nur, "Karşılaştırmalı Hukukta Tutuklamanın İşlevini Gören Diğer Kurumlar ve Türk Hukuku", Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2000, C.II, Ankara 2000, s.293

¹¹⁶ Çolak, s.9

¹¹⁷ Çolak, s.9

1.7.3. Alman Hukukunda Adli Kontrol

Alman hukukunda, tutuklamanın işlevini görebilecek kurumlar Alman Ceza Muhakemesi Kanunu (StPO) m.116'da düzenlenmiştir. Alman hukukunda adli kontrolün, tutuklamadan bağımsız bir fonksiyonu bulunmamaktadır. Öncelikle tutuklama kararı verilmelidir. Tutuklama kararı verilmeden tedbire hükmedilmesi mümkün değildir. Adli kontrol tedbirine hükmedilmesi, verilen bir tutuklama kararının infazının ertelenmesi etkisini göstermektedir.¹¹⁸

Alman CMK m. 112'de tutuklamada oranlılık ilkesi, m. 116'da ise tutuklama yerine geçebilecek koruma tedbirleri düzenlenmiştir. Hakim, kaçma şüphesi gerekçesi ile verdiği tutuklama kararının infazını;¹¹⁹

-Belli zamanlarda hakime, kovuşturma organına veya bunlar tarafından belirlenecek idari makamlara başvurma,

-İkametgahından ancak belirli kişinin izni ve gözetimi altında çıkabilme,

-İkametgahını yahut kaldığı yeri ya da belirli bir bölgeyi hakim veya kovuşturma organının izni olmadan terk edememe,

-Sanık veya bir başkası tarafından uygun bir teminat yatırılması suretiyle geri bırakabilir. Böylelikle Alman CMUK'a göre, tutuklama ile elde edilecek amaca ulaşabilme imkanı olduğu takdirde anılan tedbirlere başvurulabilecektir.

Hakim ayrıca delilleri karartma tehlikesi nedeniyle hükmedilmiş bulunan tutuklama kararının da infazını geri bırakabilir. Söz konusu olan tedbir; şüphelinin birlikte sanık durumunda olduğu kimselerle, tanıklarla veya bilirkişilerle temas etmemesi emridir. Bu tedbirin uygulanabilmesi için, şüphelinin delilleri karartma tehlikesini önemli ölçüde azaltması ihtimalinin bulunması gerekir.¹²⁰

Tutuklama kararı, suçun tekrarlama tehlikesi nedeniyle verilmişse, tutuklama kararının infazının ertelenmesi için öngörülebilecek yükümlülükler; kaçma ve delilleri karartma tehlikesi nedeni bulunduğu anda başvurulabilecek tedbirlerin aynısıdır.¹²¹

¹¹⁸ Centel, "Karşılaştırmalı Hukukta Tutuklamanın...", s.294

¹¹⁹ Özbek, CMK İzmir Şerhi, s.377

¹²⁰ Centel, "Karşılaştırmalı Hukukta Tutuklamanın...", s.321

¹²¹ Centel, "Karşılaştırmalı Hukukta Tutuklamanın...", s.297

Alman CMUK, tutuklama ile elde edilecek gayeye erişme imkanı varsa, tutuklama kararının infazını geri bırakabilme ve bunun yerine yukarıda belirtilen daha hafif tedbirlere başvurma yetkisini hakime vermektedir.¹²²

Alman CMUK m. 116'ya göre; tutuklama nedeninin kaçma tehlikesi olduğu hallerde eğer şartları varsa tutuklamanın infazını erteleme kararı verilmesi mecburidir. Buna karşılık, delilleri karartma ve suçun tekrarlama tehlikesine dayanan tutuklama kararlarının ertelenmesi ihtiyaridir. Ancak hakim, orantılılık ilkesine göre bu takdirini kullanmak zorundadır.¹²³

Alman hukukunda; güvenceleyici yükümlülükler öngörülmez, tutuklama kararının infazının ertelenmesi mümkün değildir. Yetkili hakim, sanığın veya savcılığın talebi üzerine tutuklamanın infazının ertelenmesi konusunda gerekçeli olarak karar verir. Savcı önceden dinlenir. Öngörülen mükellefiyetlere uymama ihtimali varsa, sanık da dinlenir. Erteleme kararı ilgililere tebliğ edilir.¹²⁴

Tutuklamanın ertelenmesi kararı yetkili hakim tarafından re'sen de verilebilir. Tutuklama kararı verilirken veya tutuklamanın devamının denetlenmesi veya itiraz incelemesi yapılırken, tutuklamanın infazının ertelenmesi olanağının bulunup bulunmadığı re'sen araştırılır. Tutuklama emri; kaldırılacak olgunlukta ise, tutuklama kararının infazının ertelenmesine karar verilemez. Bu durumda tutuklama emrinin kaldırılmasına karar verilmelidir. Hakimin yasada belirtilen veya kendince öngörülen birden fazla yükümlülüğe karar vermesi mümkündür.¹²⁵ Alman CMUK m.116'da tutuklamanın yerini almak üzere sayılan tedbirler, sınırlayıcı değildir.

Adli kontrol uygulanmasına ilişkin hakim kararları itiraza tabidir. Sanığın öngörülen yükümlülük ve sınırlamaları ağır biçimde ihlal etmesi, sanığın kaçma tertibatı alması, usulüne uygun davete yeterli mazereti olmaksızın uymaması veya diğer biçimde ona duyulan güvene layık olmadığını göstermesi, yeni ortaya çıkan hal ve şartların tutuklamayı zaruri kılmaması hallerinde tedbir kararı geri alınarak tutuklama kararının infazı emredilir.¹²⁶

¹²² **Koca, Mahmut**, "Tutuklamada Oranlilik İlkesi...", s.125

¹²³ **Centel**, "Karşılaştırmalı Hukukta Tutuklamanın...", s.294

¹²⁴ **Centel**, "Karşılaştırmalı Hukukta Tutuklamanın...", s.294

¹²⁵ **Centel**, "Karşılaştırmalı Hukukta Tutuklamanın...", s.295

¹²⁶ **Centel**, "Karşılaştırmalı Hukukta Tutuklamanın...", s.297

1.7.4. İtalyan Hukukunda Adli Kontrol

İtalyan hukukunda, tutuklama ve diğer koruma tedbirleri; 1989 tarihli Ceza Muhakemesi Kanunu'nun “önleyici tedbirler” başlıklı dördüncü kitabında düzenlenmiştir. Adli kontrolün uygulanabilmesi için kişinin suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunması ve suçun oluşmasını ya da cezalandırmayı engelleyen bir nedenin bulunmaması gerekir.¹²⁷

Orantılılık ilkesi gereğince tedbirin çeşidi ve ölçüsü, somut olayın önemi ve özelliğine göre değişir. İşlenen suçun ağırlığına göre delillerin karartılması ve kaçma tehlikesi varsa tedbir alınabilmektedir. Tutuklamaya başvurulabilmesi için diğer tedbirlerin uygun görülmemiş olması gerekmektedir.¹²⁸

İtalyan ceza muhakemesi hukukunda düzenlenen adli kontrol yükümlülükleri; yurt dışına çıkma yasağı, adli polise başvurma yükümlülüğü, ikamet yasağı, ikamet mecburiyeti ve ev hapsidir.¹²⁹ Bu tedbirler kural olarak, soruşturma konusu suçun kanunda öngörülen cezası müebbet hapis veya üst sınırı üç yılın üzerinde hapis cezası olan suçlar söz konusu olduğunda uygulanabilir.¹³⁰

Yurt dışına çıkma yasağında mahkeme sanığa; davaya bakan mahkemenin izni olmaksızın ülkeyi terk etmemeyi emreder. Adli polise başvurma yükümlülüğünde mahkeme, sanık hakkında belli bir adli polis merkezine başvurma yükümlülüğü öngörür. İkamet yasağı öngören kararlar mahkeme; sanığa belli bir yerde ikamet etmeme ve davaya bakan mahkemenin onayı olmaksızın oraya gitmeme yükümlülüğünü getirir. Ev hapsinde mahkeme, sanığa kendi şahsi konutundan veya diğer bir özel ikamet yerinden veya bir resmi bakım-gözetim kurumundan uzaklaşmama yükümlülüğünü getirir.¹³¹

Tedbirler, savcılığın talebi üzerine yetkili mahkemece öngörülür. Ön soruşturmada, savcılık belli bir tedbire hükmedilmesini açıkça talep etmişse, hakim; daha az ağır bir tedbire hükmedemez. Tedbirlerin uygulanması, kaldırılması ve infaz biçiminin değiştirilmesi konularında, davaya bakan mahkeme yetkilidir. Davanın açılmasından önce bu yetki, ön soruşturma hakimine aittir.¹³²

¹²⁷ Centel, “Karşılaştırmalı Hukukta Tutuklamanın...”, s.286

¹²⁸ Centel, Nur, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama, İstanbul 1992, s.286

¹²⁹ Yılmaz, a.g.m., s.44

¹³⁰ Hacıoğlu, s.170

¹³¹ Centel, “Karşılaştırmalı Hukukta Tutuklamanın...”, s.287

¹³² Centel, “Karşılaştırmalı Hukukta Tutuklamanın...”, s.289

Adli kontrol tedbiri, infazın başlamasından itibaren tutuklama için öngörülen sürenin iki katına eşit süre geçtiğinde hükmünü kaybeder. Adli kontrol, kanunda öngörülen uygulama şartlarının veya önleme zaruretinin ortadan kalktığı anda, gecikmesizin geri alınır. Savcılık veya sanık tedbirin kaldırılmasını veya dönüştürülmesini mahkemeden isteyebilir. Mahkeme, beş gün içerisinde karar verir. Adli kontrol beraat veya düşme kararı verilmesiyle birlikte sona erer.¹³³

1.7.5. Avusturya Hukukunda Adli Kontrol

Avusturya hukukunda; tutuklamanın işlevini görecek diğer kurumlar, 1975 tarihli Ceza Muhakemesi Kanunu'nun; “sanığın celbi, ihzarı, yakalanması ve tutuklanması” başlıklı XIV. bölümde yer almaktadır. Tutuklamaya işin önemi ile orantılı olması halinde başvurulabilir. İlgili gecikmeksizin ve en fazla kırk sekiz saat içinde sorgu hakimince sorguya çekilir. Sorgu hakimi, sanık hakkında daha hafif araçlar uygulanarak serbest bırakma veya tutuklamadan hangisine karar vereceğini kararlaştırır. Tutuklama kararı verilirse, hangi nedenlerle daha hafif tedbirlerle tutuklamanın amacına ulaşamayacağı da belirtilir.¹³⁴

Avusturya hukukunda tutuklamanın amacına daha hafif tedbirlerin uygulanmasıyla ulaşılabilirse, tutuklamaya karar verilemez. Daha önce tutuklama kararı verilmişse, bu karar devam ettirilemez. Avusturya hukukunda tutuklamanın amacına ulaşılabilir tedbirler;¹³⁵

-Kaçmama sözü verme, belirli bir yerden hakimnin izni olmaksızın uzaklaşmama,

-Belirli bir yerde ikamet etme, belli bir yer ya da kişiden kaçınma,

-Alkol almama, çalışma, belli mercilere başvurma,

-Seyahat belgelerini ya da ehliyeti geçici olarak teslim etme,

-Teminat verme, gözetim yardımcısı kabul etme gibi yükümlülüklerdir.

Adli kontrol ile tutuklamanın amacı elde edilemeyecekse sorgu hakimince; tutuklama kararı verilir. Kanuna göre; en az on yıl hapis cezası gerektiren bir cürüm söz konusu olduğunda, tutuklama kararı verilmesi gerekir. Öte yandan, şartları veya

¹³³ Centel, “Karşılaştırmalı Hukukta Tutuklamanın...”, s.290

¹³⁴ Centel, “Karşılaştırmalı Hukukta Tutuklamanın...”, s.298

¹³⁵ Özbek, CMK İzmir Şerhi, s.378

süre açısından orantılılık ortadan kalkar kalkmaz, tutuklama gibi; daha hafif tedbirlerin uygulanmasına da son verilmesi gerekir.¹³⁶

Sorgu hakimi, sanığın talep etmesi ve savcının onaylaması durumunda; adli kontrol tedbirlerinin kaldırılmasını emredebilir. Sorgu hakimi, adli kontrol tedbirlerinin değiştirilmesine ve kaldırılmasına savcüyı dinledikten sonra karar verir. Bu karara karşı, sanık ve savcılık; üç gün içinde istinafta itiraz edebilirler.¹³⁷

¹³⁶**Centel**, “Karşılaştırmalı Hukukta Tutuklamanın...”, s.299

¹³⁷**Centel**, “Karşılaştırmalı Hukukta Tutuklamanın...”, s.299

İKİNCİ BÖLÜM

ADLİ KONTROLÜN ŞARTLARI, ADLİ KONTROL KARARI VERİLMESİ VE YÜKÜMLÜLÜKLER

2.1. ADLİ KONTROLÜN ŞARTLARI

2.1.1. Genel Olarak Aranan Şartlar

Adli kontrol, her koşulda, sınırsız bir şekilde uygulanabilen bir koruma tedbiri değildir. Ancak belli koşulların gerçekleşmesi halinde uygulanabilen bir tedbirdir. CMK m. 109'a göre; “bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada, 100'üncü maddede belirtilen tutuklama sebeplerinin varlığı halinde, şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verilebilir.” Bu maddeden anlaşıldığı üzere adli kontrol tedbirine karar verilebilmesi için iki şartın gerçekleşmesi gerekir. İlk şart ; bir suçun işlenmiş olmasıdır. İkinci şart ise; tutuklama sebeplerinin bulunmasıdır.

Doktrinde yaygın olan görüşe göre; adli kontrol kararı verilebilmesi için tutuklama şartlarının gerçekleşmesi gerekir.¹³⁸ Bu görüşü savunan bazı yazarlar, CMK m.109'da geçen “tutuklama yerine” ifadesi ile m.100'deki “ölçülük ilkesi” birlikte ele alındığında, kuvvetli suç işleme şüphesinin de bulunması gerektiği sonucuna ulaşmaktadır.¹³⁹ Bu görüşü savunan bazı yazarlara göre; adli kontrol, tutuklama yerine uygulanan bir tedbirdir. Bu nedenle, tedbirin uygulanabilmesi için gerekli olan tek şart tutuklama koşullarının gerçekleşmiş olmasıdır.¹⁴⁰ Bu görüşü savunan bazı yazarlar ise; adli kontrolün kişi hürriyetini sınırladığını, CMK m.100'e yapılan göndermenin tutuklama şartlarını kapsadığının kabul edilmesi gerektiğini belirtmektedir.¹⁴¹

Biz doktrinde yaygın olan bu görüşe katılmıyoruz. CMK m.109 f.1'de adli kontrol uygulanabilmesi için “100 üncü maddede belirtilen tutuklama sebeplerinin

¹³⁸Bkz., Şahin, Ceza Muhakemesi Hukuku I, s.309, Toroslu/Feyzioğlu, s.232, Centel/Zafer, s.382, Ünver/Hakeri, s.384, Hacıoğlu, s.173, Eryılmaz, Mesut Bedri, Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri, Seçkin Yayınevi, 2012, s.625

¹³⁹Bkz., Şahin, Ceza Muhakemesi Hukuku I, s.309, Hacıoğlu, s.173,

¹⁴⁰Centel/Zafer, s.382

¹⁴¹Toroslu/Feyzioğlu, s.232

varlığı” aranmıştır. Hüküm, lafzi olarak yorumlandığında, adli kontrol kararı verilebilmesi için tutuklama sebeplerinden birinin somut olayda mevcut olması yeterlidir. Adli kontrol, bağımsız nitelikte bir koruma tedbiridir. Tutuklama koruma tedbirinin alternatifidir. Ancak, sadece tutuklamanın uygulanabileceği hallerle sınırlı bir uygulama alanına sahip değildir.

Adli kontrol bağımsız nitelikte bir koruma tedbiri olduğu için, tutuklamadan bağımsız olarak uygulanır. CMK m. 109 f.2'de kanunda tutuklama yasağı öngörülen hallerde de, adli kontrole ilişkin hükümlerin uygulanabileceği düzenlenmiştir. CMK m.100 f.4 gereğince, “sadece adli para cezasını gerektiren veya hapis cezasının üst sınırı iki yıldan fazla olmayan suçlarda tutuklama kararı verilemez.” Bu hükümler adli kontrolün, tutuklamadan bağımsız bir uygulama alanına sahip olduğunu göstermektedir.

Adli kontrol tutuklamayı takiben de uygulanabilecektir. CMK m. 109 f.7'de, “kanunlarda öngörülen tutukluluk sürelerinin dolması nedeniyle salıverilenler hakkında adli kontrole ilişkin hükümler uygulanabilir” hükmü yer almıştır. Adli kontrol bu durumda, kişinin tutuklandığı suçlarda, tutuklamadan sonra başvurulabilen bir tedbirdir. Yani tutuklamanın alternatifi değil, devamı niteliğindedir. Tutuklamayı tamamlamaktadır.

CMK m. 109 f.2 uyarınca tutuklama yasağının bulunduğu hallerde, adli kontrol kararı verilebilmektedir. CMK m. 112 uyarınca şüpheli veya sanık, adli kontrol hükümlerini isteyerek yerine getirmese hakkında tutuklama kararı verilebilecektir. Hapis cezasının üst sınırı iki yıldan fazla olmayan suçlarda adli kontrol kararı verilmişse ve yükümlülük istenerek ihlal edilmişse, şüpheli veya sanık hakkında CMK m. 112 uyarınca tutuklama kararı verilebilecektir. Bu hükümler de adli kontrolün tutuklama ile tamamen aynı koşullarda, tutuklamanın alternatifi olarak uygulanamayacağını göstermektedir.

CMK m. 100 f. 1'de düzenlenen kuvvetli şüpheden kasıt, yapılan inceleme ve soruşturma sonucu elde edilen bilgiler ışığında kişinin üzerine atılı suçu, kesinlik ölçüsünde işlediği ve kuvvetli bir olasılıkla yargılanıp ceza alacağı kanaatine varılması halidir.¹⁴² Kanun, burada makul ya da yeterli değil, kuvvetli şüphelyi aramıştır. Bunun sebebi ise tutuklamanın en ağır koruma tedbiri olması ve henüz

¹⁴²**Aldemir, Hüsnü**, Yakalama, Gözaltına Alma, Tutuklama ve Adli Kontrol, Seçkin Yayınevi, 2.Baskı Ankara 2014, s.152

hakkında verilmiş bir mahkumiyet hükmü olmadan kişinin hürriyetinin kısıtlanmasıdır.¹⁴³ Basit ve delile dayanmayan soyut şüphe, tutuklama kararı verilmesi için yeterli değildir. Tutuklama kararı verilebilmesi için, kişinin bir suç işlediği hususundaki ihtimal büyük olmalı ve bunu gösteren deliller bulunmalıdır.¹⁴⁴

Oysa ki adli kontrol tutuklama kadar kişi hürriyetini kısıtlamamaktadır. Adli kontrol, tutuklamaya göre daha hafif tedbirlerden oluşmaktadır. Adli kontrol ile tutuklamanın, kişinin temel hak ve hürriyetleri üzerindeki etkileri aynı değildir. En ağır koruma tedbiri olan tutuklamanın uygulanabilmesi için bulunması gereken kuvvetli şüpheyi, daha hafif bir tedbir olan adli kontrolde aramak bizce yerinde değildir. Adli kontrol kararı verilebilmesi için, tutuklama nedenlerinin gerçekleşmesi yeterlidir.

Adli kontrol soruşturma ve kovuşturma evrelerinde uygulanabilen bir koruma tedbiridir. İnfaz aşamasında bu tedbirin uygulanabileceğine ilişkin kanunda bir düzenleme bulunmamaktadır. Uygulamada ise infaz aşamasında bu tedbirin uygulandığı kararlara rastlamak mümkündür.

2.1.1.1. Maddi Şartlar

2.1.1.1.1. Bir Suçun İşlenmiş Olması

Adli kontrol kararı verilebilmesi için bir suçun işlenmiş olması gerekmektedir. Kanun koyucu adli kontrol için bir suçun işlenmiş olmasını yeterli görmektedir. CMK m.109'da 02.07.2012 tarih 6352 sayılı Kanun m. 98 ile değişiklik yapılmadan önce, üst sınırı üç yıl veya daha az hapis cezasını gerektiren bir suçun işlenmiş olması halinde adli kontrol kararı verilebiliyordu. 6352 sayılı Kanun m. 98 ile CMK m.109'da değişiklik yapılmaya kadar adli kontrol kararı verilebilecek suçlar ceza miktarına göre belirlenmişti. Aranılan bu şart, temel hak ve hürriyetlerin kısıtlanması konusunda hakim takdir yetkisini kısıtlıyordu. Bu açıdan olumlu

¹⁴³Şenses, Erkan, www.erkansenses.av.tr/makale/tutuklama.doc, e.t.25.12.2014, e.s.20:30

¹⁴⁴Benzer görüşler için bkz., Centel,Nur, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararları Işığında Tutuklama Hukukuna Eleştirel Yaklaşım, MÜHF-HAD, C.17, S.1-2, s.50, Özen, Murat, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama, Adalet Dergisi, 2009, S.34, s.198

olarak değerlendirilen bu şart, adli kontrol uygulanmasını ciddi bir biçimde sınırlıyordu. Doktrinde bu üç yıl şartı eleştirilmiştir.¹⁴⁵

Konuya ilişkin olarak Yargıtay 14. Ceza Dairesi 2011/3797 E. 2011/598 K. sayılı kararında “...sanık Ali Atıcı hakkında hükmolunan ceza süresi ve suç için kanunda öngörülen cezanın üst sınırının üç yıldan fazla olması nedeniyle, sanık hakkında CMK'nın 109/3-b maddesi uyarınca 2 ayda bir ikamet ettiği yerde ispatı vücut etmek üzere Emniyet Müdürlüğüne (Jandarma Komutanlığına) başvurması şeklinde adli kontrol kararı verilmesinin, kanuna aykırı...” olduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁶ Yargıtay 11. Ceza Dairesi 2008/13063 E. 2009/6948 K. sayılı kararında “...tutuklama istemine konu suçun cezasının üst sınırının üç yıldan fazla olması nedeniyle, anılan adli kontrol kararı yasaya aykırı olup, itirazın bu nedenle kabulü yerine reddine karar verilmesinin isabetsiz...” olduğunu ifade etmiştir. 6352 sayılı Kanun m.98 ile CMK m.109'da değişiklik yapılmadan önce uygulamada bu tür kararlara rastlamak mümkündü. Aranılan şart, adli kontrol uygulamasını sınırladığından, hakimlerin bu şart oluşmasada adli kontrol kararı verebildikleri görülmüştür.

Herhangi bir ceza sınırı olmaksızın tüm suçlar yönünden adli kontrol kararı verilebileceğinin kabul edilmesi, kurumu tutuklamaya tam alternatif bir tedbir haline getirmiştir. “Toplumun bu tedbire alışmasının zaman alacağı, toplumda infial uyandıran bazı suçlarda adli kontrol tedbirinin uygulanmasının adalete olan güveni sarsacağı” düşüncesiyle getirilen süre sınırlamasının,¹⁴⁷ adli kontrolün, tutuklamanın tam alternatifi olmasını ve tutuklamayı istisnai bir tedbir haline getirme amacını engellenmesi nedeniyle 6352 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle kaldırılması kanımızca isabetli olmuştur.

CMK m. 109 f. 2 adli kontrolün uygulama alanını genişletmiştir. Bu hükme göre “kanunda tutuklama yasağı öngörülen hallerde de, adli kontrole ilişkin hükümler uygulanabilir.” CMK m.100 f. 4'e göre “sadece adli para cezasını gerektiren veya hapis cezasının üst sınırı iki yıldan fazla olmayan suçlarda tutuklama kararı verilemez.” Bu durumda sadece adli para cezası gerektiren suçlar için de adli

¹⁴⁵“... Gerçekten, adli kontrolün tutuklamaya tam bir alternatif oluşturabilmesi için kanun koyucunun üç yıl hapis cezası üst sınırını kaldırması gerekir.”, **Özbek**, CMK İzmir Şerhi, s.378, **Feyzioğlu, Metin**, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu hakkında bazı tespit ve değerlendirmeler, TBB Dergisi, S.62, 2006, s.55

¹⁴⁶Çalışmamızda yer alan ve alıntı bilgisi içermeyen Yargıtay kararlarının tamamına TC Adalet Bakanlığı UYAP “Yargıtay Karar Arama Ekranı”ndan ulaşılmıştır. e.t.14/06/2015, e.s.12:00

¹⁴⁷**Öztürk, Bahri/Eker Kazancı, Behiye/Soyer Güleç, Sesim**, Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbirleri, Seçkin Yayınevi, 1.Baskı, Ankara 2013, s.83

kontrol kararı verilebilecektir. Yine hapis cezasının üst sınırı iki yıldan fazla olmayan suçlarda da adli kontrol kararı verilebilecektir. Tutuklama yasağına ilişkin CMK'nın m.100 f.4'teki hükmü adli kontrolün uygulama alanını oldukça genişletmiş, tutuklamayı adli kontrole göre istisnai bir hale getirmiştir.

Tutuklama yasağına ilişkin mevzuatımızda bir hüküm de 5395 sayılı ÇKK m. 21'de yer almaktadır. Bu hükme göre “on beş yaşını doldurmamış çocuklar hakkında üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerden dolayı tutuklama kararı verilemez.” 5237 sayılı TCK m.6'da çocuk; henüz on sekiz yaşını doldurmamış kişi olarak tanımlanmıştır. 5395 sayılı ÇKK, çocukları uygulanacak esaslar açısından 12–15 , 15-18 yaş grubu olarak iki gruba ayırmıştır. ÇKK m. 21 uyarınca, tutuklama yasağının öngörüldüğü bu halde adli kontrol hükümleri on beş yaşını doldurmamış çocuklar hakkında uygulanabilecektir.¹⁴⁸ Gerek TCK'da ve gerek özel ceza yasalarında üst sınırları beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren suçlar sınırlı sayıda düzenlenmiştir. Çocuklar toplumun en fazla korunma ihtiyacı olan kesimidir. Çocukların sadece bedensel yönden değil zihinsel, ekonomik ve sosyal yönden de korunma ihtiyacı vardır. Tutuklamanın çocuklar üzerinde yaratacağı yıkıcı etkiler nedeniyle getirilen bu hüküm ise, üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren suçların sınırlı sayıda olması nedeniyle işlevini yerine getiremeyecektir. ÇKK m.21'deki hüküm çocukların korunması açısından olumlu olmakla birlikte bu nedenle yeterli değildir.

ÇKK'da çocuklar için adli kontrolün sınırsız olarak uygulanıp uygulanmayacağına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Öğretide çocuklar için adli kontrolün sınırsız uygulanacağı, CMK'daki adli kontrol koşullarının çocuklarda aranmayacağı, bu nedenle her suçta adli kontrole hükmetmenin mümkün olduğunu savunan görüşler vardır.¹⁴⁹ ÇKK m.42 f.1'de “bu kanunda hüküm bulunmayan hallerde CMK hükümleri uygulanır” hükmü yer almaktadır. Bu hüküm uyarınca CMK'daki adli kontrole ilişkin genel koşulların suça sürüklenen çocuklar için de uygulanacağı, adli kontrolün çocuklar için sınırsız uygulanamayacağını belirtmek

¹⁴⁸Benzer görüşler için bkz., “... ÇKK'nın 21. maddesindeki sınırlama “yaş” merkezli bir sınırlamadır ve bu durumda CMK'nın 109. maddesinin ikinci fıkrasının uygulanma imkanı bulunmaktadır...”

Balo, Yusuf Solmaz, Teori ve Uygulamada Çocuk Ceza Hukuku, Adalet Yayınevi, 2005, 1.Baskı, s.394

¹⁴⁹**Yurtcan**, Ceza Yargılaması Hukuku, s.339

isteriz.¹⁵⁰ Tutuklama yasağına ilişkin ÇKK m.21'deki düzenleme de adli kontrolün uygulama alanını genişletmiştir.

2.1.1.1.2. Tutuklama Nedenlerinin Bulunması

2.1.1.1.2.1. Genel Olarak

Adli kontrol kararı verilebilmesi için somut olayda tutuklama nedenleri bulunmalıdır. CMK m. 100 f.2'de tutuklama nedenleri sınırlı bir şekilde hükme bağlanmıştır. Buna göre tutuklama nedenleri;

-Şüpheli veya sanığın kaçması, saklanması veya kaçacağı şüphesini uyandıran somut olguların bulunması,

-Şüpheli veya sanığın davranışlarının; delilleri yok etme, gizleme veya değiştirme, tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunma hususlarında kuvvetli şüphe oluşturmasıdır.

Kanun tutuklama nedenlerini sınırlı bir şekilde düzenlemiştir. Bu nedenler haricinde başka bir nedene dayanarak tutuklama kararı verilemez.¹⁵¹ Ceza muhakemesinde kıyas serbest olmakla birlikte, istisnai ve sınırlayıcı normlarda kıyas yasağı olduğundan, tutuklama da kişi hürriyetini sınırlandıran, istisnai olma vasfı nedeniyle, tutuklama nedenleri kıyas yolu ile genişletilemez.¹⁵²

2.1.1.1.2.2. Kaçma Şüphesinin Bulunması

CMK m. 100 f.2'de; “şüpheli veya sanığın kaçması, saklanması veya kaçacağı şüphesini uyandıran somut olguların bulunması” bir tutuklama nedeni olarak düzenlenmiştir.

Kaçma şüphesi, şüpheli veya sanığın yurt içinde bir yerde saklanması, bulunamayacağı bir yere gitmesi ya da yurt dışına kaçması şüphesini ifade eder.¹⁵³ Kaçma, sanığın kasten adli makamların kendisini mahkemeye davetini veya diğer

¹⁵⁰Benzer görüşler için bkz., **Centel/Zafer**, s 383

¹⁵¹Benzer görüşler için bkz., **İnci, Z.Özen**, Bir Koruma Tedbiri Olarak Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama, Seçkin Yayınevi, 3.Baskı, Ankara 2014, s.104

¹⁵²**Şentuna, Mustafa Tarık**, Tutuklama ve Adli Kontrol, Seçkin Yayınevi, 1.Baskı, Ankara 2014, s.66

¹⁵³**Şahin**, Ceza Muhakemesi Hukuku I, s.295

muhakeme işlemleri için gerekli olduğu biçimde hazır bulundurulmasını olanaksız kılması demektir.¹⁵⁴ Kaçma durumunda sanık ya da şüpheli, muhakeme işlemlerinin yapılabilmesi için hazır bulundurulması imkanını olanaksız kılmaktadır. Sanık ya da şüpheli bu halde kasten hareket etmektedir. Kanun gereği bu tutuklama nedeninin varsayılabilmesi için basit bir şüphe yeterli değildir. Buradaki şüphe somut olaylara dayanmalıdır.

Şüpheli ya da sanık, tutuklanmaktan ya da ileride alacağı cezadan kendisini kurtarmak için, olaydan hemen sonra bulunduğu yeri terk edip gitmiş, izini kaybettirmiş, arandığı halde bulunamamış olabilir. Bu hallerde şüpheli ya da sanığın kaçıp saklandığı kabul edilmelidir. Şüpheli veya sanık henüz kaçmamış, ancak kaçacağı şüphesini uyandıran olaylar içinde ise, örneğin, oturduğu yeri değiştirmiş veya pasaport almış ya da araç sağlamaya kalkışmış ise, yine tutuklama nedeninin oluştuğu kabul edilmelidir.¹⁵⁵

Şüpheli ya da sanığın, suç teşkil eden eylemden hemen sonra suç yerini veya konutunu terk etmesi, bulunabileceği yerlerde arandığında bulunamaması durumunda kaçtığı veya saklandığı kabul edilmelidir.¹⁵⁶

Kaçma şüphesi değerlendirilirken, somut olayın bütün özellikleri değerlendirilmelidir. Bu değerlendirmede özellikle, şüpheli veya sanığa isnat edilen suçun türü, şüpheli veya sanığın kişiliği, yaşam şartları, suç isnadından önceki yaşamı ve isnat edilen suçun işlenmesinden sonraki davranışları göz önünde bulundurulmalı; şüpheli veya sanığın kaçma tehlikesi ile kaçmayacağını gösteren olgular birbiri ile karşılaştırılmalıdır.¹⁵⁷ Mesela, kişinin pasaport alması, uçak bileti satın alması, yataklık şüphesi altında bulunan kimselerle ilişki kurması, ikametgahının bulunmaması, yabancı olması gibi olgular kaçma şüphesini uyandırır. Buna karşılık, örneğin bir çok tanık önünde suç işleyen kişinin kaçıp, sonra kendiliğinden kolluk kuvvetlerine teslim olması durumunda kaçma şüphesi yoktur.

Burada kaçma şüphesinin varlığını haklı gösteren somut vakıaların bulunması gerekmektedir. Kanun koyucu, soyut lafzi ifadelerden kaçınmış ve soyut kaçma tehlikesinden söz etmemiştir. Değerlendirme yapılırken sadece beklenebilir cezanın

¹⁵⁴Özen, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama, s.199

¹⁵⁵Yaşar, Osman/Otacı, Cengiz, Ceza Muhakemesi Kanunu, C.1, Seçkin Yayınevi, 6.Baskı Ankara 2015, s.1112

¹⁵⁶Koparan, Mehmet Reşat, Bir Koruma Tedbiri Olarak Tutuklama, TBB Dergisi, S.65, 2006, s.159

¹⁵⁷Şahin, Ceza Muhakemesi Hukuku I, s.295

ağırlığı dikkate alınmamalı, bunun yanında mevcut somut vakıalar, somut deliller ve koşullar, şüpheli veya sanığın önceki yaşamı, ailevi durumu, ekonomik durumu, yani kişisel durum ve özellikleri de dikkate alınmalıdır.¹⁵⁸

Kaçma şüphesi ile tutuklamada amaç; şüpheli veya sanığın muhakeme işlemlerinde hazır bulundurulmasıdır. Şüpheli veya sanık muhakeme süresince hazır olmalıdır. Muhakemenin yüz yüze olması ilkesi gereği şüpheli veya sanığın yokluğunda muhakeme yapılamayacağından kaçma şüphesi orantılı olmak koşuluyla tutuklama nedeni olarak kabul edilmiştir.

Kaçma şüphesine ilişkin tutuklama kararlarında mutlaka gerekçe gösterilmelidir. Uygulamaya bakıldığında, “mevcut delil durumu, sanığın kaçma ihtimali nazara alınarak tutuklanması” türünden, gerekçesiz kararlara rastlanılmaktadır. Oysa ki Anayasa ve CMK, tutuklama kararları dahil mahkeme ve hakim kararlarının gerekçeli olmasını zorunlu kılmıştır. Emredici yasal ve Anayasal düzenlemeye karşın; ülkemizde tutuklama gerekçeleri genellikle şablon anlatımlardan ibaret olup, gerekçeler yetersiz kalmaktadır.¹⁵⁹ Oysa ki açıklamaya çalıştığımız üzere; tutuklama yargıcın kişisel ve keyfi değerlendirmesine bağlı bir uygulama değildir.¹⁶⁰

AİHM, gerekçesiz karar verilmesini, kanun yolunda savunma hakkının kısıtlanmasına yol açması nedeniyle, adil yargılanma hakkına aykırı bulmaktadır. Kaçma, saklanma gibi olasılıklara soyut düzeyde itibar edilmeyeceğini ve bu olasılıkları somut ve fiili olarak destekleyen koşulların mutlaka varlığının gerektiğini belirtmektedir.¹⁶¹ “Şüpheli veya sanığın kaçma şüphesinin bulunması” gibi kanundaki yasal ifadenin basmakalıp biçimde tekrarı tutuklama kararını gerekçelendirmemekte, bir şahsın neden tutuklanmasına gerek görüldüğünü izah edememektedir. Bu da, Anayasa, CMK ve AİHS'ne aykırıdır.¹⁶² AİHM Punzelt/Çek Cumhuriyeti, 31315/96,25 Nisan 2000 tarihli kararında “...başvuranın kaçma riskine ilişkin olarak Çek mahkemeleri, daha önce Almanya'daki cezai takibattan kaçtığını, yurt dışında çok sayıda iş bağlantıları olduğunu ve nispeten ağır bir ceza alma

¹⁵⁸ Benzer görüşler için bkz., **Ünver/Hakeri**, s.357

¹⁵⁹ Benzer görüşler için bkz., **Güleç, Sesim Soyer**, Tutuklamaya İlişkin Temel Sorunlar ve AİHM'nin Güncel Kararları Çerçevesinde Adli Kontrol Konusunda Bazı Tespit ve Değerlendirmeler, TBB Dergisi, S.98, 2012, s.49

¹⁶⁰ Benzer görüşler için bkz., **Yahşi, Cahit**, Tutuklama Üzerine, TBB Dergisi, S.1, 1991, s.104

¹⁶¹ **Güleç**, s.48

¹⁶² Benzer görüşler için bkz., **Tezcan, Durmuş/Erdem, Mustafa Ruhan/Sancakdar, Oğuz/Önok, Rifat Murat**, İnsan Hakları El Kitabı, 4. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2011, s.189

olasılığını belirtmiştir. AİHM, bu çıkarımın yeterli ve uygun olduğu ve başvuranın öne sürdüğü iddiaları çürüttüğüne...” ilişkin karar vermiş ve sözleşmeyi ihlal görmemiştir.¹⁶³

2.1.1.1.2.3. Delillerin Karartılması Şüphesinin Bulunması

CMK m. 100 f.2'de “şüpheli veya sanığın davranışlarının; delilleri yok etme, gizleme veya değiştirme, tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunma, hususlarında kuvvetli şüphe oluşturması” bir tutuklama nedeni olarak düzenlenmiştir. Şüpheli veya sanığın delilleri karartma eylemleri CMK'da iki grup halinde düzenlenmiştir. İlki; delilleri yok etme, gizleme veya değiştirme, ikincisi; tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunmadır. Bu nedenlerden birinin bulunması delillerin karartılması halinin kabulü için yeterlidir.

Delilleri karartma bakımından öncelikle “kuvvetli şüphe” aranmaktadır. İsnad edilen suçtu işlediği hususunda kuvvetli şüphe bulunan şüpheli veya sanığın, delilleri karartacağına ilişkin olarak da kuvvetli şüphe varsa, hakkında tutuklama kararı verilebilecektir.¹⁶⁴

Ceza muhakemesinde temel amaç maddi gerçeğe ulaşmaktır. Bu amaca ulaşmak için muhakeme makamlarının elindeki araçlara, ispat vasıtalarına delil denir. Elinde yetersiz, yanlış veya tahrif edilmiş deliller bulunan muhakeme makamlarının maddi gerçeği eksiksiz ve şüpheye yer bırakmayacak şekilde ortaya çıkarması mümkün değildir.¹⁶⁵ Suçtu işleyen şüpheli veya sanık delillere oldukça yakın konumdadır. Bu nedenle şüpheli veya sanığın delilleri karartma tehlikesi her zaman var olmuştur. Kanun koyucu da delillerin karartılmasını bir tutuklama nedeni saymış ve maddi gerçeğe ulaşma amacını sağlamaya çalışmıştır.

Delillerin yok edilmesi, değiştirilmesi ve gizlenmesi, suçun izlerini yok etme anlamına gelir. Sahte delil hazırlamak da bu kapsamdadır.¹⁶⁶ Ceza muhakemesinde, maddi gerçeği ortaya çıkarma niteliği bulunan, parmak izi, kan lekesi, olayda

¹⁶³ Cengiz, Serkan/Demirağ, Fahrettin/Ergül, Teoman/McBride, Jeremy/Tezcan, Durmaş, AİHM Kararları Işığında Ceza Yargılaması Kurum ve Kavramları, TBB Yayını, Ankara 2008, s.43

¹⁶⁴ Ünver/Hakeri, s.358

¹⁶⁵ İnci, s.117

¹⁶⁶ Centel, “İnsan Hakları Avrupa...”, s.52

kullanılan bıçak, silah, sopa gibi her şey delil olabilir. Suçun işlendiği yerdeki parmak izlerinin silinmesini veya suçlunun bulunmasını sağlayacak belirtilerin yok edilmesini veya gizlenmesini, delillerin yok edilmesi kapsamında değerlendirmek mümkündür.¹⁶⁷ Delil karartmada şüpheli veya sanığın söz konusu delillere muhakeme makamlarınca ulaşılmasını engellemeye yönelik kastı mevcuttur.

Şüpheli veya sanığın kanun gereği sahip olduğu bazı haklarını kullanması veya kullanıyor olması, delillerin karartılması olarak yorumlanıp tutuklama kararı verilemez. Susma hakkının kullanılması, suçu inkar etme, ikrardan kaçınma, beden muayenesinden kaçınma, delillerin karartılması olarak değerlendirilmemelidir.¹⁶⁸ Delillerin toplandığı, yeni delil toplanmasına ihtiyaç duyulmadığı veya daha önceden karartıldığı durumlarda artık delilleri karartma nedeniyle tutuklama yoluna gidilemez.¹⁶⁹

Şüpheli veya sanığın bir hareketi veya kastı neticesinde meydana gelmeyen olaylar nedeniyle delillerin karartılacağı gerekçesiyle tutuklama kararı verilemez. Örneğin diğer şüpheli ya da sanıkların kaçak olması, mağdurun, tanıkların bulunamamış olması gibi durumlar şüpheli ya da sanığa yüklenemez. Delillerin karartılması, şüpheli veya sanığın bu yöndeki iradesine dayalı olarak gerçekleşmelidir.¹⁷⁰ Uygulamada bu gerekçeyle tutuklama kararları verilebilmektedir. “Delillerin henüz toplanmamış olması ve sanığın delilleri karartacağı yönünde kuvvetli şüphenin bulunması vs.” gerekçesiyle tutuklama kararı verilebilmektedir. Delillerin yeterince toplanamamasının külfeti şüpheli veya sanığa yüklenemez. CMK m.100' de delillerin karartılması bir tutuklama nedeni olarak düzenlenmiştir. Delillerin toplanamamış olması bir tutuklama nedeni olarak düzenlenmemiştir. Delillerin toplanamadığı her halde mutlaka karartılacağından söz edilemez. Şüpheli ya da sanığın suçsuz olduğunun kanıtlanmasına yönelik çabası da delillerin karartılması olarak değerlendirilemez.

Şüpheli veya sanığın tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunması da delillerin karartılması halidir. Bu nedenle tutuklama kararı verilebilmesi için, yalnızca böyle bir olasılığın bulunması yeterli olmayıp, baskı girişiminde bulunulduğu hususunda kuvvetli şüphe oluşması gerekir. Şüpheli veya

¹⁶⁷Özen, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama, s.201

¹⁶⁸İnci, s.119

¹⁶⁹Şahin, Ceza Muhakemesi Hukuku I, s.296

¹⁷⁰Benzer görüşler için bkz., İnci, s.120

sanık, olayla ilgili olarak tanıklarla konuşmaya çalışıyor ya da mağdurlarla görüşme çabalarını gösterir tavırlarla konuşmaya çalışıyorsa, baskının varlığını kabul etmek gerekir.¹⁷¹ CMK m. 100 f.2'de yer alan başkaları ifadesinden öncelikle bilirkişileri anlamak gerekir.¹⁷² Bilirkişiler yanında tanık ve mağdur yakınları ile diğer üçüncü kişilerde başkaları kavramına dahildir.

Olayı gören veya olay hakkında bilgi sahibi olanların etki altına alınıp, gerçeğin gizlenmesi ya da farklı ifade edilmesini sağlamak çabaları da bu bağlamda değerlendirilmelidir. Kişilerin ifadeleri konusunda zorlanmaları, veya bu kişilere telkinde bulunulması ya da onların yargılamaya katılamayacak veya ifade veremeyecek hale sokulması, etki altına almaya örnek olarak verilebilir.¹⁷³

Şüpheli veya sanığın somut davranışlarının gösterilerek bu tutuklama nedenini varlığına işaret edilmelidir.¹⁷⁴ Suçluluğu hakkında kuvvetli şüphe bulunan şüpheli veya sanığın bu tür davranışlara yöneldiğini gösteren somut olaylar varsa tutuklama söz konusu olabilecektir.¹⁷⁵ Yani soyut şüphe ve kanaate göre değil bunu doğuran somut olguların varlığı aranmalıdır.¹⁷⁶

Olay aydınlanmış ve deliller güvence altına alınmışsa artık delillerin karartılması tehlikesi bulunmadığından tutuklama kararı verilmesi doğru olmayacaktır.

Delillerin karartılması tehlikesi nedeniyle kişi tutuklandıktan sonra, delillerin toplanıp muhafaza altına alınması üzerine, artık bu nedenle tutuklamaya devam edilmesi halinde hukuka aykırı tutuklamanın varlığından söz etmek gerekir.¹⁷⁷

Delilleri karartma nedeniyle tutuklamada amaç; şüpheli veya sanığın delillere etki ederek maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasını engellemesini önlemeye yöneliktir.

AIHM'in uygulama ve içtihatlarını incelediğimizde mahkeme; soyut olarak soruşturmanın devam etmekte olduğunun belirtilmesinin, tutukluluğun devamına karar vermek için yeterli olmadığını, sanığın adaletin işleyişine müdahale edebileceğine ilişkin somut gerekçelerin gösterilmesini aramaktadır.¹⁷⁸ Şüpheli ya da

¹⁷¹ **Gültaş, Veysel**, Tutuklama ve Kanun Yolları, Bilge Yayınevi, 2.Baskı, Ankara 2008, s.16

¹⁷² **İnci**, s.123

¹⁷³ **Özen**, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama, s.201

¹⁷⁴ **Ünver/Hakeri**, s.358

¹⁷⁵ **Aydın, Devrim**, Ceza Muhakemesi Usulü Hukuku Tutuklama, TBB Dergisi, 2001, S.3, s.892

¹⁷⁶ **Koparan**, s.159

¹⁷⁷ **Şahin**, Ceza Muhakemesi Hukuku I, s.296

¹⁷⁸ **Yerdelen**, 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Koruma Tedbirleri, <http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/makale/191.doc>, e.t.17.11.2014, e.s.20:30

sanığın tutuklanmasına karar verilirken “mevcut delil durumu”, “dellillerin karartılma olasılığının bulunması” gibi genel ifadelere yer verilmekle yetinilip, neden bu tedbire başvurulduğunun yeterli şekilde gerekçelendirilmemesi, hukuka uygun değildir. Zira, kanundaki yasal ifadelerin basmakalıp biçimde tekrarı tutuklama kararını gerekçelendirmemekte, bir şahsın neden tutuklanmasına gerek görüldüğünü izah edememektedir. Bu da Anayasa, CMK ve AİHM'e aykırıdır.¹⁷⁹

Letellier/Fransa, 12369/86, 26.06.1991 tarihli kararında AİHM; “...görgü tanıklarına baskı yapılması riskinin önceleri mevcut olduğunu, ancak zamanla azalarak ortadan kaybolduğunu kabul etmektedir...”¹⁸⁰

Mamedova/Rusya, 7064/05,01.06.2006 tarihli kararında AİHM, “...başvuranın tutukluluğunun devamı için bir diğer gerekçe, yerel mahkemelerin başvuranın delilleri yok edebileceğini, adalete engel olabileceğini veya suçu yeniden işleyebileceğini tespit etmesidir. AİHM, soruşturmanın ilk aşamalarında başvuranın adalete müdahale etmesinin gözetimde tutulmasını haklı gösterdiğini kabul etmektedir. Ancak, deliller toplandıktan sonra, söz konusu gerekçe geçersiz hale gelmiştir...”¹⁸¹

2.1.1.1.2.4. Tutuklama Nedeni Varsayılan Suçlar

CMK m. 100 f. 3'te bir takım suçlar sayma yöntemiyle gösterilmiştir. Kanun bu suçların işlendiği hususunda kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığı halinde, tutuklama nedeninin varsayılabilirliğini belirtmiştir.¹⁸² Listede yer alan katalog suçlarda bu suçun işlendiği hususunda kuvvetli şüphe sebebinin bulunması tutuklama nedeni için yeterli sayılmıştır. Bu suçların tek başına bulunması tutuklama ve adli kontrol kararının verilmesi için yeterli değildir. Tutuklama kararı verilebilmesi için diğer tüm suçlarda olduğu gibi fail hakkında suçu işlediği konusunda kuvvetli şüphe bulunması ve tutuklama tedbirinin oranlılık (ölçülük) ilkesine aykırı olmaması gereklidir.¹⁸³

¹⁷⁹Tezcan/Erdem/Sancakdar/Önok, s.189

¹⁸⁰Cengiz/Demirağ/Ergül/McBride/Tezcan, s.43

¹⁸¹Cengiz/Demirağ/Ergül/McBride/Tezcan, s.44

¹⁸²Çalışkan, Bilal, AİHM'e Göre Tutuklama, Adalet Dergisi, 2010, S.37, s.3

¹⁸³Şentuna, s.81

CMK m.100 f.3'e göre; aşağıdaki suçların işlendiği hususunda kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığı halinde, tutuklama nedeni varsayılabilir:

a) 26.09.2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda yer alan;

-Soykırım ve insanlığa karşı suçlar(madde 76, 77, 78),

-Kasten öldürme (madde 81, 82, 83),

-(Ek alt bent:6.12.2006-5560/17 m.) Silahla işlenmiş kasten yaralama (madde 86, fıkra 3, bent e) ve neticesi sebebiyle ağırlaşmış kasten yaralama (madde 87),

-İşkence (madde 94, 95),

-Cinsel saldırı (birinci fıkra hariç, madde 102),

-Çocukların cinsel istismarı (madde 103),

-(Ek alt bent:6.12.2006-5560/17 m.) Hırsızlık (madde 141, 142) ve yağma (madde 148, 149),

-Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti (madde 188),

-Suç işlemek amacıyla örgüt kurma (iki, yedi ve sekizinci fıkralar hariç, madde 220),

-Devletin güvenliğine karşı suçlar (madde 302, 303, 304, 307, 308),

-Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar (madde 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315),

b) 10.07.1953 tarihli ve 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun'da tanımlanan silah kaçakçılığı (madde 12) suçları.

c) 18.06.1999 tarihli ve 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 22. maddesinin (3) ve (4) numaralı fıkralarında tanımlanan zimmet suçu.

d) 10.07.2003 tarihli ve 4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu'nda tanımlanan ve hapis cezasını gerektiren suçlar.

e) 21.07.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 68 ve 74'üncü maddelerinde tanımlanan suçlar.

f) 31.08.1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 110'uncu maddesinin dört ve beşinci fıkralarında tanımlanan kasten orman yakma suçları.

g) (Ek: 27/3/2015-6638/14 m.) 6/10/1983 tarihli ve 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun 33 üncü maddesinde sayılan suçlar.

h) (Ek: 27/3/2015-6638/14 m.) 12/4/1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun 7 inci maddesinin üçüncü fıkrasında belirtilen suçlar.

Tutuklama nedenlerinin varlığına ilişkin yasal karineler olarak adlandırılabilir bu haller dayanağını Anayasa m. 19 f. 3'ten almaktadır. Anayasa m. 19 f.3'te “suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek amacıyla veya bunlar gibi tutuklanmayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde hakim kararıyla tutuklanabilir” normu yer almıştır. CMK m. 100 f.3'te yer alan katalog suçlar kaynağını Anayasa'nın bu düzenlemesinden almaktadır.¹⁸⁴

Kanun koyucu katalog suçlarda, somut olayda bir tutuklama nedeninin ayrıntılı araştırılmasından vazgeçmekte, sadece kuvvetli şüphenin bulunması halinde ve ölçülü olması halinde tutuklama kararı verilebileceğini öngörmektedir.¹⁸⁵ Tutuklamadaki ihtiyarilik ilkesi bu durumda da geçerlidir. Yani katalog suçlar söz konusu olduğunda da tutuklama zorunluluğu yoktur. CMK m. 100 f.3'te “tutuklama nedeni var sayılabilir” düzenlemesine yer verilmiştir. “var sayılabilir” ifadesinden tutuklamanın zorunlu olmadığını, ihtiyari olduğunu anlamaktayız. Bu bakımdan, katalog suçlarda bile tutuklama çok istisnai bir uygulama olmalı, tutuklama sebebinin varlığı araştırılmalıdır.¹⁸⁶

Katalog suçlarda tutuklama ihtiyari olmasına rağmen, uygulamada sanki bu hallerde tutuklama kararı verilmesi zorunlu algısı oluşmuş ve verilen tutuklama kararlarının sayısı artmıştır. Verilen kararlarda ise tutuklama gerekçesi olarak, “mevcut delil durumu, şüpheli veya sanığın kaçma ihtimalinin bulunması” gibi soyut ifadelerin yer aldığı görülmektedir.¹⁸⁷ Uygulamada, belli suçların kanunda sayılarak tutuklama nedenlerinin varsayılabileceğinin kabul edilmesi bu nedenle eleştirilmiştir.¹⁸⁸ CMK m. 100 f.3'te düzenlenen suçların varlığı her ne kadar tutuklama nedenlerinin varlığı bakımından yasal bir karine olarak kabul edilse de, bu karinenin aksinin ispatı her zaman mümkündür. Katalog suçu işleyen şüpheli veya sanığın her durumda kaçacağından, saklanacağından veya delilleri karartacağından bahsedilemez. Başlı başına suçun ağırlığı bir tutuklama nedeni değildir. Katalog suçun varlığı halinde hakim, şüpheli veya sanığın kaçıp kaçmayacağını, delilleri karartıp karartmayacağını değerlendirmeli, kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığına

¹⁸⁴İnci, s.125

¹⁸⁵Şahin, Ceza Muhakemesi Hukuku I, s.294

¹⁸⁶Tezcan/Erdem/Sancakdar/Önok, s.188

¹⁸⁷Erkul, İlhan, Tutuklama ve Tahliye, Adalet Yayınevi, Ankara 2013, s.3

¹⁸⁸Bkz, Donay, Süheyl, Ceza Yargılama Hukuku Mevzuatı, C.1, Beta Basım A.Ş., 1.Baskı, İstanbul 2013, s.72, Yenisey/Nuhoğlu, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.421

kanaat getirdiğinde özellikle ölçülük ilkesini nazara alarak tutuklama konusunda karar vermelidir.¹⁸⁹

Katalog suçlar listesini kanun koyucu hazırlamıştır. CMUK m. 104'te suçun cezasının üst sınırının 7 yıldan az olmayan hürriyeti bağlayıcı cezayı gerektirmesi, kaçma veya delillerin karartılması şüphesine karine teşkil ederken, CMK bu usulden vazgeçmiş ve katalog suçlar sistemini benimsemiştir. Katalogda yer alan suçların hangi kriterler esas alınarak belirlendiği belirsizdir.¹⁹⁰ Katalogda yer alan suçlar tamamen kanun koyucunun subjektif bir bakış açısıyla belirlenmiştir. Bazı önemli suçlara katalogda yer verilmemesi eleştirilere neden olmuş ve 5560 sayılı Kanun ve 6638 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle bazı suçlar CMK m. 100 f.3'e eklenmiştir. Oldukça tartışmalı olan, kişi hürriyeti ve güvenliği açısından son derece sakıncalı olan söz konusu katalogun kapsamının 5560 sayılı Kanun ve 6638 sayılı Kanun ile genişletilmesi de yerinde olmamıştır. Yasal değişiklikler yapılırken tek başına uygulamadaki güçlükler değil, bilimsel gereklilikler de esas alınmalıdır.¹⁹¹ Uygulamada, yürütülen muhakeme faaliyetlerinde kategorik olarak tutuklamaya karar verilmesi sonucunu doğuran katalog suçlar; sanki tutuklamanın kural olarak anlaşıldığı yönünde izlenim oluşturmaktadır.¹⁹²

Ceza muhakemesi hukukunda kural olarak kıyas serbest olmakla birlikte, sınırlayıcı ve istisnai hükümlerde kıyas yasağı bulunmaktadır. CMK m. 100 f.3'te yer alan düzenleme sınırlayıcı ve istisnai nitelikte olduğundan dolayı kıyas yoluyla genişletilemez.

CMUK'ta “toplumda infial uyandırma” durumunda tutuklama kararı verilebiliyordu. CMK'da “toplumda infial uyandırma” tutuklama nedenine yer verilmemiştir. Toplumda infial kavramı subjektif, keyfi değerlendirmelere açık kapı bırakacak nitelikte bir kavramdır.¹⁹³ Böyle bir kavrama CMK'da tutuklama nedeni olarak yer verilmemesi isabetli olmuştur. Bir hukuk devletinde, genellikle toplum baskısı sebebiyle bir kimsenin özgürlüğünden mahrum bırakılması, evrensel hukuk ilkeleri ve bu arada AİHS'ne aykırıdır. Ne yazık ki bugün ki uygulamada bazı zihniyet sorunları devam etmektedir. Şüpheli ya da sanığın serbest bırakılması

¹⁸⁹ Benzer görüşler için bkz., **İnci**, s.132

¹⁹⁰ **Özbek**, CMK İzmir Şerhi, s.349

¹⁹¹ **Özbek, Veli Özer/Doğan, Koray**, Ceza Muhakemesi Kanununda 5560 sayılı kanunla yapılan değişikliklerin değerlendirilmesi, Ceza Hukuku Dergisi, 2006, S.2, s.231

¹⁹² **Katoğlu, Tuğrul**, Tutuklama Tedbirine İlişkin Sorunlar, Ankara Barosu Dergisi, 2011, S.4, s.22

¹⁹³ **Şentuna**, s.82

halinde halk, medya buna tepki gösterebilmektedir. Oysa, herşeyden önce ortada henüz bir suçlu değil, bir şüpheli vardır. Kaldı ki, bu kişi beraat etmemiştir, henüz yargılanmaktadır. Şayet tutuklama nedeni yoksa, elbette ki tutuklanmayacaktır. İleride belki suçlu olduğu ortaya çıkar ya da toplumda tepki uyandırır diye, bir kimsenin tutuklanması, ceza muhakemesi ve insan hakları ilkelerine tümüyle aykırıdır.¹⁹⁴

AİHM bir çok kararında, suçun niteliğini başlı başına tutuklama kararı verilebilmesi için yeterli bir neden kabul etmemektedir.¹⁹⁵ AİHM'ne göre, salt işlediği iddia olunan suçun ağırlığından bahisle kişinin tutuklanması da, sözleşmeye aykırıdır. Bu nedenle, salt CMK m.100 f.3'te sayılan bir suçun söz konusu olmasından bahisle ve ayrıca gerekçelendirmeden kimselerin tutuklanması hukuka aykırıdır.¹⁹⁶

AİHM, Mamedova/Rusya, 7064/05, 01.06.2006 tarihli kararında “...ayrıca AİHM, başvuranın tutukluluğunun uzatılmasına ilişkin kararların, kişisel durumu ile ilgisi olmadığını gözlemler. Yerel mahkemeler çoğu kararlarında aynı özet formülünü ve kalıplaşmış sözcükleri kullanmıştır. Bölge mahkemesinin 19 Temmuz ve 2 Ağustos 2005 tarihli kararları, başvuranın devam etmekte olan tutukluluğu için gerekçe teşkil etmemiştir. Mahkeme yalnızca “başvuranın tutuklu kalması gerektiğini” belirtmiştir. Söz konusu tarihe kadar başvuranın bir yıldır tutuklu olması, soruşturmanın tamamlanmış olması ve davanın görülmesine başlanmış olması daha çarpıcıdır...”¹⁹⁷

2.1.1.2. Kişi Bakımından Şartlar

6352 sayılı Kanun m. 98 ile CMK m.109 f.1'de yapılan değişikliğe kadar, aleyhine adli kontrol kararı verilebilecek şüpheli veya sanıklar bakımından doktrinde ikili bir değerlendirme yapılıyordu. Bu görüşe göre; CMK m.109 f.3'te yer alan yükümlülüklerden yurt dışına çıkamamak ve hakimce belirlenecek bir güvence miktarını yatırmak yükümlülükleri her şüpheli ya da sanık hakkında uygulanabiliyordu. Diğer yükümlülükler ise kural olarak sadece; üst sınırı üç yıl veya

¹⁹⁴Tezcan/Erdem/Sancakdar/Önok, s.189

¹⁹⁵Şentuna, s.81

¹⁹⁶Tezcan/Erdem/Sancakdar/Önok, s.189

¹⁹⁷Cengiz/Demirağ/Ergül/McBride/Tezcan, s.40

daha az hapis cezasını gerektiren suçlar sebebi ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan şüpheli veya sanıklar hakkında uygulanabiliyordu.¹⁹⁸ Ancak 6352 sayılı Kanun m. 98 ile CMK m.109 f.1'de yapılan değişiklikle üst sınır uygulaması kaldırılmış ve adli kontrol yükümlülükleri bakımından da ayırım ortadan kalkmıştır. Artık koşulları oluştuğunda CMK m.109 f.3'te belirtilen yükümlülükler bütün şüpheli ve sanıklar hakkında uygulanabilecektir.

CMK m. 2 f.1'de şüpheli; “soruşturma evresinde, suç şüphesi altında bulunan kişi” olarak tanımlanmıştır. Şüphelilik sıfatı, iddianamenin mahkemece kabul edilmesi anına kadar devam eder. Soruşturma evresinde, tüm şüpheliler hakkında koşulları gerçekleştiğinde adli kontrol tedbirleri uygulanabilir.

CMK m. 2 f.1'de sanık; “kovuşturmanın başlamasından itibaren hükmün kesinleşmesine kadar, suç şüphesi altında bulunan kişi” olarak tanımlanmıştır. Soruşturma evresinde şüpheli olan fail, iddianamenin mahkemece kabul edilmesi ile sanık sıfatını alır. Adli kontrolün uygulanması bakımından sanık ile şüpheli arasında fark yoktur. Kovuşturma evresinde de tüm sanıklar hakkında koşulları gerçekleştiğinde adli kontrol kararı verilebilir.

2.1.2. Çocuk Koruma Kanunu Kapsamında Aranılan Şartlar

5395 sayılı ÇKK m. 20'de çocuklara ilişkin CMK m.109'da öngörülen tedbirlerden farklı adli kontrol tedbirleri düzenlenmiştir. Ancak ÇKK m.20'de çocuklara ilişkin adli kontrolün şartları belirtilmemiş sadece adli kontrol kararı verilen çocuklara ilişkin hükmedilebilecek yükümlülükler artırılmıştır. Nitekim Yargıtay 3. Ceza Dairesi 2007/4265 E. 2007/3641 K. sayılı kararında “...5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 20. maddesinde adli kontrol başlığı altında belirtilen Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 109. maddesinde sayılanlara ilave olarak bazı tedbirler öngörülmüş, aynı maddenin 2. fıkrasında ise; ancak bu tedbirlerden sonuç alınamaması, sonuç alınamayacağına anlaşılması ve tedbirlere uyulmaması durumunda tutuklama kararı verilebilir şeklinde düzenleme getirilmiş...”olduğunu ifade etmiştir.

¹⁹⁸ **Karakurt**, Adli Kontrol Koruma Tedbiri, http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_374.htm, e.t 27/10/2014, e.s.20:00

İnsanlar iyi ile kötüyü, doğru ile yanlış, haklı ile haksızı ayırabilme ve bu algılayışa göre davranabilme yeteneklerini belli bir yaş seviyesi ile kazanırlar.¹⁹⁹ İnsanoğlunun doğumundan bu algılama ve kavrama yeteneğini kazandığı yaşa kadar geçirdiği evre “çocukluk evresi” sayılır ve bu dönemdeki kişiler de “çocuk” kavramı ile anılır.²⁰⁰

TCK m. 6'da çocuk; “henüz onsekiz yaşını doldurmamış kişi” olarak tanımlanmıştır. ÇKK m.3'te ise çocuk; “daha erken yaşta ergin olsa bile, onsekiz yaşını doldurmamış kişi” olarak tanımlanmıştır. ÇKK'da yapılan tanım daha tatmin edicidir. Her iki tanımdan da anlaşıldığı üzere, henüz onsekiz yaşını doldurmamış bulunan kişi, ergin olup olmadığına bakılmaksızın çocuktur.

ÇKK'da çocuklar için adli kontrol kararı verilmesi şarta bağlanmamış, bu konuda herhangi bir sınırlama da getirilmemiştir. ÇKK m. 42 f.1'de “Kanun'da hüküm bulunmayan hallerde Ceza Muhakemesi Kanunu hükümlerinin uygulanacağı” düzenlenmiştir. Bu hüküm uyarınca çocuklar bakımından adli kontrol konusunda CMK'daki şartların uygulanması gerektiği kanısındayız.

Çocuk muhakemesinde öncelikli amaç çocukların korunmasıdır. Çocuklar toplumun en fazla korunma ihtiyacı hisseden kesimidir. Çocuklar gerek bedensel, gerekse zihinsel yönden güçsüzdür. Büyüklere bağımlıdır. ÇKK'nin amacı önce çocuğu korumak, sonra tedbir uygulamaktır. ÇKK'da çocuğun korunması amacı ön plandadır. Oysa ki CMK'nın öncelikli amacı, ceza muhakemesinin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesidir. Bu amaca ulaşabilmek için araç olarak koruma tedbirlerinden yararlanılmaktadır. Muhakeme esnasında koruma tedbirlerine başvurulurken ölçülü davranmaya ve şüpheli ile sanığın zarar görmemesine özen gösterilir. Her iki kanunda amaç farklı olduğu için, çocuklar bakımından adli kontrolün şartlarının ÇKK'da ayrıca düzenlenmesinin yerinde olacağı kanaatindeyiz.

Gerek CMK m.109 ve gerekse ÇKK m.20'de belirtilen tedbirlerden sonuç alınamaması, sonuç alınamayacağının anlaşılması veya tedbirlere uyulmaması durumunda tutuklama kararı verilebileceği ÇKK m.20 f.2'de hükme bağlanmıştır. ÇKK m.20 f.2'de geçen “ancak bu tedbirlerden” ifadesinden maksat, yalnızca ÇKK

¹⁹⁹ **Artuk, Mehmet Emin/Gökçen, Ahmet/Yenidünya, Ahmet Caner**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 4.Baskı, Turhan Kitapevi, Ankara 2009, s.483

²⁰⁰ **Polat, Halil**, Türk Hukukunda Çocukların Cezai Sorumluluğu ve Yargılanmalarındaki Özellikler Üzerine Bir İnceleme, TBB Dergisi, S.90, 2010, s.66

m.20 f.1'de belirtilen tedbirler olmayıp, aynı zamanda CMK m.109'da belirtilen tedbirler de bu ifadenin kapsamına dahildir.²⁰¹

ÇKK m. 21'de “onbeş yaşını doldurmamış çocuklar hakkında üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerden dolayı tutuklama kararı verilemez” düzenlemesi yer almıştır. Hakkında ÇKK m.21 uyarınca tutuklama kararı verilemeyecek onbeş yaşından küçük çocuk, ÇKK m.20 uyarınca adli kontrol altına alınır ve alınan tedbire uymaması durumunda çocuk hakkında tutuklama kararı verilebilecek midir ?

ÇKK m.21 emredici bir düzenlemedir. Kanaatimizce bu nedenle onbeş yaşını doldurmamış çocuk hakkında üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiilden dolayı hiçbir şekilde tutuklama kararı verilemez. Bu durum adli kontrol tedbiri uygulanmış ancak, bu tedbirden beklenen sonuç alınamamış çocuklar bakımından da geçerlidir.²⁰²

Bununla birlikte, ÇKK m. 21'de belirtilen tutuklama yasağı suç tarihi itibariyle değil tutuklama isteminin incelendiği tarih itibariyle bulunan bir sınırlamadır. Bu nedenle de, hakkında adli kontrol tedbiri uygulanan onbeş yaşını doldurmamış çocuk, tedbir uygulaması sırasında onbeş yaşını doldurur ise, bu durumda çocuk hakkında ÇKK m.20 f.2'nin uygulanması yasağının ortadan kalktığı düşüncesindeyiz.²⁰³ Çünkü ÇKK m.21'de ki düzenleme yaş merkezli bir düzenlemedir. Kanun, onbeş yaşını doldurmamış çocuğu, korumayı amaçlamıştır. Eğer çocuk, adli kontrol uygulanırken onbeş yaşını doldurmuşsa artık bu korumadan yararlanamayacaktır.

CMK m.109 f.2'de “kanunda tutuklama yasağı öngörülen hallerde de, adli kontrole ilişkin hükümler uygulanabilir” düzenlemesi yer almıştır. ÇKK m.42 f.1 uyarınca bu hüküm çocuklar bakımından da uygulanabilecektir.

15-18 yaş aralığında bulunan çocuklar hakkında ise tutuklama yasağı ve adli kontrol şartları bakımından özellik arz eden bir durum bulunmamaktadır. Ancak bu yaş aralığında bulunanlar da çocuk olduğu ve ÇKK'da öncelikli amaç çocukların korunması olduğu için bu çocuklar bakımından da tercihen adli kontrol uygulanmalıdır.

²⁰¹ **Balo, Yusuf Solmaz**, Çocuk Koruma Kanunu ve Uygulaması, 2.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2009, s.294

²⁰² **Balo**, Çocuk Ceza Hukuku, s.393

²⁰³ Benzer görüşler için bkz., **Balo**, Çocuk Koruma Kanunu ve Uygulaması, s.295

2.2. ADLİ KONTROL KARARI VERİLMESİ

2.2.1. Adli Kontrol Tedbirini Talep Etmeye Yetkili Kişiler

Adli kontrol kararı soruşturma evresinde ancak talep üzerine verilmektedir. CMK m.110 f.1'de “şüphelinin, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine soruşturma evresinde adli kontrol altına alınabileceği” düzenlenmiştir. Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı tutuklama talep ettiğinde, sulh ceza hakimi tutuklama talebini reddedip şüpheli hakkında adli kontrol kararı verebilir. Soruşturma evresinde şüpheli ve müdafide adli kontrol kararı verilmesini talep edebilir. Kovuşturma evresinde ise mahkeme talep şartı armaksızın adli kontrol tedbirine karar verebilmektedir.

Adli kontrol tedbirini talep etmeye yetkili kişiler Cumhuriyet savcısı, şüpheli, sanık, şüpheli veya sanık müdafidir. Müşteki, mağdur ve vekilleri, şüpheli hakkında adli kontrol kararı verilmesini soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısından isteyebilirler. Soruşturma evresinde sulh ceza hakimliğinden doğrudan talep hakları olmayıp, dolaylı olarak talep hakları vardır. Müşteki, mağdur ve vekillerinin şüpheli hakkında adli kontrol uygulanması talebi üzerine, Cumhuriyet savcısı, kanaat getirirse şüpheli hakkında adli kontrol kararı verilmesini sulh ceza hakiminden talep edebilecektir. Kovuşturma evresinde ise katılan ve vekili, sanık hakkında adli kontrol uygulanmasını mahkemeden talep edebilecektir.

2.2.1.1. Cumhuriyet Savcısı

Soruşturmayı yürüten Cumhuriyet savcısı, şüpheli hakkında adli kontrol kararı verilmesi kanaatine ulaştığında gerekçeli olarak sulh ceza hakiminden adli kontrol kararı verilmesini talep eder. CMK m.110 gereğince adli kontrol kararı verilebilmesi için Cumhuriyet savcısının talebi bulunmalıdır. Sulh ceza hakiminin re'sen adli kontrol kararı verme yetkisi bulunmamaktadır.²⁰⁴ Cumhuriyet savcısı doğrudan doğruya adli kontrol kararı verilmesi talebinde bulunabileceği gibi, CMK m. 103 uyarınca şüphelinin tutukluluk halinin kaldırılarak adli kontrol altına alınmasını da talep edebilir. Cumhuriyet savcısının, adli kontrol talebi sulh ceza

²⁰⁴ Aldemir, s.270

hakimince reddedildiğinde CMK m.268 uyarınca itiraz etme hakkı bulunmaktadır. Bu durumda sulh ceza hakimi, itirazı yerinde görürse verdiği ret kararını düzelterek şüpheliyi adli kontrol altına alacaktır. Şayet itirazı yerinde görmezse en çok üç gün içinde, itirazı incelemeye yetkili olan mercie gönderecektir. CMK m.271 uyarınca mercii itirazı yerinde görürse sulh ceza hakiminin ret kararını kaldırarak, şüpheli hakkında adli kontrol kararı verecektir.

Tutuklanması talep edilen kişi hakkında sulh ceza hakimi tarafından adli kontrol kararı verilebilmesi için, Cumhuriyet savcısının talebinin aranıp aranmayacağı hususunda kanunda açıklık, uygulama ve doktrinde görüş birliği yoktur. İlk görüş; Cumhuriyet savcısının açıkça talebinin bulunması gerektiğini ifade etmektedir. Bu görüşe göre soruşturma evresinde şüphelinin adli kontrol altına alınması için Cumhuriyet savcısının mutlaka talebinin bulunması gerekir. Cumhuriyet savcısının talebi olmaksızın soruşturma evresinde sulh ceza hakimi bu tedbire hükmedemeyecektir.²⁰⁵ Bu görüşün dayanağı CMK m.110 f.1'dir. Bu fıkra uyarınca soruşturma evresinde adli kontrol kararı verilebilmesi için Cumhuriyet savcısının istemde bulunması gerekir.

İkinci görüşe göre ise; sulh ceza hakiminin adli kontrol kararı verebilmesi için, Cumhuriyet savcısının açıkça talebinin bulunması gerekmemektedir. Bu görüşü savunanlar; Cumhuriyet savcısının tutuklamaya yönelik talebinin, ismen belirtilmese de adli kontrolü de içerdiğini kabul etmektedir. Bu görüş, çoğun içinde azın da var olacağına ilişkin genel ilkedен hareket etmektedir. Tutuklama talebi içinde, adli kontrol talebinin mevcut olduğunu kabul etmektedir.²⁰⁶

CMK m.110 f.1 şüphelinin adli kontrol altına alınabilmesi için açıkça Cumhuriyet savcısının istemini aramıştır. Birinci görüş Kanun'un lafzına daha uygun gözükse de, kanaatimizce yerinde olan görüş ikinci görüştür. Adli kontrol, tutuklamanın alternatifi olan bir tedbirdir. Tutuklama şartlarının gerçekleşmediği hallerde adli kontrol kararı verilebilmektedir. Hakim, tutuklama koşullarının gerçekleşmediği kanaatine vardığında, adli kontrole karar verebilmelidir. Cumhuriyet savcısının tutuklama talebinin, adli kontrolü de içerdiği kabul edilmelidir. Bu

²⁰⁵ **Hacıoğlu**, s.173, **Şahin**, Ceza Muhakemesi Hukuku I, s.312, **Toroslu/Feyzioğlu**, s.233, **Parlar, Ali/Hatipoğlu, Muzaffer**, 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Yorumu, C.1, Yayın Matbaacılık, Ankara 2008, s.465

²⁰⁶ **Karakurt**, Adli Kontrol Koruma Tedbiri, http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_374.htm, e.t 27/10/2014, e.s.20:00, **Özgüven**, s.338, **Centel/Zafer**, s.384

Kanun'un amacına daha uygun olan görüştür. Uygulamada sulh ceza hakimleri de, Cumhuriyet savcısının tutuklama talebini reddedip, adli kontrol kararı verebilmektedir.

Cumhuriyet savcısı açık bir şekilde sadece şüphelinin tutuklanmasını talep ederse, sulh ceza hakimi bu durumda sadece şüphelinin tutuklanmasına veya tutuklanmamasına karar verebilir. İstem dışına çıkarak adli kontrol kararı veremez.²⁰⁷

Cumhuriyet savcısı ölçülük ilkesi uyarınca tutuklamaya alternatif tedbir olarak öncelikle adli kontrolü düşünmeli, bunun yeterli olmayacağı kanaatine vardığı takdirde tutuklama isteminde bulunmalı, bu durumda adli kontrol uygulamasının yetersiz kalacağını belirten hukuki ve fiili nedenlere tutuklama isteminde yer vermelidir.²⁰⁸

Kovuşturma evresinde ise görevli ve yetkili yargı mercii Cumhuriyet savcısının talebi olmaksızın, gerekli gördüğünde re'sen adli kontrol tedbirine karar verebilir.²⁰⁹ Cumhuriyet savcısının talebi üzerine de görevli ve yetkili yargı mercii adli kontrol tedbirine karar verebilir.

Cumhuriyet savcısının adli kontrol talebi, soyut ifadelerle dayanmamalı, gerekçeli olmalı, talepte hukuki ve fiili nedenlere açıkça yer verilmelidir. Cumhuriyet savcısı gerek adli kontrol ve gerekse tutuklama taleplerinde mutlaka gerekçe göstermelidir. Suçun vasıf ve mahiyeti, mevcut delil durumu gibi kanuna aykırı olan soyut ifadelerden kaçınılmalıdır. Ayrıca ölçülük ilkesi uyarınca Cumhuriyet savcısı önce adli kontrol talep etmelidir. Eğer ilk önce tutuklama talep edilmişse, mutlaka adli kontrol uygulamasının yetersiz kalacağını belirten hukuki ve fiili nedenlere yer verilmelidir. Bu CMK m. 101'e dayanan bir zorunluluktur.

2.2.1.2. Şüpheli

CMK m. 103 f.1 uyarınca soruşturma evresinde tutuklanan şüpheli, adli kontrol altına alınarak serbest bırakılmasını sulh ceza hakiminden isteyebilir. CMK m. 103 f.1'de bu hak şüpheli müdafiiine de verilmiştir. Maddede geçen serbest bırakma deyimini doğru kullanılmıştır. Tutuklanan kişi tutukevinde kaldığından

²⁰⁷ Benzer görüşler için bkz., **Şahin**, Ceza Muhakemesi Hukuku I, s.312

²⁰⁸ **Parlar/Hatipoğlu**, s.465

²⁰⁹ **Hacıoğlu**, s.174

özgürlüğü yoktur. Adli kontrolde ise kişi tam anlamıyla özgür değildir. O da bazı kısıtlamalara tabidir.²¹⁰ Ölçülük ilkesi sadece tutuklama kararı verilirken değil, tutukluluk halinin devamı süresince de dikkate alınması gereken bir ilkedir. Karar verilirken ölçülü bir tedbir olan tutuklama, daha sonra ölçüsüz bir tedbir halini alabilir. Bu durumda tutuklama tedbirinin adli kontrol tedbirine dönüştürülmesi ölçülük ilkesi uyarınca gereklidir.

CMK m. 104 f.1 uyarınca tutuklu şüpheli soruşturma evresinin her aşamasında salıverilmesini sulh ceza hakiminden isteyebilir. Bu fıkra tutuklu olan şüphelinin salıverilmesini, yani tahliye edilmesini soruşturma evresinin her aşamasında isteyebileceği düzenlenmiştir. Peki CMK m.104 f.1 uyarınca şüpheli, soruşturma evresinde salıverilmesini isterse, sulh ceza hakimi adli kontrol altına alarak şüphelinin salıverilmesine karar verebilecek midir ? Her ne kadar daha çoğa ilişkin talebin daha azı da içermesi genel kural olsa da, salıverilme talebinin, tutuklama tedbirinin adli kontrole dönüştürülmesini de kapsadığı sonucuna kanaatimizce varılamaz. Kanun koyucu soruşturma evresinde tutuklu olan şüphelinin adli kontrol altına alınarak serbest bırakılmasını ve yükümlülük uygulanmaksızın salıverilmesini açık bir şekilde farklı maddelerde düzenlemiştir. Eğer kanun koyucunun amacı, her iki hükümde de tutuklu olan şüphelinin adli kontrol altına alınarak serbest bırakılmasını düzenlemek olsa idi, iki farklı hükme ihtiyaç duymazdı. CMK m. 103 f.1'de açık bir şekilde “şüphelinin adli kontrol altına alınarak serbest bırakılması” düzenlenmiştir. CMK m.104'te ise “şüpheli veya sanığın tutukluluk halinin devamına veya salıverilmesine karar verileceği” düzenlenmiştir. Her iki hüküm de açık düzenlemeler içerdiği için, lafzi yorum yapılarak, şüphelinin adli kontrol altına alınarak serbest bırakılmasının m.103 kapsamında kaldığı kabul edilmelidir. CMK m. 105'te yer alan “adli kontrol uygulamasına karar verilir” şeklindeki hüküm CMK m.103'te yer alan adli kontrol uygulanmasına yönelik yapılan talebe ilişkindir. Ancak uygulamada CMK m. 104 uyarınca şüphelinin salıverilmesini talep etmesi halinde sulh ceza hakiminin adli kontrol altına alarak serbest bırakılmasına karar verebileceğini savunan görüşler de vardır.²¹¹ CMK m. 104

²¹⁰Donay, Süheyl, Açıklamalı Ceza Muhakemesi Kanunu, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2005, 1.Baskı, s. 127

²¹¹Albayrak, Mustafa, Ceza Muhakemesi Kanunu, Adalet Yayınevi, Ankara 2014, 9.Baskı, s.233, Aldemir, s.224

uyarınca soruşturma evresinde tutuklu olan şüphelinin salıverilmesi istemini, şüpheli müdafii de yapabilecektir.

CMK m. 104'te şüphelinin salıverilmeyi, soruşturma evresinin her aşamasında isteyebileceği açıkça düzenlenmesine rağmen, CMK m.103'te adli kontrol altına alınarak serbest bırakılmayı talep etme zamanı ile ilgili olarak açık bir hükme yer verilmemiştir. Tutuklu şüphelinin adli kontrol yükümlülüğüyle serbest kalması lehinedir. Salıverilme gibi adli kontrol yükümlülüğüyle serbest bırakılmanın da soruşturma evresinin her aşamasında istenebileceğini kabul etmek gerekir.

2.2.1.3. Sanık

Şüphelinin adli kontrol talep etmesi konusunda belirtilen hususlar kovuşturma evresinin her aşamasında tutuklu olan sanıklar açısından da geçerlidir. Tutuklu olan sanıklar kovuşturma evresinin her aşamasında CMK m.103 f.1 uyarınca adli kontrol altına alınarak serbest bırakılmasını yargılandığı mahkemeden talep edebilir. Bu haktan sanığın müdafii de yararlanabilecektir. Sanık kovuşturma evresinin her aşamasında CMK m.104 f.1 uyarınca tutuklu yargılandığı mahkemeden salıverilmesini isteyebilir. Bu haktan sanığın müdafii de yararlanabilecektir. Sanık kovuşturma evresinin tüm aşamalarında bu talebi yapabilecektir. Karar verildikten sonra kanun yolu muhakemesinde, Yargıtay ve Bölge Adliye Mahkemelerinde de bu talepte bulunabilecektir.

2.2.1.4. Mağdur, Müşteki, Katılan ve Vekilleri

Mağdur, müşteki, katılan ve vekillerinin, soruşturma ve kovuşturma evrelerinde şüpheli ve sanıklar hakkında adli kontrol uygulanmasını talep edebilecekleri hususunda CMK'da açık bir hüküm bulunmamaktadır. CMK m.234'te mağdur ile şikayetçinin hakları düzenlenmiş, ancak bu haklar arasında adli kontrol tedbirinin istenebileceğine yer verilmemiştir. CMK'da mağdur, müşteki, katılan ve vekillerinin soruşturma ve kovuşturma evrelerinde adli kontrol talep edemeyeceklerine ilişkin bir hüküm de bulunmamaktadır. Uygulamada ise soruşturma ve kovuşturma evrelerinde mağdur, müşteki, katılan ve vekillerinin

şüpheli ve sanıklar hakkında adli kontrol kararı verilmesini isteyebilecekleri kabul edilmektedir.

Mağdur, müşteki ve vekilleri soruşturma evresinde, şüphelinin adli kontrol altına alınması talebini doğrudan doğruya sulh ceza hakimine yapamazlar. Cumhuriyet savcısından talepte bulunmaları gerekir. Cumhuriyet savcısı kanaat getirirse, şüpheli hakkında adli kontrol uygulanmasını sulh ceza hakiminden talep edebilir. Yani doğrudan talep hakları bulunmayıp, dolaylı olarak talep hakları vardır. Kovuşurma evresinde ise katılan ve vekili, sanığın adli kontrol altına alınmasını mahkemeden doğrudan talep edebilir. Cumhuriyet savcısının aracı kılınması gerekli değildir.

2.2.2. Adli Kontrol Kararı Vermeye Yetkili Mercii

Adli kontrol kararı ancak hakim kararıyla verilebilir. Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısının, şüpheli veya müdafinin talebi üzerine sulh ceza hakimi²¹², kovuşturma evresinde ise talep üzerine veya re'sen görevli ve yetkili mahkeme tarafından verilebilir.

2.2.2.1. Soruşturma Evresinde Adli Kontrol

CMK m. 2'ye göre soruşturma evresi, “kanuna göre yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen evreyi” ifade eder. Ceza muhakemesinin temel prensibi, muhakeme makamının kendiliğinden karar verememesi, istem üzerine karar vermesidir. Bu nedenle adli kontrol kararının verilmesi için de istem gerekir.²¹³ Adli kontrol; Cumhuriyet savcısının talebi üzerine sulh ceza hakimi tarafından verilebilir.²¹⁴ Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı yalnızca istemde bulunabilir. Doğrudan adli kontrol kararı veremez.²¹⁵ Kararı soruşturmanın yapıldığı yer sulh ceza hakimi verecektir. CMK, kararı verecek olan

²¹²Yenisey/Nuhoğlu, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.452

²¹³Yenisey, Feridun/Nuhoğlu,Ayşe, Açıklamalı Ceza Muhakemesi Kanunu, C.1, Beta Basım A.Ş., 1.Baskı, İstanbul 2013, s.1106

²¹⁴Taşdemir, Kubilay/Özkepir, Ramazan, Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi, C.1, Turhan Kitapevi, 3.Baskı, Ankara 2007, s.416, Arslan, Sadettin, Soruşturma Evresi, Seçkin Yayınevi, Ankara 2007, s.255

²¹⁵Ercan, İsmail, Ceza Muhakemesi Hukuku, On İki Levha Yayıncılık, 7.Baskı, İstanbul 2014, s.189

sulh ceza hakimine geniş bir skala içinde seçenekler sunmuştur. Olayın oluşu, isnat edilen suç, mevcut deliller gibi hususları dikkate alarak sulh ceza hakimi, adli kontrol kararı verecek ve şüphelinin tabi olacağı yükümlülükleri belirleyecektir.²¹⁶ CMK m. 163 uyarınca, soruşturma evresinde sulh ceza hakimi, zorunlu savcılık yaptığı hallerde bu tedbire, talep olmasa da, re'sen karar verebilir.²¹⁷

Uygulamada, suç işleyen şüpheli kolluk marifetiyle Cumhuriyet savcılığında hazır edilmekte ve Cumhuriyet savcısı tarafından ifadesi alındıktan sonra adli kontrol ya da tutuklanması istemiyle sulh ceza hakimliğine sevk edilmektedir.

Şüphelinin yokluğunda adli kontrol kararı verilip verilmeyeceği tartışmalıdır. Bir görüşe göre; CMK sisteminde vicahi tutuklama kural olup; gıyabi tutuklama, ancak Kanun'da belirtilen istisnai halde mümkündür. Tutuklama istenildiğinde şüpheli bir müdafinin yardımından yararlanma hakkına sahip olup; tutuklama kararı verilmeden önce şüphelinin savunması alınmalıdır. CMK m.110'da ise, adli kontrole karar verilebilmesi için istem yeterli görülmektedir. Dolayısıyla şüpheli hazır değilse yokluğunda ve savunması alınmadan adli kontrol kararı verilmesi, kural olarak mümkündür.²¹⁸

Bu görüşü savunanlara göre şüphelinin savunmasının alınmasını aramak, adli kontrolün uygulanmasını güçleştirecektir. Sözgelimi, kaçma şüphesi bulunan kişi hakkında adli kontrol kapsamında yurt dışına çıkmama kararı verilirken, mutlaka hazır bulunmasını ve savunmasının alınmasını aramak tedbirin uygulanmasını zorlaştıracaktır.²¹⁹

Diğer görüş ise, adli kontrolün şüpheli hakkında gözetim ve denetim şeklinde bir sınırlandırma getirdiğini ifade ederek şüpheliye savunma hakkının tanınması gerektiğini belirtmektedir.²²⁰

Kanaatimizce CMK m. 110 koşul olarak istemi aradığından ve adli kontrol tedbirinin tutuklamaya göre şüphelinin lehine olması, bireyin hak ve hürriyetlerine daha az müdahale edilmesini sonuçlaması nedeniyle şüphelinin savunması alınmadan, yokluğunda adli kontrole karar verilmesi mümkündür. CMK m. 35 f.2

²¹⁶Yurtcan, Erdener, CMK Şerhi, 6.Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2013, s.373, Yurtcan, Erdener, Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu ve Yorumu, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2005, s.73

²¹⁷Centel/Zafer, s.384

²¹⁸Şahin, Ceza Muhakemesi Hukuku I, s.311, Şahin, CMK Gazi Şerhi, s.322, Parlar/Hatipoğlu, s.466, Hacıoğlu, s.186

²¹⁹Şahin, Ceza Muhakemesi Hukuku I, s.311, Şahin, CMK Gazi Şerhi, s.322,

²²⁰Koca, Mahmut, "Tutuklamada Oranlilik İlkesi...", s.136

uyarınca şüphelinin yokluğunda verilen adli kontrol kararı, şüpheliye itiraz yasa yolu hakkının kullanılmasını sağlamak üzere tebliğ edilmelidir.

Şüphelinin yokluğunda adli kontrol kararı verilebilmesi, ceza muhakemesinin temel ilkelerinden olan vasıtasızlık (doğrudan doğruyalık) ilkesi ile kanaatimizce çelişmemektedir. Bu ilke, hakimin, kararını olabildiğince delillerle doğrudan bizzat temasa geçerek vermesini ifade etmektedir. Yani, kararı verecek olan hakim delil sözlü ise, dinleyecek, yazılı ise, okuyacak, eşya veya iz şeklinde ise, görecektir.²²¹ Bu ilke gereğince hakim karar verirken kullanacağı delilleri “ duruşmada bizzat öğrenir.” Hakim, kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabilir. Hakimin; yargılayacağı olay, olayın tanıkları, sanık ve tüm deliller ile doğrudan doğruya temasa geçmesi gerekir.²²² Bu ilke, soruşturma evresinde tam olarak uygulama alanı bulmaz.²²³ Soruşturma evresinde koruma tedbirlerine çoğu kez soruşturmanın başında başvurulmaktadır. Tedbire başvurulmadığı takdirde veya geç başvurulduğunda muhakeme bundan zarar görmektedir. Örneğin, şüphelinin kaçma ya da dellileri karartma şüphesinin bulunduğu hallerde, ivedi davranılmazsa muhatap bundan büyük zarar görür. Açıkladığımız nedenlerle şüphelinin savunması alınmadan adli kontrol kararı verilebileceği kanaatindeyiz.

Ancak bazı tedbirlere mahiyeti gereği şüphelinin yokluğunda karar verilemez. Örneğin CMK m.109 f.3'ün (i) bendindeki tedbirin uygulanabilmesi şüphelinin hazır olup teminat vermesi halinde mümkün olabilecektir. Bu durumda yoklukta bu tedbire hükmetmek olanağı bulunmamaktadır.²²⁴

Cumhuriyet savcısı soruşturma evresinde tam hakimiyet sahibidir. Cumhuriyet savcısı, şüpheli hakkında adli kontrol tedbirlerinden bir veya birkaçının uygulanmasını sulh ceza hakiminden talep edebilir. Sulh ceza hakimi, Cumhuriyet savcısının istemi doğrultusunda tedbiri değerlendirmeli, talepte istenilen yükümlülük dışında re'sen yükümlülük belirlememelidir. Soruşturma evresinde baş aktör Cumhuriyet savcısıdır. Şüpheli hakkında hangi adli kontrol yükümlülüklerinin uygun olduğuna karar verebilmelidir. Şayet Cumhuriyet savcısı, yükümlülük türünü

²²¹Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma/Kırıt/Özaydın/Akcan/Erden, s.148

²²²Yenisey/Nuhoğlu, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.68

²²³Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma/Kırıt/Özaydın/Akcan/Erden, s.149

²²⁴Malkoç,İsmail/Yüksektepe, Mert, Ceza Muhakemesi Kanunu, C.1, Malkoç Kitabevi, 2008, s.518

belirleyerek talepte bulunmamışsa bu durumda hakim, yükümlülük türünü kendisi belirleyecektir.

Tutuklu şüpheli de, soruşturma evresinde adli kontrol yükümlülüğüne tabi tutularak serbest bırakılmasını her zaman isteyebilir. Mağdur, müşteki de dolaylı olarak yani Cumhuriyet savcısından talepte bulunulmasını isteyerek, şüpheli hakkında adli kontrol uygulanmasını talep edebilir.

CMK m. 110 f.2 uyarınca “hakim, Cumhuriyet savcısının istemiyle, adli kontrol uygulamasında, şüpheliyi, bir veya birden çok yeni yükümlülük altına koyabilir, kontrolün içeriğini oluşturan yükümlülükleri bütünüyle veya kısmen kaldırabilir, değiştirebilir veya şüpheliyi bunlardan bazılarını uymaktan geçici olarak muaf tutabilir.” Cumhuriyet savcısının istemesi halinde, yükümlülükler azaltılabilecek, çoğaltılabilecek, değiştirilebilecek veya bütünüyle kaldırılacaktır.²²⁵ Hakimin adli kontrol türünü değiştirmesi için, bu kontrol tipinin eylem veya şüphelinin kişiliği ile uygun olmadığını müşahade etmesi yeterlidir.²²⁶ Tedbire uymaktan muaf tutmaya örnek olarak; her gün karakola imza atmakla yükümlü kılınan şüphelinin, başka şehirdeki babasının ölümü durumunda mahkeme, şüpheliyi belirli bir süre için imza atmak yükümlülüğünden muaf tutabilir.²²⁷

Gerek Cumhuriyet savcısının gerekse şüphelinin istemi üzerine adli kontrolle ilgili sulh ceza hakiminin verdiği bütün kararlara karşı CMK m. 111 f.2 uyarınca itiraz edilebilir. İtiraz hususunda aşağıda ayrıntılı olarak açıklama yapacağımız için şimdilik bu kadar açıklama yapmakla yetiniyoruz.

2.2.2.2. Kovuşturma Evresinde Adli Kontrol

Kovuşturma evresi; iddianamenin kabulüyle başlayıp, hükmün kesinleşmesine kadar geçen evreyi ifade eder. Kovuşturma evresinin her aşamasında, görevli ve yetkili yargı mercileri talep üzerine veya gerekli gördüklerinde re'sen adli kontrol kararı verebilir. Kovuşturma evresinde görevli ve yetkili yargı mercileri, davaya bakan mahkemelerdir.

²²⁵ Yaşar/Otacı, s.1263

²²⁶ Donay, Açıklamalı Ceza Muhakemesi Kanunu, s.135

²²⁷ Polat, Halil, Cumhuriyet Savcısının El Kitabı, Adalet Yayınevi, 4.Baskı, Ankara 2014, s.668

Kişi hürriyeti bakımından ana kural serbest ve tutuksuz yargılanmadır. Kovuşturma evresinde de tutuklama yerine alternatif olarak adli kontrol koruma tedbirinin uygulanabilmesi, sanığın temel hak ve hürriyetlerinin korunabilmesi bakımından fevkalade önemlidir. CMK m. 110 f.3 adli kontrolün, gerekli görüldüğünde, görevli ve yetkili diğer yargı merciileri tarafından da kovuşturma evresinin her aşamasında uygulanabileceğini düzenlemektedir. Tutuksuz yargılamayı yaygınlaştırmada bir çare olarak kovuşturma evresinde de bu tedbirin uygulanmasına olanak veren bu düzenleme son derece önemli bir düzenlemedir.²²⁸

Bu evrede de soruşturma evresindeki aranan şartlardan Cumhuriyet savcısının talebi ve sulh ceza hakiminin kararı dışındaki diğer şartların gerçekleşmiş olması gerekir.²²⁹ Kovuşturma evresinde mahkeme, Cumhuriyet savcısının talebi olmaksızın gerekli gördüğünde re'sen adli kontrol kararı verebilir. Bu aşamada adli kontrol uygulanmasını mahkemeden, Cumhuriyet savcısının yanı sıra sanık ve katılan da talep edebilir. Mahkeme, tutuksuz sanık hakkında adli kontrol kararı verebileceği gibi, tutuklu sanık hakkında da adli kontrol hükümlerini uygulayarak sanığı serbest bırakabilecektir. Mahkeme öncelikle adli kontrol tedbirinin şartlarının oluşup oluşmadığını inceler. Şartların oluştuğuna kanaat getirdiğinde ise sanığın durumuna uygun olan adli kontrol yükümlülüğünü belirleyecektir.

CMK m.110 f.3; adli kontrol kararının gerekli görüldüğünde kovuşturma evresinde görevli ve yetkili diğer yargı merciileri tarafından da, bu evrenin her aşamasında verilebileceğini belirtmiştir. Buna göre, kovuşturma evresinde, ilk derece mahkemeleri ve Bölge Adliye Mahkemeleri adli kontrol kararı verebilir.²³⁰ Kovuşturma evresi temyiz aşamasını da kapsadığından, Yargıtay da adli kontrol kararı verebilecektir. Nitekim Yargıtay 9. Ceza Dairesi 2010/8311 E. 2011/1 K. sayılı kararında; "...tutuklu sanıklar hakkında ; CMK m.102/2 ile m.252/ 2'ye göre belirlenen 10 yıllık süreyi gözetim altında ve tutuklulukta geçirdikleri anlaşıldığından, tutukluluk hallerinin kaldırılarak salıverilmelerine, haklarında adli kontrol hükümlerinin uygulanarak yükümlülüğe tabi kılınmalarına..." dair temyiz aşamasında tutuklu sanıklar hakkında tahliye ve adli kontrol kararı vermiştir.

²²⁸ Hacıoğlu, s.174

²²⁹ Hacıoğlu, s.174

²³⁰ Parlar/Hatipoğlu, s.466

2.2.3. Adli Kontrol Kararı Verilmesinde Dikkat Edilmesi Gereken Önemli Hususlar

2.2.3.1. Adli Kontrol Kararının Gerekçeli Olması

Anayasa m.141 f.3 gereğince; “bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır.” CMK m.34 f.1 gereğince; “hakim ve mahkemelerin her türlü kararı, karşı oy dahil, gerekçeli olarak yazılır.” Adli kontrol kararı da bir hakim veya mahkeme kararı olduğundan gerekçeli olarak yazılmalıdır.

Mahkeme ve hakim kararlarında yasal ve yeterli gerekçe gösterilmesi zorunludur. Gerekçe; hükmün dayanaklarının akla, hukuka ve maddi olaya uygun açıklamasıdır. Gerekçenin, dosyadaki bilgi ve belgelerin yerinde değerlendirildiğini gösterir biçimde; geçerli, yasal ve yeterli olması zorunludur. Yasal, yeterli ve geçerli bir gerekçeye dayanılmadan karar verilmesi yasa koyucunun amacına uygun düşmez ve uygulamada keyfiliğe yol açar.²³¹ Hakim, adli kontrol kararı verirken yasal ve yeterli gerekçesini mutlaka göstermelidir. Gerekçe, kararı veren yargı merciin maksadını ortaya koyar. Gerekçe; verilen kararın, tarafların ve itiraz merciin denetimine elverişli olmasını sağlar. İlk derece mahkemeleri gibi Yargıtay da temyiz aşamasında verdiği adli kontrol kararlarında mutlaka yasal, yeterli ve geçerli gerekçesini göstermelidir. Yargıtay 1. Ceza Dairesi 2007/7426 E. 2008/7359 K. sayılı kararında “...sanık Gökmen hakkında hükmolunan ceza miktarına ve tutuklulukta geçirdiği süreye göre, sanık müdafininin adli kontrol altına alınma kararının kaldırılmasına dair isteminin reddine...” şeklinde karar vermiştir. Kararda gerekçe olarak sadece sanığın tutuklulukta geçirdiği süre ve sanığa verilen ceza miktarı belirtilmiştir. Karardaki gerekçe, yeterli değildir. Yargıtay kararlarında da gerekçe; yasal, yeterli ve geçerli olmalıdır.

Cumhuriyet savcısının talebinin gerekçeli olmasıyla ilgili CMK'da bir düzenleme yoktur. Cumhuriyet savcıları da adli kontrol talep ederken, gerekçelerini ve dayanaklarını taleplerinde mutlaka belirtmelidir. Ayrıca adli kontrolün yetersiz kalacağı hallerde, tutuklama talep edildiğinde, buna ilişkin haklı gerekçe mutlaka talepte belirtilmelidir.

²³¹ Aldemir, s.274

Uygulamaya baktığımızda, gerek Cumhuriyet savcılarının taleplerinde, gerekse de hakim veya mahkeme kararlarında yasal ve yeterli gerekçenin yer almadığı görülmektedir. Taleplerde ve kararlarda şablon gerekçeler yer almaktadır. “Şüphelinin üzerine atılı suçun vasfı ve mahiyeti, mevcut delil durumu, delillerin karartılma ihtimali, kaçma şüphesi, sabit ikametgah sahibi olmama gibi” gerekçelerle adli kontrol kararı verilmektedir. Bu gerekçeler olaydan kopuk, ilgilileri ve vekiller ile müdafileri tatmin etmeyen, hukuki olarak bir kıymeti bulunmayan gerekçelerdir. Bu gerekçeler yasal, yeterli ve geçerli değildir. Hakim veya mahkemenin gösterdiği gerekçe, şüpheli veya sanığın kişiliği ve adli kontrol şartlarının gerçekleştiği ile ilgili bilgi ve belgelerin, isabetle değerlendirildiğini gösterir biçimde yasal ve yeterli olmalıdır. Gerekçenin bu niteliği, keyfiliği önlemek ve tarafları tatmin etmek özelliklerini de taşır. Zira yasal, yeterli ve geçerli olmayan bir gerekçeye dayanılarak adli kontrol kararının verilmesi kanun koyucunun amacına uygun düşmeyeceği gibi, uygulamada keyfiliğe de yol açabilir.²³² Gerekçe, somut olaya uygun olmalı, dosya içerisindeki somut olgu ve delillere dayanmalıdır.

2.2.3.2. Adli Kontrolde Süre

Adli kontrol kural olarak süresiz verilir. Adli kontrol tedbirinin uygulanması yönünden CMK m.109 vd. belirli bir süre belirtmemiştir. Yani adli kontrol için CMK üst sınır belirlememiştir. Böyle olmakla birlikte, bir koruma tedbiri olması nedeniyle adli kontrol geçici olup, bunu haklı kılan şartlar ortadan kalkınca veya muhakeme bir hüküm ile sona erince tedbire son vermek gerekir.²³³

CMK m. 103 f.2 uyarınca soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı adli kontrolün gereksiz olduğu kanısına varacak olursa, şüpheliyi re'sen serbest bırakır. Kovuşturmaya yer olmadığı kararı verildiğinde şüpheli serbest kalır.

Adli kontrol bir koruma tedbiridir. Şartlar gerçekleştiğinde verilebilmektedir. Amaç, muhakemenin sona ermesine kadar şüpheli veya sanığın tüm usulü işlemlerde hazır bulundurulması, kendisine ulaşılabilmesini sağlamaktır. Şartlar ortadan kalkmadan adli kontrolün sona ermesi, muhakemenin sağlıklı bir şekilde yürütülmesine

²³² Aldemir, s.275

²³³ Şahin, Ceza Muhakemesi Hukuku I, s.317, Çakın, Akın, Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Açısından Adli Kontrol, Adalet Dergisi, 2008, S.30, s.42

engel olabilir. Bu nedenle kanunda üst sınırın belirlenmemesi yerindedir. Tedbir için süre başlangıçta belirlenir ve süre bitiminde adli kontrolün şartları ortadan kalkmamış ise, bu durumda muhakemenin sağlıklı yapılabilmesi zarar görecektir. Uygulamada bazı tedbirler için belirli sürelerin öngörülmesi ve süre sonunda tedbirin kendiliğinden kalkacağına dair karar verilmesi mevzuata uygun değildir.

Adli kontrol temel hak ve hürriyetleri sınırladığından, şartları ortadan kalktığında yani amaca ulaşıldığında bu tedbire son verilmesi gereklidir. Bu nedenle adli kontrolün devamının gerekip gerekmediğinin incelenmesi zorunluluk arz etmektedir. Ancak adli kontrol kararının gözden geçirilmesine ilişkin CMK'da açık bir düzenleme yoktur. Adli kontrol uygulamasının belirli süreler halinde gözden geçirilmesine ilişkin düzenleme yapılması gerekli ve son derece önemlidir. Doktrinde, adli kontrolün tutuklama yerine uygulanabilecek bir tedbir olması nedeniyle, tutukluluğun incelenmesine ilişkin CMK m. 108 f.1'deki hükmün kıyas yoluyla uygulanabileceği ileri sürülmüştür.²³⁴ Kovuşturma evresinde ise adli kontrol uygulamasına ilişkin denetleme ve incelemenin her oturumda ve oturum arasında mahkemece re'sen yapılması mümkündür.

CMK'da soruşturma evresinde verilen adli kontrol kararının, iddianamenin kabul edilmesiyle başlayan kovuşturma evresinde sona ereceğine dair açık bir düzenleme yoktur. Adli kontrol tedbiri tutuklama nedenlerinin bulunması halinde uygulanabilmektedir. Soruşturma evresinde verilen adli kontrol kararının, kovuşturma evresinde devam etmeyeceğini söylemek doğru olmayacaktır. Adli kontrol tedbiri hangi aşamada verilirse verilsin, usulüne uygun olarak kaldırılmadığı sürece etkisini sürdürecektir. Burada yetkili ve görevli mahkemenin duruşma hazırlığı aşamasında, adli kontrolün devam edip etmeyeceği konusunda bir karar vermesi gerekir.²³⁵

²³⁴ Hacıoğlu, s.189

²³⁵ Özen, Murat, Adli Kontrol, Adalet Dergisi, 2008, S.32, s.178

2.3. ADLİ KONTROL YÜKÜMLÜLÜKLERİ

2.3.1. Genel Olarak

Adli kontrol, şüphelinin veya sanığın bir veya birden fazla yükümlülüğe tabi tutulmasını içerir.²³⁶ CMK, yükümlülükler karar verme konusunda hakime ya da mahkemeye takdir hakkı tanımıştır. Ancak hakim, elbette ki bu önlemleri uygularken suçun nevini, suçlunun suçu işlemekteki saikini, yaşını, mesleğini, ikametgahını, eğitimini ve sosyal çevresi gibi hususları dikkate alacaktır. Hakim, bu hususları dikkate alarak şüpheli ya da sanığın tabi olacağı yükümlülüğü belirleyecektir.

Adli kontrol tedbiri kapsamında şüpheli veya sanığa yüklenebilecek yükümlülükler kanunda sınırlı sayıda sayılmıştır. Bu yükümlülüklerden biri tek başına uygulanabileceği gibi, birden fazla yükümlülük aynı anda da uygulanabilir.²³⁷ CMK tasarısı, adli kontrolü, tam anlamıyla tutuklamaya seçenek bir koruma tedbiri olarak öngörmekte idi. Tasarıda on altı çeşit adli kontrol tedbirine yer verilmişti. Ancak Adalet Komisyonu'nda, Türk ceza muhakemesi sisteminde yeni bir tedbir olması dolayısıyla, türlerinin sınırlandırılması anlayışı kabul görmüştür. CMK yürürlüğe girdiğinde tasarıdaki on altı çeşit adli kontrol tedbirinden sekiz çeşidi kabul edilmiştir.²³⁸ 02.07.2012 tarih 6352 sayılı Kanun m. 98 ile CMK m.109'daki adli kontrol yükümlülükleri artırılmıştır.

Adli kontrol tedbirlerinin kanunda sınırlı sayıda düzenlenmiş olması, doktrinde, “hakimin teknolojik gelişmelerin yarattığı yeni önlemleri tedbir aracı olarak kullanmasını engellemesi, çok seçenekli katalog yerine sınırlı sayıda tedbir öngörerek, amaca uygun diğer tedbirleri alma konusunda hakime takdir hakkı tanınması sisteminin kabul edilmesinin uygun olacağı” ileri sürülerek eleştirilmiştir.²³⁹

Şüpheli veya sanık hakkında hükmedilen adli kontrol tedbirleri, nitelikleri gereği, temel hak ve hürriyetleri kısıtlar. Temel hak ve hürriyetleri kısıtlayan,

²³⁶ Centel/Zafer, s.382

²³⁷ Bıçak, s.655

²³⁸ Şahin, CMK Gazi Şerhi, s.315

²³⁹ Centel, Nur, Yeni Ceza Muhakemesi Yasasında Adli Kontrol, Tutuklama, Yakalama ve Haksızlıkların Tazminatla Giderilmesi, MÜHF-HAD, Armağan Özel Sayısı, s.848

sınırlayan tedbirlerin kanun ile düzenlenmesi Anayasa m. 13 uyarınca zorunludur. Kanaatimizce hakime bu konuda takdir hakkının verilmesi kabul edilemez.²⁴⁰

Hakim adli kontrol kapsamındaki yükümlülükleri, belirlerken de ölçülük ilkesine uygun davranmalıdır. Adli kontrol kararı verildiği hallerde şüpheli ya da sanık, birey hak ve hürriyetlerine en az müdahaleyi gerektiren yükümlere tabi kılınmalıdır.²⁴¹ Ölçülük ilkesinin bir sonucu olarak CMK m.110 f.2'de, adli kontrol tedbirinin uygulanması sırasında kontrolün içeriğini oluşturan yükümlülüklerin bütünüyle veya kısmen kaldırılabilmesi, değiştirilebilmesi ya da şüpheli veya sanığın bunlardan bazılarını uymaktan geçici olarak muaf tutulabileceği düzenlenmiştir. Adli kontrol kararı verilirken, soruşturma veya kovuşturma konusu suçun niteliğine uygun düşecek tedbirlere hükmedilmesine dikkat edilmelidir.

Bir koruma tedbiri olan adli kontrolün bu niteliği ile bağdaşmayan yükümlülükler kanunda yer almıştır. Örneğin CMK m. 109 f.3 b.d)'de düzenlenen “her türlü taşıtları veya bunlardan bazılarını kullanmamak ve gerektiğinde kaleme, makbuz karşılığında sürücü belgesini teslim etmek” f.3 b.g)'de düzenlenen “silah bulunduramamak veya taşıyamamak, gerektiğinde sahip olunan silahları makbuz karşılığında adli emanete teslim etmek” yükümlülükleri koruma tedbiri niteliğinde değildir. Ceza muhakemesinin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi veya muhakeme sonunda verilecek hükmün infazı için gecikmeden başvurma zorunluluğu olan bir tedbir olmadıkları için koruma tedbiri niteliğinde değildir.

2.3.2.CMK'da Öngörülen Yükümlülükler

2.3.2.1.Yurt dışına Çıkarmama

CMK m.109 f.3 b.a) uyarınca adli kontrol tedbiri olarak, şüpheli veya sanığın yurt dışına çıkamamasına karar verilebilmektedir. Bu tedbir, şüpheli veya sanığın yurt dışına kaçmasını önlemeye yöneliktir.

Yurt dışına çıkarmama, şüpheli veya sanığı ülke sınırları içerisinde tutarak, onun muhakeme işlemleri sırasında hazır bulunmasını ve mahkumiyet kararı verilmişse cezanın infazını sağlayan bir koruma tedbiridir. Bu yükümlülük ülke

²⁴⁰Benzer görüşler için bkz., **Hacıoğlu**, s.177, **Koca**, “Tutuklamada Oranlık İlkesi...”, s.133

²⁴¹**Şahin**, CMK Gazi Şerhi, s.319

sınırları dışına çıkamamayı ifade eder.²⁴² Bu yükümlükte amaç şüpheli veya sanığın hazır bulundurulması ve şayet verilmişse mahkumiyet kararının infazının sağlanmasıdır.

Kişinin seyahat ve yerleşme özgürlüğünü sınırlayan yurt dışına çıkarmama, bireyin fiziki özgürlüğünü kısıtlayan bir tedbirdir. Bu yönüyle kişi özgürlüğü ile yakından ilgilidir. Özgürlüğün kural, sınırlandırmanın ise istisna olması nedeniyle, hangi durumlarda yurt dışına çıkış yasağı konulabileceğinin kanunlarda açık bir şekilde belirtilmesi zorunludur.²⁴³

Yurt dışına çıkma özgürlüğü, tarihsel bir süreç sonucunda kişinin, temel hak ve hürriyetlerinden biri olarak kabul edilmiştir. İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si m. 13'te; "herkesin bir devletin toprakları üzerinde serbestçe dolaşma ve oturma hakkı ile herkesin, kendi ülkesi de dahil olmak üzere, herhangi bir ülkeden ayrılmak ve ülkesine yeniden dönmek" hakkına sahip olduğu düzenlenmiştir. Bu maddede yurt dışına çıkma ve tekrar yurda dönme bir insan hakkı olarak düzenlenmiştir.²⁴⁴ Aynı şekilde Birleşmiş Milletler Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesi m. 12'de; "herkesin kendi ülkesi de dahil, bir ülkeden ayrılmakta serbest olduğu" düzenlemesi yer almıştır. Burada da yurt dışına çıkma bir hak olarak düzenlenmiştir. AİHS Ek 4. No'lu protokol m. 2'de; "herkesin kendi ülkesi de dahil, herhangi bir ülkeyi terk etmekte serbest olduğu" düzenlemesi yer almıştır. AİHS'nde ise seyahat özgürlüğü ve yurt dışına çıkma özgürlüğüne ilişkin herhangi bir hüküm yoktur. Yurt dışına çıkma özgürlüğünün temel bir insan hakkı olarak düzenlenmesi 1968 yılında yürürlüğe giren Ek 4 No'lu protokolle mümkün olmuştur.

1982 Anayasası'nın kişinin hakları ve ödevleri başlıklı ikinci bölümünde m. 23'te "yerleşme ve seyahat hürriyeti" düzenlenmiştir. Bu maddede; "herkesin, yerleşme ve seyahat hürriyetine sahip olduğu, seyahat hürriyetinin, suç soruşturması ve kovuşturması sebebiyle ve suç işlenmesini önlemek amaçlarıyla kanunla sınırlanabileceği, vatandaşın yurt dışına çıkma hürriyetinin, ancak suç soruşturması veya kovuşturması sebebiyle hakim kararına bağlı olarak sınırlanabileceği, vatandaşın sınır dışı edilemeyeceği ve yurda girme hakkından yoksun bırakılamayacağı" düzenlenmiştir.²⁴⁵

²⁴² Noyan, Erdal, Ceza Davası, Adalet Yayınevi, Ankara 2007, 2.Baskı, s.542

²⁴³ Keskin, İbrahim, Yurt Dışına Çıkış Yasağı, Adalet Dergisi, Mayıs 2008, S.31, s.140

²⁴⁴ Keskin, s.142

²⁴⁵ Demir, s.370

1982 Anayasası da uluslararası metinlerdeki şablona uygun bir düzenleme öngörmüş, m.23'te üç özgürlüğe birlikte yer vermiştir. Bunlar; seyahat özgürlüğü, yerleşme özgürlüğü, vatandaşın yurt dışına çıkma ya da yurda girme özgürlüğüdür.²⁴⁶ 1982 Anayasası yurt dışına çıkma özgürlüğünün, yalnızca ceza soruşturması veya kovuşturması sebebiyle sınırlandırılabilceğini kabul etmektedir.

1412 sayılı CMUK'ta böyle bir koruma tedbiri düzenlenmemiştir. CMUK'un yürürlükte olduğu dönemde boşluk Pasaport Kanunu m.22 ile doldurulmaya çalışılmıştır. Bu maddede yer alan, “yurt dışına çıkmaları, mahkemelerce yasaklananlara pasaport verilemez” hükmüne dayalı olarak uygulamada yurt dışına çıkış yasağı uygulanıyordu.

Uygulamada CMK'nın yürürlüğe girmesiyle Pasaport Kanunu m. 22'nin zımnen ilga edildiği ileri sürülmüştür.²⁴⁷ Bizim de katıldığımız diğer görüşe göre ise; Pasaport Kanunu m.22'de pasaport veya vesika verilmesi yasak olan haller düzenlenmiştir. Bu hükümle hangi hallerde yurt dışına çıkmama kararı verileceğinden çok hangi hallerde ve kimlere pasaport veya vesika verilmeyeceği düzenlenmiştir. Yani bu hüküm ile hakkında yurt dışına çıkma yasağı bulunan kişilere pasaport veya vesika verilmeyeceği hükme bağlanmıştır. Pasaport Kanunu m.22 CMK m.109'a paralel bir düzenleme getirmediğinden, CMK'nın adli kontrol hükümlerinin Pasaport Kanunu m. 22'yi zımnen ilga ettiği söylenemez.²⁴⁸ Bu nedenle CMK m.109 f.3 uyarınca şüpheli ya da sanık hakkında adli kontrol yükümlülüğü olarak yurt dışına çıkarmamaya hükmedilmelidir. Nitekim Yargıtay 7. Ceza Dairesi 2008/9443 E. 2011/8460 K. sayılı kararında “...özel yasasında yurt dışına çıkış yasağına dair bir hüküm bulunmadığı gibi tutuklama tedbiri yerine uygulanabilecek olan CMK'nın 109. maddesi hükmüne göre adli kontrol kapsamında verildiği de anlaşılamayan ve bu tedbirin uygulanmasını gerektirecek bir hususun da bulunmaması karşısında sanığa yurt dışına çıkış yasağı getirilmesine karar verilmesinin, yasaya aykırı...” olduğunu ifade etmiştir.

Mülga 4422 sayılı Çıkar Amaçlı Suç Örgütleri ile Mücadale Kanunu m.9'da ilk kez açık olarak “yurt dışına çıkamama” tedbiri düzenlenmiştir. Ancak bu kanunun uygulama alanı sadece çıkar amaçlı suç örgütlerini kapsıyordu.

²⁴⁶ **Koca, Mahmut**, Bir Koruma Tedbiri Olarak Yurtdışına Çıkarmama, AÜEHFD, C.VII, S.1-2, Erzincan 2003, s.167

²⁴⁷ **Hacıoğlu**, s.178

²⁴⁸ **Aldemir**, s.255

CMK yürürlüğe girdikten sonra m.109 f.3 b.a) uyarınca, adli kontrol tedbiri olarak şüpheli veya sanık hakkında, yurt dışına çıkamamak uygulanmaktadır. Kural olarak sanığın duruşmaya katılması zorunludur. Gıyapta yargılama yapılarak, sanığın aleyhine hüküm kurulması CMK uyarınca mümkün değildir. Bu yükümlülük sanığın duruşmada hazır bulunmasını sağlamak amacını taşımaktadır. Böylece sanığın yurt dışına kaçması engellenmektedir.

Ülkemizde suç işleyen kişilerin yargılanmamak ya da verilen cezanın infazını engellemek amacıyla, yabancı ülkelere gittikleri görülmektedir. Ülkeler arasında her ne kadar suçluların iadesi anlaşması var ise de, değişik yasal boşluklardan da yararlanarak geri iade konusunda sorunlar yaşanabilmektedir. İade sürecinin uzun zaman alması, bazı suçların zamanaşımı sürelerinin kısa olması gibi nedenlerle muhakeme sonuçlanamamakta ya da verilen cezanın infazı mümkün olmayabilmektedir.²⁴⁹

Sanık ya da şüphelinin sadece yurt dışına kaçma ihtimali varsa, ölçülük ilkesi gereği yurt dışına çıkamama yükümlülüğünü içeren adli kontrol kararı verilmelidir.²⁵⁰

Hakkında adli kontrol tedbiri olarak yurt dışına çıkamamak tedbiri uygulanan şüpheli ya da sanık, bu tedbirin kaldırılması ya da değiştirilmesini isteyebilir. Yetkili yargı merci CMK m.110 ve 111 uyarınca tedbire son verebileceği gibi yükümlülüğü kaldırıp başka bir yükümlülüğe de karar verebilir.

Uygulamada adli kontrol yükümlülüklerinin, TCK m.50'de düzenlenen kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar ile karıştırıldığı görülmektedir. Adli kontrol koruma tedbiridir ve hüküm kesinleşinceye kadar uygulanabilir. TCK m.50'de yer alan kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar ise, hüküm kesinleştikten sonra uygulanabilecek yaptırımlardır. Nitekim Yargıtay 8. Ceza Dairesi 2010/12827 E. 2012/7693 K. sayılı kararında "...tersanede çalışan, ruhsatsız tabanca taşıırken yakalanan sanığın, işlediği suçla bağlantısı olmadığı, TCK'nın 50/1-d maddesinde de öngörülmediği halde, 5271 sayılı CMK'nın 109/3-a madde ve fıkrasında tutukluluk yerine adli kontrol kurumu kapsamında düzenlenen yurt dışına çıkma yasağına hükmedilmesinin, yasaya aykırı..." olduğunu ifade etmiştir. Hüküm kesinleştikten sonra uygulanabilecek olan kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırım ile yurt dışına çıkarmama yükümlülüğünün karıştırıldığı görülmektedir. Yargıtay 7. Ceza Dairesi

²⁴⁹Çolak/Taşkın, s.487

²⁵⁰Keskin, s.147

2010/6520 E. 2012/2558 K. sayılı kararında “...anılan Kanun'un 50/1.d maddesinde yer alan belirli yer kavramının yurt dışına çıkış yasağını kapsamadığı, bu yasağın 5271 sayılı Kanun'un 109. maddesinde düzenlenen ve şüpheliler hakkında hükmün kesinleşinceye kadar uygulanabileceği öngörülen adli kontrol sistemi içerisinde yer aldığı gözetilmeden, sanıkların yurt dışına çıkmaktan yasaklanmasına çevrilmesine karar verilmesinin, yasaya aykırı...” olduğunu ifade etmiştir. Adli kontrol yükümlülüğü olan yurt dışına çıkarmama ile kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırım olan ve TCK m. 50 f.1 b.d)'de düzenlenen belirli yer kavramının karıştırıldığı görülmektedir. Yargıtay 9. Ceza Dairesi 2010/6651 E. 2010/11103 K. sayılı kararında “...anılan Kanun'un maddesinde yer alan belirli yer kavramının yurt dışına çıkış yasağını kapsamadığı, bu yasağın 5271 sayılı Kanun'un 109. maddesinde düzenlenen ve şüpheliler hakkında hüküm kesinleşinceye kadar uygulanabileceği öngörülen adli kontrol sistemi içerisinde yer aldığı gözetilmeden karar verilmesinin yasaya aykırı olduğunu...” ifade etmiştir. Yurt dışına çıkarmama adli kontrol yükümlülüğüdür. Hüküm kesinleşinceye kadar uygulanabilir. TCK m.50 f.1 b.d)'de düzenlenen belirli yer kavramı kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımdır. Hüküm kesinleştikten sonra uygulanabilir. Kararda birbirleriyle karıştırıldığı görülmektedir.

2.3.2.2. Hakim Tarafından Belirlenen Yerlere, Belirtilen Süreler İçinde Düzenli Olarak Başvurmak

Bu yükümlülük, şüpheli veya sanığın kararda belirlenen yerlere, belirtilen aralıklarla düzenli olarak başvurmasını ifade eder.²⁵¹ Ülke içerisinde serbestçe dolaşabilmek Anayasa m. 23 f. 1 kapsamında seyahat hürriyeti çerçevesinde değerlendirilmektedir. Yurt içinde bir yere gitmek ya da gitmemek kişinin temel hak ve hürriyetidir. Kişinin serbestçe seyahat etmek hakkı kapsamına, istemediği yere zorla gitmesini istememesi de girer. Ancak kişinin seyahat hürriyeti de kısıtlanabilir. Anayasa m.23 uyarınca; suç soruşturması ve kovuşturması nedeniyle kısıtlanabilmektedir.

Bu yükümlülükten beklenen amaç, şüpheli veya sanığın ceza usul işlemlerinin yapıldığı sırada hazır bulunmasını sağlamaktır. Ancak amacın şüpheli

²⁵¹ Aldemir, s.255

veya sanığın kaçmasını önlemek olduğu da ileri sürülmüştür.²⁵² Kanaatimizce yükümlülüğe hükmetmede amaç şüpheli veya sanığın kaçmasını engellemek değildir. Çünkü haftanın her günü ya da birkaç günü belirli yerlere imza atmak yükümlülüğü, şüpheli ya da sanığın kaçmasını engellemeye yeterli değildir.

Yükümlülüğe karar veren hakim ya da mahkeme, uğranması zorunlu olan yerleri ve yükümlülüğün yerine getirileceği zamanı açık olarak belirtmelidir.²⁵³ Yükümlülüğe hükmedilirken ölçülük ilkesi göz önünde bulundurulmalıdır. Yükümlülüğün uygulanma amacına uygun olarak, şüpheli veya sanığın günlük faaliyetlerini etkilemeyecek veya güçleştirmeyecek bir biçimde belirlenmesi gerekir. Örneğin şüpheli veya sanık bir işte çalışıyorsa, başvuru yeri olarak, çalıştığı veya yerleşim yerine uzak bir mesafede belirlenmemeli ve süresi de belirlenirken şüpheli veya sanığın işini aksatmayacak bir süre belirlenmelidir.²⁵⁴

Yükümlülüğe karar verilirken, başvuru yeri olarak şüpheli veya sanığın ikamet ettiği yerdeki emniyet güçleri, karakollar, muhtarlıklar, eğitim gördüğü veya çalıştığı yer gibi resmi veya özel kurum/kuruluşlar belirlenir. Başvuru zamanı olarak da her gün, gün aşırı, haftada veya ayda bir kez olmak üzere belirlenebilir.²⁵⁵ Örneğin şüphelinin haftanın Salı günleri saat 08:00-17:00 arasında Bayındır İlçe Emniyet Müdürlüğü'ne başvurarak imza atmak şeklinde karar verilebilir.

Yükümlülük kararı verildikten sonra, şüpheli veya sanık, şahsi, sosyal hayatında değişme meydana geldiğinde veya başkaca haklı bir nedenle yükümlülüğün kaldırılması ya da değiştirilmesini isteyebilir. Talep üzerine hakim ya da mahkeme CMK m.110 ve 111 uyarınca karar verecektir.

Bu yükümlülüğe karar verilmesi halinde, infazı oldukça basittir. Bu yükümlülüğün şüpheli ya da sanığın temel hak ve hürriyetlerine müdahale etkisi oldukça azdır. Uygulamada oldukça sık başvuru olan bir yükümlülüktür. Bu yükümlülük, şüpheli veya sanığın ceza usul işlemlerinin yapıldığı sırada elde bulunmasını sağlamaktadır.²⁵⁶ Şüpheli veya sanığın el altında bulunmasını ve böylece istenildiği zaman şüpheli veya sanığa ulaşmayı sağlamaktadır. Bu sayede ceza

²⁵² Aldemir, s.255, Karakurt, Adli Kontrol Koruma Tedbiri, http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_374.htm, e.t 27/10/2014, e.s.20:00

²⁵³ Karakurt, Adli Kontrol Koruma Tedbiri, http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_374.htm, e.t 27/10/2014, e.s.20:00

²⁵⁴ Hacıoğlu, s.179

²⁵⁵ Aldemir, s.256

²⁵⁶ Aldemir, s.255

muhakemesi işlemleri sağlıklı bir şekilde yapılırken, şüpheli veya sanık da tutuklamanın yıkıcı etkilerinden kurtulmaktadır. Denetimi ve infazındaki kolaylıklar ve ceza muhakemesinin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi amacına hizmet eden bir yükümlülük türü olması nedeniyle Kanun'da yer alması isabetli olmuştur.

2.3.2.3. Çağrılara ve Kontrol Tedbirlerine Uymak

CMK m.109 f.3 b.c) uyarınca şüpheli veya sanık hakkında, “hakimin belirttiği mercii veya kişilerin çağrılarına ve gerektiğinde mesleki uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki kontrol tedbirlerine uymak” şeklinde adli kontrol tedbirine hükmedilebilmektedir. Bu yükümlülük şüpheli veya sanığın, denetimli serbestlik müdürlüğü ya da büro veya bir başka özel veya resmi kişi veya mercie kararda belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde çağrılmasını ve bu kişiye veya mercie gerektiğinde çalıştığı iş veya meslek uğraşı hakkında ya da devam etmekte olduğu eğitim hakkında bilgi vermesini ve bu konuda denetlenmesini ifade eder.²⁵⁷

Bu tedbire, şüpheli veya sanığın, soruşturma veya kovuşturma işlemleri sırasında hazır bulunmasını sağlamak amacıyla hükmedilebilmektedir. Amaçlardan biri de, şüpheliye iş öğretmek, mesleğini icraya devamını ve eğitilmesini sağlamaktır. Bu tedbir güvenlik tedbiri niteliği de arz etmektedir.²⁵⁸

Yükümlülüğe karar verirken hakimin takdir hakkı geniştir. Yükümlülük olarak, şüpheli veya sanığın, psikolojik rehabilitasyon seanslarına devamı istenebilir. Mesleki bir kursa devam etmesi kararlaştırılabilir. Yine bir eğitim kurumunda eğitim programına devam etmesi kararlaştırılabilir.²⁵⁹ Örneğin, şüpheli ya da sanığın keşif, beden muayenesi vb için sağlık kuruluşları, mahkeme, savcılık, kolluk makamlarının çağrılarına uymasına karar verilebilecektir.²⁶⁰ Yükümlülüğe karar verilirken suçun niteliği, şüpheli ya da sanığın eğitim, ekonomik, sosyal kültürel çevre vb. özellikleri dikkate alınır.

Bu yükümlülük uygulanırken, bir takım yanlış anlama ve değerlendirmeler ile yanlış uygulamalara sebebiyet verildiği görülebilmektedir. Bu yükümlülük özellikle “hakim tarafından belirlenen yerlere, belirtilen süreler içinde düzenli olarak

²⁵⁷ Aldemir, s.256

²⁵⁸ Soyaslan, Doğan, Adli Kontrol, İÜHFİM, C.LXXI, S.1, 2013, s.1114

²⁵⁹ Çolak/Taşkın, s.488

²⁶⁰ Hacıoğlu, s.180

başvurmak” tedbiri ile karıştırılmaktadır. Yine bu yükümlülük koruma tedbiriyle ilgisi olmayan ve TCK m.50 f.1 b.c)'de düzenlenen kısa süreli hapis cezasına seçenек yaptırımlar ile karıştırılmaktadır. Bu karışıklığa neden olan hususun, tutuklamaya alternatif olmayacak bir yükümlülüğe, adli kontrol tedbiri başlığı altında CMK'da yer verilmesinden kaynaklandığını düşünmekteyiz.

2.3.2.4. Taşıtları Kullanamamak ve Sürücü Belgesini Teslim Etmek

CMK m.109 f.3 b.d)'de; “her türlü taşıtları veya bunlardan bazılarını kullanamamak ve gerektiğinde kaleme, makbuz karşılığında sürücü belgesini teslim etmek” adli kontrol yükümlülüğü olarak düzenlenmiştir. Bu yükümlülük, şüpheli veya sanığın her türlü taşıtı veya bazılarını kararda belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde kullanamamasını ve kararda öngörölmüş ise sürücü belgesinin makbuz karşılığında alınmasını ifade eder.²⁶¹

Bu yükümlülüğün amacı kanaatimizce; araç ile suç işlenmesinin önüne geçmek ve aracın daha dikkatli kullanılmasını sağlamaktır. Yani bu yükümlülük suçun tekrarını önleme amacı gütmektedir. Bu yükümlülüğün koruma tedbiri olma niteliği, ceza veya önleme tedbiri olma niteliğine göre daha azdır.²⁶²

Bu yükümlülüğün amacının şüpheli veya sanığın kaçmasının önlenmesi olduğu ileri sürölmüştür.²⁶³ Kanaatimizce bu görüş yerinde bir görüş değildir. Çünkü yükümlülük, şüpheli ya da sanığın kaçmasını önlemeye yeterli değildir. Kaçmak isteyen şüpheli veya sanık taşıt kullanmadan da kaçabilecektir.

Anayasa m.23'te ; “ herkesin, yerleşme ve seyahat hürriyetine sahip olduğu, seyahat hürriyetinin, suç soruşturma ve kovuşturması sebebiyle ve suç işlenmesini önlemek amacıyla kanunla sınırlandırılabilir” düzenlenmiştir. Her türlü taşıtı ya da bazılarını kullanamamak ve gerektiğinde sürücü belgesini teslim etmek, şüpheli ya da sanığın seyahat hürriyetini sınırlandırır. Şüpheli ya da sanık taşıt kullanmadığı takdirde seyahat etme hakkı sınırlanacaktır. Seyahat hürriyetine, Anayasa m.23 gereğince suç soruşturması ve kovuşturması sebebiyle kanunla sınırlama getirilebilecektir.²⁶⁴

²⁶¹ Aldemir, s.257

²⁶² Koca, Mahmut, “Tutuklamada Oranlilik İlkesi...”, s.132

²⁶³ Tunç, s.149, Hacıoğlu, s.180

²⁶⁴ Demir, s.370

Hakim yükümlülük olarak, taşıtların kullanılmasını yasaklayabileceği gibi, sürücü belgesine geçici olarak el konulmasına da karar verebilir. Adli kontrol kararlarında, şüpheli veya sanığın kullanmaması gereken araç türünün ve teslim edeceği sürücü belgesinin açıkça belirtilmesi gerekir. Şüpheli veya sanığın, mesleki uğraşlarını ya da ailesinin veya kendisinin geçimini sürdürmesi bakımından taşıt kullanması zorunlu ise, kararı verecek olan merci, şüpheli ya da sanığın mesleki uğraşlarında araç kullanmasına sürekli veya geçici olarak izin verebilir. Bu durumda hangi araçların hangi zaman diliminde kullanılabileceği kararda ayrıntılı olarak açıklanmalıdır.²⁶⁵

Sürücü belgesinin teslimi suretiyle hükmedilen yükümlülüğün yerine getirilmesi sürücü belgesinin şüpheli veya sanık tarafından makbuz karşılığında kaleme teslim edilmesi şeklinde sağlanacaktır. Şüpheli ya da sanık sürücü belgesini teslim ettikten sonra bir taşıt kullandığı takdirde, bu eylemi sürücü belgesiz araç kullanma kabahatini oluşturduğu gibi aynı zamanda yükümlülüğü de ihlal etmiş sayılacaktır. Tedbire uymama nedeniyle CMK m.112 uyarınca tutuklama kararı verilebilecektir.²⁶⁶

Ölçülük ilkesi gereğince, söz konusu tedbir, şüpheli veya sanığın cezalandırılması sonucunu doğuracak şekilde hükme bağlanamaz veya uygulanamaz.²⁶⁷ Örneğin otobüs firmasında şoför olarak çalışan kişinin ehliyetinin alınması bu kişinin çalışma imkanını ortadan kaldıracaktır. Bu durumda tedbir cezaya dönüşecek ve orantılı (ölçülü) olmayacaktır.

Yükümlülük, şüpheli veya sanığa bildirildiği tarihte başlar. Karar denetimli serbestlik müdürlüğü veya büroca kolluğa, meslek odasına bildirilir.²⁶⁸

2.3.2.5. Tedavi veya Muayene Tedbirlerine Tabi Olma

CMK m.109 f.3 b.e)'de; “özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dahil, tedavi veya muayene tedbirlerine tabi olmak ve bunları kabul etmek” adli kontrol yükümlülüğü

²⁶⁵ **Karakurt**, Adli Kontrol Koruma Tedbiri, http://www.turkhukusitesi.com/makale_374.htm, e.t 27/10/2014, e.s.20:00

²⁶⁶ **Hacıoğlu**, s.181

²⁶⁷ **Aldemir**, s.258

²⁶⁸ **Binici, Hüsamettin**, Tutuklamanın Alternatifi Olarak Adli Kontrol Kurumu, Adalet Dergisi, Eylül 2007, S.29, s.235

olarak kabul edilmiştir. Bu yükümlülük, şüpheli veya sanık hakkında bu maddelerden arınmak amacıyla hakim veya mahkeme kararında öngörülen usul ve esaslar çerçevesinde hastaneye yatmak da dahil olmak üzere, koruyucu, tedavi edici ve rehabilite edici tedbirlere tabi olmayı ve bunları kabul etmeyi ifade eder.²⁶⁹

Kişi özgürlüğünün niteliği, bireyin fizik veya beden özgürlüğü; diğer bir deyimle bir yere kapatılmaması, tutuklu bulunmaması hakkıdır. Hatta “özgürlüğünden yoksun bırakma” gözaltı ve tutuklama ötesinde daha da geniş yorumlanmakta ve sadece ceza hukuku alanında değil; tanığın duruşmada hazır bulundurulması, babalık davasında kan alınmasının sağlanması, psikiyatrik bir muayenenin yaptırılması gibi özel hukuk alanında da gündeme gelebilmektedir.²⁷⁰ Gözaltı ve tutuklama durumunda, kişinin özgürlüğünün kısıtlanması açıktır. Bu durumlarda kişi özgürlüğünden açık bir şekilde yoksun bırakılmaktadır. Psikiyatrik bir muayenenin yaptırılması, tanığın duruşmada hazır bulundurulması gibi durumlarda da kişi özgürlüğü sınırlandırılmaktadır. Bu durumlarda da kişi, hareket serbestliği ve özgürlüğünden yoksun bırakılmaktadır. İsteddiği gibi hareket edememektedir. Bu yükümlülük kişi özgürlüğüne sınırlama getirmektedir.

Bu yükümlülüğün tutuklama kararı verilmesini sağlayan sebepler ile bir ilgisi bulunmamaktadır. Tutuklama nedenleri arasında muhakemenin yapılabilmesi ya da devamı için tedavi olmak ya da bağımlılıktan kurtulmak gibi bir neden yoktur. Bu nedenle kanun koyucunun bu yükümlülüğü adli kontrol kapsamında düzenlemesi hatalı olmuştur.²⁷¹ Koruma tedbirlerine, ceza muhakemesinin yapılması veya yapılan muhakemenin sonunda verilecek kararların kağıt üzerinde kalmaması, muhakeme masraflarının karşılanmasını sağlamak amacıyla başvurulmaktadır. Şüpheli veya sanığın tedavi ve muayene tedbirlerine tabi tutulmasının, ceza muhakemesini yapılabilir kılmak ve muhakeme sonunda verilecek hükmün yerine getirilmesini sağlamak ile ilgisi bulunmamaktadır. Bu yükümlülük kişinin, tedavi veya muayene edilmesine, rehabilite edilmesine yöneliktir.

Uyuşturucu veya uyarıcı madde suçlarıyla etkin mücadele edebilmek için mağdur olan kişilerin rehabilite edilmesi ve topluma kazandırılması amaçlanmıştır.

²⁶⁹ Aldemir, s.258

²⁷⁰ Güler, s.167

²⁷¹ Özen, Adli Kontrol, s.175

Amaç kişiyi cezalandırmak değil topluma kazandırmaktır. Bu suçların mağduru, şüpheli veya sanığın bizzat kendisidir.

5237 sayılı TCK m.191' de hükme bağlanan kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak, kabul etmek veya bulundurmak suçunun işlenmesi halinde uyuşturucu bağımlılığından kurtulmak amacıyla, sanık hakkında tedavi veya muayene tedbirine hükmedilir. Ancak CMK m.109 uyarınca hükmedilen bu yükümlülük mahiyeti gereği farklıdır. TCK m. 191'deki düzenleme suç siyaseti ile ilgilidir. Muhakeme sonucunda hüküm ile bu karar verilebilmektedir. Oysa adli kontrol bir tedbirdir. Adli kontrol yükümlülüğüne muhakeme esnasında, hükümden önce karar verilir. Ancak her iki düzenlemede amaç aynıdır. Kişilerin cezalandırılması yerine topluma kazandırılmasıdır.

Bu yükümlülüğe hükmedilebilmesi için, şüpheli veya sanığın önce muayenesinin yapılmasına karar verilmeli, muayene sonucuna göre, hastaneye yatmasına veya tedavi altına alınmasına karar verilmelidir.²⁷²

Doktirinde şüpheli ya da sanığın madde bağımlılığının etkisi altında suçu işlemiş olması halinde, akıl hastası olarak değerlendirileceğinden cezai sorumluluğunun bulunmayacağı ve adli kontrol tedbirinin uygulanamayacağı savunulmuştur.²⁷³ Ancak bağımlılık, her durumda kişinin hareket serbestisini ortadan kaldırmaz. Akıl hastalığı uygulamada Adli Tıp Kurumu raporu ile belirlenmektedir. Bu raporun alınmasına kadar kişinin cezai sorumluluğu vardır. Bu nedenle rapor alınana kadar bu yükümlülük uygulanabilecektir. Ayrıca bağımlılığı kendi iradesi ile gerçekleştiren şüpheli ya da sanığın, suça ilişkin hareketi gerçekleştirirken kendinde olmadığı gerekçesi ile üzerine atılı suç açısından sorumsuzluğunu kabul etmek mümkün değildir. Şüpheli veya sanık bağımlı olsa bile bu tedbirin uygulanabileceği kanaatindeyiz.

Ancak şunu belirtmekte fayda var, eylem gerçekleştikten sonra, yani sonradan ortaya çıkan akıl hastalığı muhakeme engelidir. Akıl hastası olduğu rapor ile anlaşılan şüpheli ya da sanık hakkında iyileşene kadar muhakemenin durması yönünde karar verilmelidir. Bu yükümlülük durma kararından önceki aşamada

²⁷²Hacıoğlu, s.181

²⁷³Bkz, Karakurt, Adli Kontrol Koruma Tedbiri,http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_374.htm, e.t 27/10/2014, e.s.20:00

verilebilir. Bu sayede şüpheli ya da sanığın iyileşmesi sağlanarak muhakemeye devam olunabilir.²⁷⁴

Bu yükümlülükte, diğer yükümlülüklerden farklı olarak sağlık kurumlarında geçen süre şahsi hürriyeti sınırlama sebebi sayılarak verilecek cezadan mahsup edilecektir.

2.3.2.6. Silah Bulunduramamak veya Taşıyamamak

CMK m.109 f.3 b.g)'de;“silah bulunduramamak veya taşıyamamak, gerektiğinde sahip olunan silahları makbuz karşılığında adli emanete teslim etmek” adli kontrol yükümlülüğü olarak düzenlenmiştir. Bu yükümlülük şüpheli veya sanığın mahkeme veya hakim kararı ile silah taşımamasının veya bulundurmasının yasaklanması ile gerektiğinde sahip olduğu diğer silahların Cumhuriyet Başsavcılığına bağlı adli emanet memurluğuna teslimini ifade eder.²⁷⁵

Diğer yükümlülüklerde olduğu gibi bu yükümlülüğe de karar verilirken, ölçülük ilkesine uygun karar verilmelidir. Bu yükümlülüğün, suçun tekrarını önleme amacı güttüğü ileri sürülmüştür.²⁷⁶ Ancak bu yükümlülük bir adli kontrol tedbiridir. Amaç, muhakemenin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi ve muhakemeyi, tehlikeye atacak bir durumdan korumaktır. Hakim, şüpheli veya sanığın delilleri karartma şüphesine bağlı olarak tanık, mağdur veya olayla ilgili başkaları üzerinde baskı girişiminde bulunmasını önlemek için bu yükümlülüğe karar verebilecektir.²⁷⁷ Şüpheli ya da sanığın silahlı başka bir suç işlemesinden korkuluyor ise yeni bir suçun işlenmesini önlemek amacıyla bu yükümlülüğe karar verilemeyecektir. Çünkü adli kontrol yükümlülüklerine ancak tutuklama nedenlerinin varlığı halinde karar verilebilir. Suçların önlenmesi gibi bir tutuklama nedeni bulunmamaktadır.²⁷⁸ Yükümlülüğe karar verilirken her somut olayda tutuklama nedenlerinin bulunup bulunmadığı değerlendirilmelidir.

²⁷⁴Karakurt, Adli Kontrol Koruma Tedbiri, http://www.turkhukusitesi.com/makale_374.htm, e.t 27/10/2014, e.s.20:00

²⁷⁵Aldemir, s.263

²⁷⁶Bkz, Soyaslan, a.g.m., s.1115, Koca, “Tutuklamada Oranlık İlkesi...”, s.132

²⁷⁷Hacıoğlu, s.182, Tunç, s.149

²⁷⁸Karakurt, Adli Kontrol Koruma Tedbiri, http://www.turkhukusitesi.com/makale_374.htm, e.t 27/10/2014, e.s.20:00

Buradaki silah olayda kullanılan silah değildir. Olayda kullanılan silah, suçun delili ve aracıdır. Bu silaha CMK m. 126-132 uyarınca el koyma kararı verilecektir. Buradaki silah, şüpheli ya da sanığın olayda kullanmadığı, ancak muhakemeye konu işlemlere etki edecek eylemde kullanılacağından şüphe edilen silahtır. Buradaki silah kavramını geniş anlamak ve yorumlamak gerekir. TCK m.6 uyarınca silah kavramından; “ateşli silahlar, patlayıcı maddeler, saldırı ve savunmada kullanılmak üzere yapılmış her türlü kesici, delici veya bereleyici alet, saldırı ve savunma amacıyla yapılmış olmasa bile fiilen saldırı ve savunmada kullanılmaya elverişli diğer şeyler, yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı, boğucu, zehirleyici, sürekli hastalığa yol açıcı nükleer, radyoaktif, kimyasal, biyolojik maddeler” anlaşılır. Yükümlülüğe karar verildiğinde, kararda silahın türü, teslim edilmesi gereken mercii ve süresinin açıkça belirtilmesi gereklidir.

Mevzuatta bu tedbirin kimler hakkında uygulanacağına ilişkin açık bir düzenleme yoktur. Meslekleri gereği silah taşımak zorunda olan polis memurları, TSK mensupları, silahlı güvenlik görevlileri hakkında bu tedbirin uygulanıp uygulanmayacağı tartışmalıdır. Bu kişiler hakkında, bu yükümlülüğün uygulanmayacağına ilişkin sınırlayıcı bir düzenleme yoktur. Kısıtlama olmaması ve herkese uygulanabilir bir yükümlülük olması yerindedir. Aksi durum kanunların genel olması ilkesine aykırı olacağı gibi, muhakemenin sağlıklı yapılması amacını da tehlikeye sokacaktır.

2.3.2.7. Konutu Terk Etmemek

CMK m.109 f.3 b.j)'de; “konutunu terk etmemek” adli kontrol yükümlülüğü olarak düzenlenmiştir. Bu yükümlülük, şüpheli veya sanığın Cumhuriyet savcılığına veya mahkemeye verilen ikamet adresinde bulunan konutundan ayrılmamasını ifade eder.²⁷⁹ Bu tedbirin amacı, şüpheli veya sanığın gözönünde ve kontrol altında bulundurulmasıdır.²⁸⁰ Yani amaç, şüpheli veya sanığın ceza muhakemesi işlemlerinin yapıldığı esnada el atında bulundurulması ve böylece kaçmasını önlemektir.

Hakim ya da mahkeme adli kontrol kararı verdiğinde şüpheli veya sanığın terk etmemekle yükümlü kılındığı konuta ilişkin adresin açık olarak, tereddüte mahal

²⁷⁹ Aldemir, s.265

²⁸⁰ Koca, “Tutuklamada Oranlık İlkesi...”, s.129

vermeyecek bir şekilde kararda gösterilmesi gerekir. Bu yükümlülük 6352 sayılı Kanun m.98 ile getirilmiştir. Kanun koyucu bu düzenleme ile adli kontrol tedbirinin kapsamını ve uygulanabilirlik imkanını genişletmek istemiştir.²⁸¹

Hakim ya da mahkeme bu yükümlülüğe karar verirken ölçülük ilkesini mutlaka dikkate almalıdır. Adli kontrol kararı verildiği hallerde, tutuklama nedeninin niteliğine ve somut olayın koşullarına göre şüpheli veya sanık, birey hak ve hürriyetlerine en az müdahaleyi gerektiren yükümlülöklere tabi kılınmalıdır.²⁸² Bu yükümlülük, kişinin temel hak ve hürriyetlerini kısıtlar niteliktedir. Hatta bu yükümlülük adeta tutuklama kadar özgürlük kısıtlayıcıdır.²⁸³ Bu yükümlülüğe karar verildiğinde şüpheli ya da sanık konutundan ayrılmayacaktır. Bu tedbir konutta infaz kurumuna benzemektedir. Ancak konutta infaz, bir infaz çeşidir. Hükümün kesinleşmesinden sonra uygulanabilir. Bu yükümlülük ise bir koruma tedbiri olup soruşturma veya kovuşturma evresinde henüz hüküm verilmeden önce uygulanabilecektir. Bu yükümlülük tutuklamanın konutta infazı olarak nitelendirilebilir. Bu yükümlülüğe karar verilirken orantılılık ilkesi gereğince, şüpheli veya sanığın şahsi, kültürel, sosyal ve ekonomik durumu gözetilir. Bu hususlar gözetilmeden hükmedilecek bir yükümlülük, şüpheli veya sanığın günlük yaşantısını olumsuz etkileyecek veyahut günlük faaliyetlerini güçleştirecektir.²⁸⁴

Bu yükümlülüğe karar verildikten sonra, şüpheli veya sanığın şahsi ve sosyal hayatında değişiklik olduğunda yani şartlar ve koşullar değiştiğinde, şüpheli veya sanık bu yükümlülüğün kaldırılmasını ya da değiştirilmesini CMK m. 110 ve 111 uyarınca isteyebilir.

2.3.2.8. Belirli Bir Yerleşim Bölgesini Terk Etmemek

CMK m. 109 f.3 b.k)'da; “belirli bir yerleşim bölgesini terk etmemek” adli kontrol yükümlülüğü olarak düzenlenmiştir. Bu yükümlülük şüpheli veya sanığın mahkeme kararında hükme bağlanan belirli bir yerleşim bölgesini terk etmemek, başka bir ifadeyle bu yerleşim bölgesinden (şehir, mahalle, sokak veya semtten)

²⁸¹ Özbek/Kanbur/Doğan/Bacaksız/Tepe, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.349

²⁸² Çakın, s.36

²⁸³ Donay/Altunkaş/Olgun, s.107

²⁸⁴ Aldemir, s.265

ayrılmamasını ifade eder.²⁸⁵ Bu yükümlülük, şüpheli veya sanığın gözönünde ve kontrol altında bulundurulması amacını gütmektedir.²⁸⁶ Amaç, şüpheli ya da sanığın ceza muhakemesi işlemlerinin yapıldığı sırada el altında bulundurulmasını sağlama ve böylece kaçmasını önlemektir.

Hakim ya da mahkeme şüpheli veya sanık hakkında bu yükümlülüğe karar verdiğinde, kararda şüpheli veya sanığın terk etmemesi gereken yerleşim yeri, bölgesi tereddüte mahal bırakmayacak şekilde açıkça gösterilmelidir. Şehir, mahalle, sokak ya da semt ismi açıkça gösterilmeli, şüpheyeye yer bırakılmamalıdır. Bu yükümlülük 6352 sayılı Kanun m.98 ile getirilmiştir.

Bu yükümlülüğe karar verilirken de ölçülük ilkesi mutlaka dikkate alınmalıdır. Tutuklama nedeninin niteliğine ve somut olayın koşullarına göre şüpheli veya sanık, birey hak ve hürriyetlerine en az müdahaleyi gerektiren yükümlülüklerle tabi kılınmalıdır.²⁸⁷ Bu yükümlülüğe karar verilirken, şüpheli veya sanığın şahsi, kültürel, sosyal ve ekonomik durumu gözetilmelidir. Bu hususlar gözetilmeden hükmedilecek yükümlülük, şüpheli veya sanığın günlük yaşantısını olumsuz etkileyebilecek ve yahut günlük faaliyetlerini güçleştirebilecektir.²⁸⁸

Bu yükümlülük de kişinin temel hak ve hürriyetlerini kısıtlar niteliktedir. Hatta bu yükümlülük, adeta tutuklama kadar özgürlük kısıtlayıcıdır. Şüpheli veya sanık bakımından, Anayasayla tanınan temel haklardan yararlanmayı engelleyicidir.²⁸⁹

Bu yükümlülük kararı verildikten sonra, şüpheli veya sanık, şahsi ve sosyal yaşantısında önemli bir değişiklik olması halinde soruşturma veya kovuşturma evrelerinin her aşamasında CMK m. 110 ve 111 uyarınca bu yükümlülüğün kaldırılmasını, değiştirilmesini isteyebilir.

2.3.2.9. Belirlenen Yer veya Bölgelere Gitmemek

CMK m.109 f.3 b.1)'de; “belirlenen yer veya bölgelere gitmemek” adli kontrol yükümlülüğü olarak düzenlenmiştir. Bu yükümlülük, şüpheli veya sanığın

²⁸⁵ Aldemir, s.265

²⁸⁶ Koca, “Tutuklamada Oranlılık İlkesi...”, s.129

²⁸⁷ Çakın, s.36

²⁸⁸ Aldemir, s.265

²⁸⁹ Donay/Altunkaş/Olgun, s.107

hakim veya mahkeme kararında hükme bağlanan belirlenen yer veya bölgelere gitmemesini ifade eder. Bu yükümlülüğün amacı, soruşturma veya kovuşturmaya konu suçtan dolayı ortaya çıkan zarar veya diğer sonuçların tekrardan yaşanmasının önüne geçilmesidir.²⁹⁰ Aynı zamanda bu yükümlülük, şüpheli ya da sanığın, hakim veya mahkemenin ve diğer adli makamların gözetimi ve denetiminden çıkamaması veya delilleri karartmamasını da sağlamaktadır. Bu tedbirin koruma tedbirinden çok, önleme tedbiri niteliği ağır basmaktadır.²⁹¹

Bu yükümlülük de 6352 sayılı Kanun m.98 ile getirilmiştir. Bu yükümlülüğe karar verildiğinde hakim veya mahkeme kararında, şüpheli veya sanığın gitmemesi gereken yer veya bölgelerin nereler olduğu, tereddütte mahal vermeyecek bir şekilde gösterilmelidir. Bu yükümlülük de kişi hak ve hürriyetlerini kısıtlar niteliktedir.

Bu yükümlülüğe karar verilirken de orantılılık ilkesi dikkate alınmalıdır. Şüpheli veya sanığın şahsi, kültürel, sosyal ve ekonomik durumu gözetilmelidir.²⁹² Bu yükümlülüğe karar verildikten sonra şüpheli veya sanık, şahsi ve sosyal hayatında meydana gelen değişiklik nedeniyle yükümlülüğün kaldırılmasını ya da değiştirilmesini CMK m.110 ve 111 uyarınca isteyebilir.

2.3.2.10. Güvence Yatırma

2.3.2.10.1. Genel Olarak

Tutuklu bulunan şüpheli veya sanığın belirli bir bedel karşılığında serbest bırakılması veya güvence karşılığında tutuklanmaması Anayasa m.19 f.7, CMK m.109 f.3 b.f),h),i), AİHS m.5 f.3'te düzenlenmiştir. Güvence karşılığında salıverilme tutuklamaya alternatif bir tedbirdir.

Ceza muhakemesinin sağlıklı bir biçimde sonuçlandırılabilmesi için şüpheli veya sanığın tutuklanmasında zorunluluk bulunmadığı ve tutuklamanın amacına güvence olarak ulaşmanın mümkün olduğu hallerde şüpheli veya sanığın belirli bir bedel karşılığı salıverilmesine karar verilebilir. CMUK kefalet, doktrin teminat ve güvence, CMK ise güvence kavramını kullanmıştır.

²⁹⁰ Aldemir, s.266

²⁹¹ Koca, "Tutuklamada Oranlık İlkesi...", s.130

²⁹² Aldemir, s.266

Güvence, birinci olarak şüpheli veya sanığın hazır bulunması gerekli bütün usul işlemlerinde, hükmün infazında veya halen ya da sonradan altına alınabileceği diğer yükümlülükleri yerine getirmek üzere hazır bulunmasını sağlayacaktır. İkinci olarak, bir kısım masrafların, zararların, nafaka borçlarının, kamusal giderlerin, para cezalarının karşılığını oluşturacaktır.²⁹³

Bu tedbir CMUK'ta yer verilen teminatla salıverme tedbirine benzemektedir. Bununla birlikte teminatla salıverme, tutuklama tedbirinden beklenen amaca teminat ile varmanın mümkün olduğu hallerde, tutuklama kararının infazının şarta bağlı olarak geri bırakılması sonucunu doğururken, CMK'da yer verilen güvence yatırma, henüz tutuklama kararı verilmeden adli kontrol kapsamında, tutuklamaya alternatif olarak uygulanabilecek bir tedbirdir.²⁹⁴

CMK m.109 f.3'te güvence yükümlülükleri düzenlenmiş, m.113'te ise güvence başlığı altında bu yükümlülüklerle ilişkin ortak hükümler getirilmiştir. CMK güvenceyi, CMUK'ta yer alan teminatla salıvermeden daha geniş kapsamda düzenlemiştir. CMK'da güvence, CMUK'ta yer alan teminatla salıvermeyi de içine almaktadır.

CMK'daki güvence yükümlülükleri, aynı veya nakdi bir miktar güvencenin yatırılmasından veya gösterilmesinden ibarettir. Güvence yükümlülükleri ise amaçları ve türleri bakımından farklılıklar arz etmektedir.

Güvence, katılanın yaptığı masrafların, suçun neden olduğu zararların, kamusal giderlerin, para cezalarının karşılanmasını sağlayacaktır. Güvenceye karar verildiğinde yükümlülük açıkça gösterilmelidir.

Adli kontrol kapsamında güvence yükümlülüklerine karar verilmişse, alınacak güvence bedelinin karşıladığı kısımların kararda ayrı ayrı gösterilmesi gerekir. Nitekim Yargıtay 4. Ceza Dairesi 2010/29108 E. 2013/6581 K. sayılı kararında “...CMK'nın 109/3-f bendi gereğince belirli bir miktar güvence bedeli karşılığında adli kontrol kararı verilirken, aynı kanunun 113/2 maddesi gereğince alınacak güvence bedelinin, aynı maddenin birinci fıkrasında iki bent halinde sayılan hususlardan hangisi için olduğunun ayrı ayrı gösterilmesi gerektiğini...” ifade etmiştir.

²⁹³Şentuna, s.163

²⁹⁴Özbek/Kanbur/Doğan/Bacaksız/Tepe, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.348

Doktrinde güvenceyi bizzat şüpheli veya sanığın göstermek zorunda olduğu, CMK'nın üçüncü kişilerin güvence göstermesini kabul etmediği savunulmuştur.²⁹⁵

Kanaatimizce bu görüş yerinde değildir. Para misli bir eşyadır. Ödeme aracıdır. Bu nedenle paranın kim tarafından yatırıldığına bir önemi yoktur. Önemli olan güvence bedelinin şüpheli ya da sanık tarafından bizzat yatırılması değildir. Önemli olan güvence bedelinin yatırılması ve amaca ulaşılabilmesidir.

Doktrinde, CMK'da güvencenin düzenleniş biçiminin masumluk karinesi ile bağdaşmadığı ileri sürülmüştür. Güvence, katılanın masraflarının, zararların, kamusal giderlerin ve para cezalarının yerine getirilmesini sağlayacaktır. Bu amaçların hedeflenmesinin, suçluluk konusunda önyargılı olma anlamına gelebileceği ve güvence gösterilmesi kurumuyla bağdaşan tek amacın, sanığın muhakeme işlemlerinde hazır bulunmasını sağlama amacı olabileceği ileri sürülmüştür.²⁹⁶

Güvence ödeme yükümlülüğüne karar verilince şüpheli veya sanık serbest bırakılmalıdır. Tutuklu bulunan şüpheli ya da sanığın tahliye edilmeleri de güvence miktarı yatırımlarına bağlanabilir. Adli kontrol tedbiri olarak güvence tedbirine hükmedilebilmesi için şüpheli veya müdafii ya da Cumhuriyet savcısının talebi şarttır.²⁹⁷

2.3.2.10.2. Güvence Türleri

2.3.2.10.2.1. Cumhuriyet Savcısının İsteği Üzerine Hakimce Belirlenecek Bir Güvence Miktarını Yatırma

CMK m.109 f.3 b.f)'de;“şüphelinin parasal durumu göz önünde bulundurularak, miktarı ve bir defada veya birden çok taksitlerle ödeme süreleri, Cumhuriyet savcısının isteği üzerine hakimce belirlenecek bir güvence miktarını yatırmak” adli kontrol yükümlülüğü olarak düzenlenmiştir. Bu yükümlülük, şüpheli veya sanığın parasal durumu gözönünde bulundurularak, miktarı ve taksitle ödeme süreleri hakimce belirlenecek bir güvence miktarının yatırılmasını ifade eder.

²⁹⁵Bkz, **Hacıoğlu**, s.183, **Karakurt**, Adli Kontrol Koruma Tedbiri, http://www.turkhukusitesi.com/makale_374.htm, e.t 27/10/2014, e.s.20:00

²⁹⁶Bkz, **Centel/Zafer**, s.388

²⁹⁷**Aldemir**, s.261

Bu tedbirin amacı, şüpheli veya sanığın bütün usul işlemlerinde, hükmün infazında veya altına alınabileceği diğer yükümlülükleri yerine getirmek üzere hazır bulunmasını sağlamaktır. Amaç, kamunun haklarını korumaya yöneliktir.

Bu yükümlülük, CMUK'ta yer verilen teminatla salıverme tedbirine benzemektedir. Bununla birlikte, teminatla salıverme, tutuklama tedbirinden beklenen amaca teminat ile varmanın mümkün olduğu hallerde, tutuklama kararının infazının şarta bağlı olarak geri bırakılması sonucunu doğururken, CMK'da yer verilen güvence yatırma, henüz tutuklama kararı verilmeden adli kontrol kapsamında, tutuklamaya alternatif olarak uygulanabilecek bir tedbirdir.²⁹⁸ Kefaletle salıvermeye karar verebilmek için CMUK'ta Cumhuriyet savcısının talebi aranmamıştır. CMK da ise, güvence yükümlülüğüne karar verebilmek için Cumhuriyet savcısının talebi aranmıştır.

CMUK'ta kefalet ile salıvermenin, delillerin karartılması tehlikesi bulunan hallerde uygulanmayacağı kabul edilmişti. CMK güvence yükümlülüğünde böyle bir kısıtlamaya gitmemiştir. Bu yükümlülük şüpheli veya sanığın kaçma veya delil karartma şüphesi gibi tutuklama nedenlerinin bulunduğu her durumda uygulanabilecektir. Ancak güvence yükümlülüğü, şüpheli veya sanığın kaçması, saklanması veya kaçacağı şüphesini uyandıran somut olguların bulunması durumunda hükmedilebilecek isabetli bir yükümlülük iken aynı şeyi delillerin karartılması durumunda söylemek mümkün değildir. Delil karartma halinde bu yükümlülük şüpheli veya sanığa geniş imkanlar sağlar. Şüpheli veya sanık güvence karşılığında tutuklanmadığında, mağdur, tanık veya başkaları ile temasa geçerek onların iradelerini etkileyebilir. Delilleri karartabilir. Kanaatimizce delillerin karartılması ihtimalinin bulunduğu durumlarda bu yükümlülüğe karar verilmemesi uygun olacaktır.

CMK güvence yükümlülüğüne karar verilmesi yönünden suçlar arasında bir ayrıma gitmemiştir. Bütün suçlar yönünden bu yükümlülüğe karar verilebilecektir.

²⁹⁸Özbek, CMK İzmir Şerhi, s.381

2.3.2.10.2.2. Suç Mağdurunun Haklarını Güvence Altına Almak

CMK m.109 f.3 b.h)'de; “Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hakim tarafından miktarı ve ödeme süresi belirlenecek parayı suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere aynı veya kişisel güvenceye bağlamak” adli kontrol yükümlülüğü olarak düzenlenmiştir. Bu yükümlülük, mahkemece miktarı ve ödeme süresi belirlenecek paranın, mağdurun haklarını güvence altına almak üzere aynı veya kişisel güvenceye bağlanmasını ifade eder.²⁹⁹

Bu yükümlülükte amaç, şüpheli ya da sanığın kaçması halinde, mağdurun yaptığı masrafların, suçun neden olduğu zararların giderilmesi için gereken bedelin ve eski hale getirme masraflarının karar verildikten sonraki aşamada karşılanmasının garanti altına alınmasını sağlamaktır.

Şüpheli veya sanığın yatırdığı güvence, kural olarak yargılamanın sonuna kadar muhafaza edilecektir. Yargılama sonunda verilen karara göre, yatırılan güvencenin, yatıran şüpheli veya sanığa iadesine ya da yatırılma amacına uygun olarak gider ve harcamalara tahsis edilmesine karar verilecektir.³⁰⁰

CMK m.114 f.1 uyarınca; hakim, mahkeme ya da Cumhuriyet savcısı henüz hüküm verilmeden güvencenin mağdurun haklarını güvence altına alan kısmının, mağdura verilmesini emredebilir. Bunun için, mağdurun bunu istemesi ve şüpheli veya sanığın rızasının bulunması gereklidir. Ancak CMK m.114 f.2 uyarınca, soruşturma ve kovuşturmanın konusunu oluşturan olaylar nedeniyle, mağdur lehinde bir yargı kararı verilmişse, şüpheli veya sanığın rızası olmasa da ödeme yapılabilecektir. Bu durumda hukuk mahkemesinin teminat kararı, icra hükmü gibi kararları akla gelmektedir.³⁰¹

Mağdurun haklarını güvenceye almak amacıyla getirilen bu yükümlülüğün, adli kontrolün amacıyla ilişkisini ya da bağlantısını kurabilmek oldukça zordur. Mağdurun haklarını güvenceye almak gibi bir tutuklama nedeni yoktur. Mağdurun suç sebebi ile zedelenen haklarının korunması Cumhuriyet savcısının görevleri arasında değildir.³⁰² Böyle bir tedbire, ceza muhakemesinin yapılabilmesi veya

²⁹⁹ Aldemir, s.263

³⁰⁰ Çolak/Taşkın, s.501

³⁰¹ Malkoç/Yüksektepe, s.522

³⁰² Karakurt, Adli Kontrol Koruma Tedbiri, http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_374.htm, e.t 27/10/2014, e.s.20:00

verilecek kararın yerine getirilebilmesi için gecikmeden başvurma zorunluluğu olmayacağından, bu yükümlülüğü, koruma tedbiri olarak nitelendirmek mümkün değildir.³⁰³ Tutuklamanın amaçlarına hizmet edecek nitelikte olmadığı açık olan bu yükümlülük, özel hukuk ilişkisinin ceza hukuku alanına taşınmasına yol açabilecek, hükümden önce cezalandırma işlevi görebilecektir.³⁰⁴ Bu tedbirin, suçtan doğan mağduriyetin giderilmesi bakımından yerinde olmakla birlikte, koruma tedbiri niteliğinde olmadığı, daha çok önleme tedbiri niteliği taşıdığı için CMK'da adli kontrol yükümlülükleri arasında düzenlenmesi isabetli olmamıştır.

Çağcıl ceza muhakemesinde, sanık hakları yanında mağdur hakları önem kazanmıştır. Bu norm, mağdurun korunması ile ilgili bulunan ve karşılaştırmalı hukukta artık vatandaşlık hakkını kazanmış olan yaklaşım ve cereyana uyarak, niteliği itibariyle mağdurun kişisel haklarını güvence altına alan yükümlülüğü ceza muhakemesi hukukuna getirmiştir.³⁰⁵

2.3.2.10.2.3. Aile Yükümlülüklerinin Yerine Getirilmesine ve Nafakanın Ödenmesine Dair Güvence Vermek

CMK m.109 f.3 b.i)'de; “aile yükümlülüklerinin yerine getirileceğine ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkum edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence vermek” adli kontrol yükümlülüğü olarak düzenlenmiştir. Bu yükümlülük şüpheli veya sanığın aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkum edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence vermesini ifade eder.³⁰⁶ Yükümlülüğün amacı, şüpheli veya sanığın, aile yükümlülüklerini yerine getirmesini ve nafaka borçlarını düzenli olarak ödemesini sağlamak ve güvence altına almaktır.

Bu yükümlülük, amacı ile bağlantılı olarak sınırlı sayıda suç nedeniyle yapılacak soruşturma ve kovuşturmada uygulanabilecektir. Daha çok kötü muamele, aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüklerin ihlali gibi aile bireylerine karşı işlenen suçlarda uygulanabilecektir.

³⁰³ Koca, “Tutuklamada Oranlık İlkesi...”, s.132

³⁰⁴ Özgüven, s.331

³⁰⁵ Benzer görüşler için bkz., Şentuna, s.164

³⁰⁶ Aldemir, s.264

Güvence konusu olan değerler nafaka alacaklısına kural olarak ödenmemektedir. Ancak CMK m.114 f.1 uyarınca hakim, mahkeme veya Cumhuriyet savcısı henüz karar verilmeden güvencenin nafaka borcuna ilişkin olan kısmını, nafaka alacaklısına verilmesini emredebilir. Bunun için nafaka alacaklısının istemi, şüpheli veya sanığın bu hususta rızasının bulunması gerekir. CMK m.114 f.2 uyarınca soruşturma veya kovuşturmanın konusunu oluşturan olaylar nedeniyle, nafaka alacaklısı lehinde bir yargı kararı verilmiş ise, şüpheli veya sanığın rızasının bulunması gerekli değildir.

Doktrinde bu yükümlülüğün ceza muhakemesi ve özellikle tutuklama sebepleri ile bir ilgisinin bulunmadığı, koruma tedbiri olarak değerlendirilemeyeceği³⁰⁷, tutuklama nedenleri arasında aile yükümlülüklerini yerine getirmemek gibi bir nedenin olmadığı, böyle bir tedbire adli kontrol içerisinde yer vermenin hatalı bir durum olduğu³⁰⁸, özel hukuk ilişkilerinin ceza hukuku alanına taşınmasına sebebiyet vereceği³⁰⁹ ifade edilerek eleştirilmiştir.

Kanaatimizce mağdurun korunması açısından bu yükümlülük yerindedir. Koruma tedbirlerine, ceza muhakemesinin sağlıklı yapılmasını veya muhakeme sonunda verilecek kararın kağıt üzerinde kalmamasını sağlamak amacıyla başvurulmaktadır. Oysa ki bu yükümlülükte amaç şüpheli veya sanığın, aile yükümlülüklerini yerine getirmesini ve nafaka borçlarını düzenli olarak ödemesini sağlamak ve güvence altına almaktır. Bu yükümlülük koruma tedbiri niteliğinde değildir. Bu nedenle adli kontrol tedbir türleri arasında düzenlenmesi doğru olmamıştır. Özel hukuk kaynaklı bu tür güvence yükümlülüklerinin ayrı bir başlık altında, adli kontrolden ayrı olarak düzenlenmesinin uygun olacağı kanaatindeyiz.

2.3.2.10.3. Güvencenin Konusu

CMK'da her üç güvence yükümlülüğü kapsamında güvencenin ne olacağı konusunda açık bir düzenleme yoktur. CMUK m.118'de güvencenin, para, Devlet esham ve tahvili veya güvenilir kişilerin mali kefaleti olabileceği ve hakimin güvencenin miktar ve türünü suçun niteliğine, sanığın kişisel durumuna göre

³⁰⁷Koca, "Tutuklamada Oranlık İlkesi...", s.132,

³⁰⁸Karakurt, Adli Kontrol Koruma Tedbiri, http://www.turkhukuksitesi.com/makale_374.htm, e.t 27/10/2014, e.s.20:00

³⁰⁹Centel/Zafer, s.383

belirleyeceği açıkça düzenlenmişti. CMK m.113 f.2'de şüpheli veya sanığı güvence göstermeye zorunlu kılan kararda, güvencenin karşıladığı kısımların ayrı ayrı gösterileceği düzenlenmiştir.

Şüpheli veya sanık tarafından gösterilecek güvencenin konusu hakkında CMK hakime takdir yetkisi tanımıştır. Güvencenin konusu para veya para yerine geçebilen Devlet esham ve tahvilleri, rehin veya ipotek olabilir. Hakim güvencenin çeşidini ve güvencenin karşıladığı kısımları belirlemede takdir yetkisini kullanırken, sadece kanunda gösterilen ödemelerin yapılmasını değil, şüphelinin veya sanığın kişisel durumunu da göz önünde tutmalıdır.³¹⁰ CMK m.109 f.3 b.f)'de yer alan yükümlülük kapsamında belirlenecek paranın ödenmesi söz konusu iken, h) ve i) bentlerinde sayılan yükümlülüklerde ise belirlenecek para veya nafakayı ödeyeceğine ilişkin bir güvencenin gösterilmesi söz konusudur. Mağdurun haklarını koruma veya nafaka alacağını karşılama amacıyla verilecek güvencenin konusu, kişisel veya aynı güvence olabilir. Güvencenin gösterildiği esnada mevcut olması gerekir. İleriye dönük hak ve alacaklar güvence olarak gösterilemez.

Güvencenin nereye yatırılacağına ilişkin kanunda açık bir hüküm bulunmamaktadır. Güvencenin Devlet hazinesine yatırılması ve yatırıldığına ilişkin makbuzun ibraz edilmesi gerekir.³¹¹

Kanaatimizce tüm yükümlülükler açısından nakdi veya aynı bir güvencenin kabul edilmesi ve gösterilmesi, adli kontrolün amacı ve niteliğine daha uygundur.

2.3.2.10.4. Güvencenin Miktarı

Şüpheli veya sanık tarafından gösterilecek güvencenin miktarı hakkında da CMK hakime takdir yetkisi tanımıştır. Güvencenin türüne, para olarak belirlenmesi halinde taksit ile ödenip ödenmeyeceğine, taksit ile ödenmesine hükmedilmesi halinde taksit zamanlarına, miktarına ilişkin kararlarda mahkeme tarafından sanık ya da şüphelinin mali gücünün dikkate alınması yasal bir zorunluluktur.³¹² Şüphelinin veya sanığın yabancı olması halinde oturduğu ülkenin parasının karşılık olarak

³¹⁰Yenisey/Nuhoğlu, Ceza Muhakemesi Kanunu s.1084

³¹¹Yenisey/Nuhoğlu, Ceza Muhakemesi Kanunu s.1084

³¹²Karakurt, Adli Kontrol Koruma Tedbiri,http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_374.htm, e.t 27/10/2014, e.s.20:00

gösterilebilmesine karar verilebilmelidir. Bu durumda kararın verildiği tarihteki resmi kur esas alınarak ve buna uygun bir miktarın yatırılması istenecektir.³¹³

Hakim güvence miktarını belirlerken, kararda, miktarın para olarak belirlenmesi durumunda taksitle ödenip ödenmeyeceğini, taksit sayısını, ödeme zamanını göstermelidir. Ayrıca şüpheli ya da sanığın tutukluluk halinden serbest bırakılması, güvence miktarının tamamının ya da ilk taksitinin yatırılması koşuluna bağlanması durumunda bunun açıkça gösterilmesi gerekir. Güvence göstermekte amaç, suçtan doğan zararları karşılamak olmadığı için, güvence miktarı mağdurun zararına göre hesap edilmemelidir. Ayrıca güvence, peşin bir tazminat veya para cezasına dönüştürülmemelidir.³¹⁴

2.3.2.10.5. Güvencenin Geri Verilmesi veya Hazineye Gelir Kaydedilmesi

Şüpheli veya sanığın yatırdığı güvence, kural olarak muhakemenin sonuna kadar muhafaza edilecektir. muhakeme sonunda verilen karara göre, yatırılan güvencenin, iadesine veya yatırılma amacına uygun olarak gider veya harcamalara tahsis edilmesine karar verilecektir.³¹⁵ Daha önce karar verilmemişse mahkemenin nihai kararında güvenceyle ilgili olarak karar vermesi gerekir. Nitekim Yargıtay 12. Ceza Dairesi 2013/12255 E. 2013/13972 K. sayılı kararında “...Kızıltepe Sulh Ceza Mahkemesinin 25.01.2008 tarihli, 2008/48 değişik iş sayılı adli kontrol kararı gereğince sanığın yatırdığı 4000 TL güvence bedeli hakkında CMK'nın 113-115. maddeleri doğrultusunda bir karar verilmesi gerektiğinin düşünülmemesini...”kanuna aykırı bularak bozma nedeni yapmıştır. Kararda Yargıtay, sanığın yatırdığı güvence bedeli ile ilgili karar verilmemesini kanuna aykırı bulmuştur. Yargıtay 13. Ceza Dairesi 2012/6458 E. 2013/14690 K. sayılı kararında “... sanık hakkındaki adli kontrol kararında belirtilen güvence miktarını 08.05.2008 tarihinde maliye hazinesine yatırdığı, mahkemesince 01.07.2008 tarihli duruşma ara kararı ile sanığa ulaşılamamakla yatırmış olduğu güvence bedelinin hazineye irat kaydına karar verildiği, yargılamanın devamında sanığın Temmuz ve Ağustos 2008 yılında haftanın belirli günlerinde emniyet müdürlüğünde adli denetim için düzenlenen deftere imza

³¹³ Hacıoğlu, s.183

³¹⁴ Hacıoğlu, s.183

³¹⁵ Çakın, s.41

atma adli kontrol kararına da uymadığının anlaşılması karşısında güvence bedelinin hazineye irat kaydına dair CMK'nın 115. maddesinde belirtilen şartlar oluşmakla hükümle birlikte karar verilmesi gerekirken ara kararı ile bu hususta karar verilmesinin sonuca etkili olmadığını...” ifade etmiştir. Kararda Yargıtay, güvence bedeli ile ilgili hükümle birlikte karar verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Kovuşturma sonucunda, sanığın cezalandırılmasına karar verilmesi halinde, eğer sanık, bütün usul işlemlerinde, hükmün infazında veya altına alınabileceği diğer yükümlülükleri yerine getirmek üzere hazır bulunmuş ise güvencenin bu yükümlülükleri karşılayan kısmı kendisine geri ödenir. Belirtilen yükümlülükler tamamen yerine getirilmez ise güvencenin bu kısmı hazineye gelir kaydedilir.³¹⁶

Bu konuya ilişkin Yargıtay 12. Ceza Dairesi 2012/24939 E. 2013/14265 K. sayılı kararında “...hakkında adli kontrol kararı verilen sanığın, 24.06.2009 tarihinde talimat mahkemesinde alınan beyanında duruşmalardan varestede tutulmayı talep etmiş olmasına rağmen sanığın bu talebi konusunda olumlu veya olumsuz bir karar verilmeden nakti kefalet bedelinin sanığın mazeretsiz olarak duruşmalara katılmadığından bahisle hazineye irat kaydına karar verilmesinin kanuna aykırı olduğunu...” ifade etmiştir. Kararda Yargıtay, sanığa yüklenen yükümlülüklerin güvence alınmasına ilişkin kararda açıkça gösterilmesi gerektiğini ve bu yükümlülüklere uyulmadığı takdirde güvencenin ilgili kısmının hazineye irat kaydına karar verilmesi gerektiğini belirtmektedir. Yargıtay 7. Ceza Dairesi 2010/12373 E. 2013/2194 K. sayılı kararında “...sanıktan adli kontrol talebi karşısında alınmasına karar verilen güvence miktarı para hakkında 5271 sayılı CMK'nın 115/1 maddesi uyarınca aynı kanunun 113/1 maddesinde sayılan yükümlülükleri yerine getirmemesi halinde bahsi geçen maddelere göre işlem yapılması gerektiği ve bu hususun hükmün infazına ilişkin olduğu dikkate alınmadan güvence miktarı olarak alınan para için yazılı şekilde bir karar verilmesini...” kanuna aykırı bulmuştur. Kararda Yargıtay, sanığa yüklenen yükümlülüklerin yerine getirilmemesi halinde güvencenin ilgili kısmının hazineye irat kaydına karar verilmesi gerektiğini belirtmektedir. Yargıtay 14. Ceza Dairesi 2011/7500 E. 2012/13048 K. sayılı kararında “...sanığın sorgusu sırasında 7500 TL güvence bedeli yatırması ve haftanın belirli günü karakola imza atmasına dair adli kontrol kararı verildiği, güvence bedelini yatırdığı takdirde

³¹⁶Aldemir, s.262

mahkemenin sanık için belirlediği hangi yükümlülükleri yerine getirmediğinde hazineye irad kaydedileceği konusunda karar verilmediği, sanığın savunmasının alınması için çıkartılan çağrıya uyduğu, bütün duruşmalara katılması yönünde mahkemece alınmış bir karar olmadığı ve bu yönde yapılmış bir ihtarat da bulunmadığı halde, sanığın mazeretsiz olarak duruşmalara gelmediği gerekçesiyle güvencenin hazineye irad kaydına karar verilmesini...” kanuna aykırı bulmuştur. Kararda Yargıtay, güvence alındığında sanığa yüklenen yükümlülük türlerinin kararda belirtilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Güvence parası bu yükümlülüklerden başka katılanın yaptığı masraflar, suçun neden olduğu zararların giderilmesi ve eski hale getirme; şüpheli veya sanık nafaka borçlarını ödememesi nedeniyle kovuşturuluyorsa nafaka borçları, kamusal giderler ve para cezalarının karşılanacağına dair adli kontrol kararında hüküm bulunması halinde, kanunda belirtilen sıraya uygun olarak belirtilen hususlar için kullanılır. Fazlası ise sanığa iade edilir.³¹⁷

Konuya ilişkin olarak Yargıtay 5. Ceza Dairesi 2012/8074 E. 2013/4922 K. sayılı kararında “...Kocaeli 1. Sulh Ceza Mahkemesinin 15/01/2010 tarih ve 2010/39 Değişik İş sayılı Kararı ile adli kontrol altına alınmasına ve 500 TL kefalet parası yatırdığı takdirde tahliyesine karar verilen sanığın aynı tarihli alındı belgesi ile yatırdığı paranın, CMK'nın 113. maddesinde düzenlenen güvence parası niteliğinde olduğu ve aynı Kanunun 115/3 ve 113/1-b maddelerine göre, suçun neden olduğu zararların giderilmesi ve kamusal giderlerin ödenmesi için kullanılarak kalanının sanığa iadesine karar verilmesi gerekirken, kararlaştırılan miktarla da çelişki oluşturacak şekilde 5000 TL üzerinden sanığa iadesine karar verilmesini...” kanuna aykırı bulmuştur. Kararda Yargıtay, güvence bedelinin suçun neden olduğu zararların giderilmesi ve kamusal giderlerin ödenmesi için harcanacağı, kalan bakiyenin sanığa iadesine karar verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Yargıtay 12. Ceza Dairesi 2013/3186 E. 2013/23967 K. kararı sayılı kararında “...Eskişehir 1. Sulh Ceza Mahkemesi'nin 06.08.2010 tarihli, 2010/308 değişik iş sayılı adli kontrol kararı gereğince sanığın yatırdığı 5000 TL güvence bedelinin 5271 sayılı CMK'nın 113/1(b), 115/3 maddeleri uyarınca geri verilmesi yerine yazılı şekilde sanığa iadesine karar verilmesini...” kanuna aykırı bulmuştur. Kararda Yargıtay, sanığın

³¹⁷Aldemir, s.262

yatırdığı güvence bedelinin katılanın yaptığı masraflar, suçun neden olduğu zararların giderilmesi, kamusal giderlerin ödenmesi için harcanacağı, kalan kısmın sanığa iade edilmesine karar verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Yargıtay 4. Ceza Dairesi 2010/29108 E. 2013/6581 K. sayılı kararı ile “...sanık hakkında 27.08.2007 tarihli, 200 TL bedel karşılığında adli kontrol alınmasına dair kararda, güvence bedelinin kamusal giderlerin karşılanması, suçun neden olduğu giderlerin karşılanması ile sınırlandırıldığı, 113/1-a maddesindeki usul işlemlerinde hazır olma karşılığı alınmadığı gözetilmeden, adli kontrol kararındaki sınırlama karşısında güvence bedeli içinden sadece yargılama giderlerinin alınıp, kalan kısmın iadesine karar verilmesi gerekirken duruşma günü tebliğ edildiği halde duruşmaya gelmemesi, zorla getirme müzekkeresi üzerine hazır edildiği, yargılamayı takip etmemesi, şeklindeki gerekçe ile güvence bedelinin hazineye gelir kaydına karar verilmesini...” kanuna aykırı bulmuştur. Kararda Yargıtay, güvence bedelinin kamusal giderlerin karşılanması ve suçun neden olduğu zararların karşılanması ile sınırlı olarak alındığını, başkaca yükümlülük belirlenmediğini, bu nedenle güvence bedelinden yargılama giderlerinin ödenip kalan kısmın sanığa iadesine karar verilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Kovuşturmaya yer olmadığı veya beraat kararı verildiğinde adli kontrol kararında, güvencenin bir kısmının mağdura veya nafaka alacaklısına verilmesine hükmedilmesine rağmen, belirtilen kişilere herhangi bir ödeme yapılmamış ise bu kısma karşılık gelen güvence parası şüpheli veya sanığa geri verilir. Bu durumda kovuşturmaya yer olmadığı veya beraat kararı verilmesi yeterli olup, ayrıca kesinleşmesi aranmaz. Ancak şüpheli veya sanık güvence karşılığında kendisine yüklenen yükümlülükleri isteyerek yerine getirmediğinde, güvencenin kendisine verilmesi gereken kısmı Devlet hazinesine gelir olarak kaydedilecektir.³¹⁸ Şüpheli veya sanığın geçerli bir mazereti varsa yükümlülükleri ihlal etse bile, güvencenin bu ikinci kısmı şüpheli veya sanığa geri verilecektir.

Şüpheli hakkında kovuşturmaya yer olmadığına, sanık hakkında ise beraat kararı verildiğinde CMK m.109 f.3 b.f) uyarınca verilen güvence, şüpheli veya sanığın CMK m.113 f.1 b.a)'da belirtilen yükümlülüklere uyması halinde, şüpheli

³¹⁸Parlar/Hatipoğlu, s.470

veya sanığa iade edilecektir. Şüpheli veya sanık mazaretsiz olarak bu yükümlülüklere uymazsa güvencenin bu kısmı Devlet hazinesine gelir yazılacaktır.

Konuya ilişkin olarak Yargıtay 14. Ceza Dairesi 2012/11444 E. 2013/4389 K. sayılı kararında “...sanığın sorgusu sırasında 2000 TL güvence bedeli yatırmasına dair adli kontrol kararı verildiği, güvence bedelini yatırdığı takdirde mahkemenin sanık için belirlediği hangi yükümlülükleri yerine getirmede hazineye irad kaydedileceği konusunda karar verilmediği ve sanığın savunmasının alınması için çıkartılan çağrıya uyduğu halde beraatine karar verilen sanığa güvence bedelinin iade edilmemesini...” kanuna aykırı bulmuştur. Kararda Yargıtay, sanıktan güvence alınmasına ilişkin kararda yükümlülük türlerinin belirlenmediğini, sanığın savunmasının alınması için çıkartılan çağrıya uyduğunu ve beraat kararı verildiğini, bu nedenle güvencenin sanığa iade edilmesine karar verilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması halinde, yargılama giderlerine hükmedilmesi nedeniyle sanığın yatırdığı güvencenin sanığa iade edilmemesi mümkündür. Ancak bu durumda hakim olayın şartlarını, verilen cezanın ve güvencenin miktarını, sanığın şahsi ve ekonomik durumunu yerinde inceleyerek mağduriyete sebebiyet vermemek için güvencenin sanığa iade edilmesine karar verebilir.

Mağdur haklarını koruma amacıyla gösterilen güvencelerden şüpheli hakkında kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verilmesi, sanık hakkında beraat ya da düşme kararı verilmesi hallerinde ödenmeyen kısımları şüpheli ya da sanığa iade edilecektir. Eğer mağdura soruşturma ya da kovuşturma devam ederken ödenmiş ise, mağdura ödenen kısım için kanaatimizce Borçlar Kanunu hükümlerine göre sebepsiz zenginleşme nedenine dayalı olarak mağdurdan talep edilebilecektir.

CMUK m.121'de teminatla salıverilen sanığın, yeniden tutuklanması halinde teminatın kendiliğinden hükümsüz kalacağı kabul edilmişti. Bu düzenleme CMK'da yer almamıştır. Güvence yükümlülüğü ile serbest olan şüpheli veya sanığın tutuklandığı durumlarda güvencenin iade edilip edilmeyeceği belirsizdir. Şüpheli ya da sanık güvence alınmasına ilişkin kararda belirtilen yükümlülüklere uygun hareket etmişse, yükümlülüklerin gereğini yerine getirmişse güvencenin şüpheli ya da sanığa iade edilebileceği kanaatindeyiz.

2.3.3. Çocuk Koruma Kanunu'nda Öngörülen Yükümlülükler

2.3.3.1. Genel Olarak

ÇKK, korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir. Suça sürüklenen çocuklara, CMK m.109'da yer alan yükümlülükler uygulanabileceği gibi, ÇKK m.20'de belirtilen yükümlülükler de uygulanabilir. Soruşturma veya kovuşturma evrelerinde, bu yükümlülüklerden bir veya birkaçına karar verilebilecektir. Suça sürüklenen çocuklar için yeni yükümlülükler getirilmesindeki amaç tutuklama nedenleri ile ilgili olmayıp, çocukların ıslahı ve yeniden suç işlemelerini önlemeye yöneliktir.³¹⁹ Çocuk muhakemesinde öncelikli amaç çocukların korunmasıdır. Çocuklar toplumun en fazla korunma ihtiyacı hisseden kesimidir. Çocuklar gerek bedensel, gerekse zihinsel yönden güçsüzdür. Büyüklere bağımlıdır. Çocuklar için yeni yükümlülükler getirilmesindeki amaç; çocukların etkili bir şekilde korunabilmesi ve tutuklamanın yıkıcı etkilerinden çocukları uzak tutabilmektir.

ÇKK'da çocuk; daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişi olarak tanımlanmıştır. Suça sürüklenen çocuk ise, kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuk olarak tanımlanmıştır. Suça sürüklenen çocuk suçu işledikten sonra soruşturma veya kovuşturma başlayıncaya kadar on sekiz yaşını doldurur ise ÇKK m.20'de belirtilen yükümlülüklerle karar verilemeyecektir. Kanun suça sürüklenen çocukları korumaktadır, çocuk sayılmayan kişi için bu yükümlülüklerin uygulanması doğru olmayacaktır. Şartları varsa CMK m.109'daki yükümlülükler uygulanabilecektir.

³¹⁹Özen, Adli Kontrol, s.178, Karakurt, Adli Kontrol Koruma Tedbiri, http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_374.htm, e.t 27/10/2014, e.s.20:00

2.3.3.2. Belirlenen Çevre Sınırları Dışına Çıkmamak

ÇKK m.20 f.1 b.a)'da; “belirlenen çevre sınırları dışına çıkmamak” suça sürüklenen çocuklar için adli kontrol yükümlülüğü olarak düzenlenmiştir. Bu yükümlülük, mahkeme kararında belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde suça sürüklenen çocukların belirlenen çevre dışına çıkmasının yasaklanmasını ifade eder.³²⁰ Yükümlülüğün amacı, suça sürüklenen çocuğun ulaşılabilir bir yerde bulunmasını sağlamak ve kaçmasına engel olmaktır.

Tutuklama, çocukların bedensel ve ruhsal sağlığı üzerinde telafisi imkansız zararlara neden olmaktadır. Suça sürüklenen çocuk belirlenen bölgeden çıkamıyorsa tutuklamadan beklenen amaç gerçekleşmiştir. Bu durumda tutuklama tedbirine başvurmak gereksizdir. Çünkü adli kontrol amacına ulaşmıştır. Suça sürüklenen çocuğun kaçma şüphesinin bulunduğu hallerde bu tedbire başvurmak isabetli olacaktır.

Belirlenen çevre kavramına nerelerin gireceği konusunda kanunda bir açıklık yoktur. Çevre sınırları il, ilçe, mahalle, sokak olabileceği gibi bir eğitim kurumu, yurt vs. de olabilir.³²¹ Hakimin takdir hakkı vardır. Ancak hakim karar verirken, suça sürüklenen çocuk eğitime devam ediyorsa okulun nerede bulunduğunu, sağlık probleminin bulunup bulunmadığını, oturduğu yerin konumu ve özelliklerini göz önünde bulundurmalıdır. Kararda Suça sürüklenen çocuğun çıkmaması gereken çevre açıkça belirtilmelidir. Verilen kararın infazı mümkün olmalıdır. Karar yoruma açık olmamalıdır. Bu yükümlülük suça sürüklenen çocuğun kendisi veya yasal temsilcisine bildirildiği tarihte başlar.

2.3.3.3. Belirlenen Bazı Yerlere Gidememek veya Ancak Bazı Yerlere Gidebilmek

ÇKK m.20 f.1 b.b)'de; “belirlenen bazı yerlere gidememek veya ancak bazı yerlere gidebilmek” suça sürüklenen çocuklar için adli kontrol yükümlülüğü olarak düzenlenmiştir. Bu yükümlülük, mahkeme kararında belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde suça sürüklenen çocuğun belirlenen bazı yerlere gidememesi veya

³²⁰Noyan, Ceza Davası, s.549

³²¹Benzer görüşler için bkz., Binici, s.239

ancak bazı yerlere gidebilmesini ifade eder.³²² Bu yükümlülükle suça sürüklenen çocuğu suça karışabileceği sosyal ortamlardan uzak tutarak, bu şekilde ilk olarak çocuğu ve suç oluşturan fiili işleyen çocuktan toplumu korumak³²³ amaçlanmıştır.

Bu yükümlülüğe karar verirken hakimin takdir hakkı vardır. Ancak hakim bu takdir hakkını kullanırken suça sürüklenen çocuğun eğitim, sağlık, bakım ve barınma vs. durumlarını dikkate almalıdır. Hakim bu yükümlülüğe iki şekilde karar verebilir. İlk olarak, suça sürüklenen çocuğun gitmemesi gereken yerler belirlenecektir. Suça sürüklenen çocuğun suç işlemesine müsait olan ortamlara girmemesine karar verilebilir. Bu yerlere örnek olarak stadyum, kıraathane, bilardo salonu verilebilir. İkinci olarak, suça sürüklenen çocuğun sadece belirlenecek bazı yerlere gidebilmesine de karar verilebilir. Örnek olarak suça sürüklenen çocuğun ikamet ettiği evden okula gitmesi şeklinde karar verilebilir.

2.3.3.4. Belirlenen Kişi ve Kuruluşlarla İlişki Kurmamak

ÇKK m. 20 f.1 b.c)'de; “belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kurmamak” suça sürüklenen çocuklar için adli kontrol yükümlülüğü olarak düzenlenmiştir. Bu yükümlülük, mahkeme kararında belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde suça sürüklenen çocuğun belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kurmamasını ifade eder.³²⁴ Bu yükümlülükte de amaç, suça sürüklenen çocuğu suça teşvik eden veya edebilecek olan kişi ve kuruluşlardan uzak tutmak, bu suretle çocuğu ve toplumu suçtan korumaktır.

Suçta sürüklenen çocuğun kimlerle ilişki kuramayacağı kanunda düzenlenmemiştir. Yükümlülük kararı verilirken hakimin oldukça geniş bir takdir hakkı vardır. Hakim, suça sürüklenen çocuğun beden ve ruh sağlığının korunması, eğitim ve bakım gereksinimlerini nazara alarak sosyal gelişimine engel olabilecek kişi ve kurumlarla ilişki kurmasını yasaklayabilir. Hakim, suça sürüklenen çocuğu suça teşvik eden veya azmettiren kişi ile görüşmesini yasaklayabileceği gibi, suçun mağduru ve tanıklarla da görüşmesini yasaklayabilir.

³²²Noyan, Ceza Davası, s.549

³²³Özgenç, İzzet, TCK Gazi Şerhi, Ankara 2005, s.628

³²⁴Güleç, s.62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ADLİ KONTROL YÜKÜMLÜLÜKLERİNİN İNFAZI, KANUN YOLU, SONA ERMESİ, MAHSUBU VE HAKSIZ UYGULANMASI NEDENİYLE DOĞAN ZARARIN TAZMİNİ

3.1. ADLİ KONTROL KARARLARININ İNFAZI

3.1.1. Genel Olarak

CMK'da adli kontrol yükümlülüklerinin hangi mercii tarafından infaz edileceğine ilişkin özel bir düzenleme yer almamıştır. CMK m.36 f.2'ye göre, verilen kararların infazı Cumhuriyet Başsavcılıkları tarafından yapılmaktadır. Bu genel bir hükümdür. Bu hükme göre, adli kontrol yükümlülüklerinin infazı, Cumhuriyet Başsavcılığı makamı tarafından yapılacaktır.³²⁵ 5402 sayılı Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanunu m. 12 f.1 b.a) ve m. 13 f.1 b.a)'ya göre, CMK m.109'a göre adli kontrol altına alınan şüpheliler ve sanıklarla ilgili olarak, kararda belirtilen yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin çalışmalarını yürütmek denetimli serbestlik müdürlüğünün görevleri arasında sayılmıştır. Bu kanun m.27 uyarınca çıkarılan Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği m.11 uyarınca adli kontrol yükümlülüklerinin yerine getirilmesi görevi denetimli serbestlik müdürlüğüne verilmiştir. Bu düzenlemelerden de anlaşıldığı üzere adli kontrol kararlarının infazı ve denetimini yapmak görevi genel kolluğa verilmemiş, Cumhuriyet Başsavcılığına bağlı ayrı bir teşkilatı bulunan denetimli serbestlik müdürlüğüne verilmiştir.

Koruma tedbirleri ve cezaların infazı, ceza muhakemesinin tamamlayıcı ve zorunlu bir unsurudur. Mahkemelerce verilen mahkumiyet kararları ile tutuklama ve adli kontrol gibi koruma tedbirlerine ilişkin kararların yerine getirilmesi amacıyla yapılan işlemler infaz hizmetlerini oluşturur.³²⁶

³²⁵Benzer görüşler için bkz., **Hacıoğlu**, s.186

³²⁶Benzer görüşler için bkz., **Çolak, Haluk/Altun, Uğurtan**, Tarihi ve Kronolojik Perspektifle Ceza İnfaz Kurumları, Adalet Dergisi, Mayıs 2008, S.31, s.28

Adalet Bakanlığı bünyesinde Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı kurulmuştur. Daire başkanlığı, müdürlüklerin ve büroların yönetim, denetim, gözetim görevlerini yürütür.

DSHY m.7'ye göre; “denetimli serbestlik hizmetleri, Bakanlık merkez teşkilatında Daire Başkanlığı, taşra teşkilatında denetimli serbestlik müdürlükleri, müdürlüğe bağlı bürolar ve koruma kurulları tarafından yürütülür.” Müdürlüklerde; bir müdür, yeterli sayıda müdür yardımcısı, bürolarda birer şef, yeterli sayıda denetimli serbestlik uzmanı ve memuru, benzeri alanlarda eğitim almış ve denetimli serbestlik hizmetlerinde geçici olarak görevlendirilen uzman personel ile diğer hizmetleri yürütecek görevliler bulunur.

Müdürlüklerin yetki alanı, adalet komisyonunun; müdürlük bulunmayan ilçelerde kurulan büroların yetki alanı, buldukları ilçenin yargı çevresi ile sınırlıdır. Müdürlükler, denetimli serbestlik kararlarının infazı ile diğer işleri bürolar aracılığı ile yürütürler.

Ülkemizde, adalet komisyonlarının yetki alanlarında bulunan mülhakat adliyelerinde müdürlüklere bağlı bürolar henüz kurulmamıştır. Müdürlüklerin bağlı oldukları adalet komisyonunun ve bu komisyona bağlı adliyelerin yargı sınırları içinde yetkili olması uygulamada bir takım sıkıntılara yol açmaktadır. Personel sayısı yetersiz olan müdürlüklerin, yetki alanının oldukça geniş olması, adli kontrolün infazına ilişkin işlemlerin gereği gibi yapılamamasına yol açmaktadır. Adli kontrol kararlarının infazının daha etkin, takibinin daha sık ve düzenli yapılabilmesi için personel sayısı artırılmalı ve adalet komisyonlarına bağlı mülhakat ilçe adliyelerinde bürolar kurulmalıdır.

Soruşturma ya da kovuşturma evresinde hakim veya mahkeme adli kontrol kararı verdiğinde, yükümlülüğün infazı için karar uyap bilişim sisteminde Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir. Cumhuriyet Başsavcılığı adli kontrol kararını uyap bilişim sisteminde, adli kontrol defterine kaydeder ve infaz için şüpheli ya da sanığın ikamet ettiği yer denetimli serbestlik müdürlüğüne gönderir. Denetimli serbestlik müdürlüğünce uyap ortamında adli kontrol kaydı yapıldıktan sonra görevlendirilen vaka sorumlusu tarafından infaz işlemleri başlatılacaktır. Adli kontrol tedbirinin infazında denetim planı hazırlanmasına ve yükümlü hakkında risk ve

ihtiyaç değerlendirilmesinin yapılmasına gerek yoktur.³²⁷ Aslında denetimli serbestlik müdürlüğü veya bürosu, görevlerini bir denetim planı çerçevesinde yerine getirir.³²⁸ Ancak DSHY m.57 f.4'te adli kontrol tedbirlerinin yerine getirilmesinde şüpheli veya sanık hakkında denetim planı hazırlanmayacağı açıkça düzenlenmiştir.

Denetimli serbestlik müdürlüğünce, şüpheli veya sanığa gönderilecek tebligatta adli kontrol tedbirinin türü, tedbirin ne zaman ve ne şekilde yerine getirileceği, uyulması gereken kuralların ne olduğu, tedbire aykırı davranmanın sonuçları ile adli kontrol tedbirinin gereklerinin derhal yerine getirilmesi gerektiği bildirilir.³²⁹ Şüpheli veya sanığa uygulanan tedbirin türüne göre ilgili kurum veya kuruluşlara yazı yazılarak tedbirin uygulanmasına başlanması, yükümlünün, adli kontrol yükümlülüğünün gereklerine uygun hareket edip etmediğinin düzenli olarak takip edilmesi ve bunun bildirilmesi istenir.

Usulüne uygun tebligata rağmen, geçerli bir mazereti olmaksızın adli kontrol tedbirinin gereklerini yerine getirmeye başlamayan veya tedbirin infazına başladıktan sonra tedbirin gereklerini yerine getirmeye devam etmeyen ya da tedbiri ihlal eden şüpheli veya sanık uyarılmaksızın hakkında karar verilmek üzere dosya denetimli serbestlik müdürlüğünce Cumhuriyet Başsavcılığına veya mahkemeye gönderilecektir.

Hakim ya da mahkeme tedbire uymama için ileri sürülen mazereti kabul ederek tedbirin uygulanmasına devam edilmesi veya başka bir tedbirin uygulanmasına karar verdiğinde, denetimli serbestlik müdürlüğü yeni karar içeriğine göre infaza devam edecektir. Hakim veya mahkeme mazereti kabul etmeyerek adli kontrolü kaldırıp tutuklamaya karar verdiğinde veya adli kontrol tedbirini kaldırmakla birlikte tutuklamayı gerekli görmediğinde, denetimli serbestlik müdürlüğü uyap ortamında kaydı kapatıp dosyayı Cumhuriyet Başsavcılığı veya mahkemesine iade edecektir.³³⁰

Suçta sürüklenen çocuklara yönelik adli kontrol kararlarının infazında çocuğun ailesi veya sosyal çevresi ile iş birliği yapılmasının gerekli olması halinde

³²⁷ **Akın, Abdulkadir**, İnfaz Hukuku, Seçkin Yayınevi, 1.Baskı, Ankara 2014, s.451

³²⁸ **Kamer, Vehbi Kadri**, Ceza Adalet ve İnfaz Sistemi İçinde Denetimli Serbestlik Sisteminin Önemi, Adalet Dergisi, Mayıs 2008, S.31, s.76

³²⁹ **Doğan, Fatma Karakaş**, Ceza İnfaz Hukuku, Oniki Levha Yayıncılık, 1.Baskı, İstanbul 2013, s.120

³³⁰ **Akın**, s.452

her aşamada özel hayatın gizliliğine dikkat edilir ve çocuğun ifşa olmaması için gerekli önlemler alınır.³³¹

DSHY m.57 f.5 uyarınca; adli kontrol tedbirlerinden yurt dışına çıkamama, konutunu terk etmeme, belirli bir yerleşim bölgesini terk etmeme, belirlenen yer veya bölgelere gitmeme ya da ancak bazı yerlere gidebilme tedbirleri, şüpheli veya sanığa elektronik kelepçe takılmak suretiyle yerine getirilebilecektir. 05.04.2012 tarih 6291 sayılı Kanun m.4 ile 5402 sayılı Kanun'a eklenen m.15/A ile; “şüpheli, sanık ve hükümlülülerin toplum içinde izlenmesi, gözetimi ve denetiminin elektronik cihazların kullanılması suretiyle de yerine getirilebileceği” kabul edilmiştir. DSHY m.4 f.1 b.i)'de elektronik izleme; “şüpheli, sanık veya hükümlülülerin elektronik yöntem ve araçlar ile toplum içinde izlenmesini, gözetim ve denetim altında tutulmasını sağlayan, mağdurun veya toplumun korunmasını destekleyen uygulamaları ifade eder” şeklinde tanımlanmıştır.

DSHY m.102 uyarınca, elektronik izleme için elektronik izleme merkezi oluşturulur. Bu merkezde, eğitim almış yeteri kadar denetimli serbestlik memuru çalışır. İzleme merkezi çalışanları, yükümlülerle yaptıkları iletişimin ve yükümlülülerin ihlal durumunun sisteme kaydedilmesini kontrol ederler ve ihlal durumlarını elektronik izleme şube müdürlüğüne aynı gün iletirler. Müdürlüklerde ihtiyaç olması halinde yeteri kadar denetimli serbestlik memurundan elektronik izleme müdahale ekibi oluşturulur. Müdahale ekibi DSHY m.103 f.2'de belirtilen görevleri yapar.

DSHY m.104 uyarınca, mevcut risk durumu, tedbir, yükümlülük ve denetimin gereklilikleri, mağdurun veya toplumun korunma ihtiyacı dikkate alınarak, vaka sorumlusunun talebi üzerine komisyon, yükümlünün elektronik cihaz ile takibini elektronik izleme şube müdürlüğüne önerir. Şube müdürlüğüne, izleme merkezinin kapasitesi, yükümlünün durumu, mahkeme kararının niteliği ve infaz kabiliyeti teknik yönden değerlendirilerek yükümlünün elektronik cihaz ile izlenip izlenmemesine karar verilir.

Elektronik cihazlar kullanılmak suretiyle izlenmesine karar verilen yükümlülüler, görevli denetimli serbestlik personeli tarafından bilgilendirilir. Elektronik izleme ünitesi kurulur ve devreye sokulur. Yükümlü elektronik kelepçeye diğer cihazların kullanımı ile uyulması gereken kurallar ve uymamanın sonuçları

³³¹Doğan, s.120

konusunda yazılı olarak bilgilendirilir. Yüklü, elektronik kelepçe takılmasına ve ilgili ünitenin kurulmasına rıza göstermek, cihazları kullanır durumda bulundurmamak, kararın infazı için gerekli olan kısıtlamalara ve cihazların kullanımına ilişkin belirlenen kurallara uygun hareket etmek zorundadır. Bu kurallara aykırı davranış, yükümlülüğün ihlali sayılır.

İzleme merkezi tarafından yükümlünün kurallara aykırı davrandığının belirlenmesi halinde, müdahale ekibi durumdan derhal haberdar edilir. Elektronik izleme şube müdürlüğü, yükümlünün kurala aykırı davranışını denetimli serbestlik müdürlüğüne yazılı olarak da bildirir. Kurala aykırı davranışın vaka sorumlusu tarafından yükümlülüğün ihlali olarak değerlendirilmesi halinde durum komisyona iletilir.

Yükümlülüğün sona ermesi veya ihlal edilmesi, ya da yükümlünün elektronik cihaz ile takibinden vazgeçilmesi halinde, elektronik cihazlar ve kelepçe sökülür. Elektronik cihaz ve kelepçe, izleme merkezi bilgilendirilmeden sökülmez. Elektronik cihaz ve kelepçe sökülmesine ilişkin talep üzerine, izleme merkezi tarafından sistemden elektronik takip sonlandırılır ve takibe ilişkin gerekli bilgiler ilgili müdürlüğe iletilir.

Adli kontrolün amacı şüpheli veya sanığın kaçmasını, suç mağduru ile tanıklara yönelebilecek tehlikeleri engellemektir. Elektronik izleme hem gözetim ve denetimin etkin bir şekilde yapılmasını hem de şüpheli veya sanığın ifşa edilmemesi ve birlikte yaşadığı kişilerin rahatsız edilmeme imkanını vermesi nedeniyle amaca hizmet eden bir uygulamadır.³³²

Denetimli serbestlik hizmetlerinde insan onuruna saygı ve dürüstlük, gizlilik, tarafsızlık ve çocuğun yüksek yararı olmak üzere dört temel ilke belirlenmiştir. Bu ilkeler DSHY m.5 ve 6'da düzenlenmiştir. Görevliler, bu sayılan ilkelere uygun olarak adli kontrol yükümlülüklerinin infazını yapacaklardır. Bu ilkeler hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır.

İnsan onuruna saygı ve dürüstlük uyarınca adli kontrol tedbirlerinin infazında görev alanlar; insan haklarına saygı, dürüstlük ve kararlılık çerçevesinde hareket eder; görevlerini yerine getirirken aşağılayıcı, onur kırıcı veya küçük düşürücü davranışlarda bulunamaz.

³³²Akın, s.453

Gizlilik ilkesi uyarınca adli kontrol tedbirlerinin infazında görev alanlar; mağdur, şüpheli, sanık, hükümlü ya da bunların ailesi hakkında öğrenmiş olduğu bilgilerin veya düzenlediği raporların gizliliğini korumak zorundadır. Bu bilgiler kanunun veya bu yönetmeliğin zorunlu kıldığı haller dışında hiçbir kurum ve kişiye verilemez. Suçtan zarar gören, şüpheli, sanık veya hükümlünün müdafisi veya avukatlarının müvekkilleri ile savunma mesleği çerçevesindeki ilişkileri yönünden bu hüküm uygulanmayacaktır.³³³

Tarafsızlık ilkesi uyarınca adli kontrol tedbirlerinin infazında görev alanlar; görevleri ile ilgili belgeleri inceleyebilir, ancak buradan elde ettiği bilgilerle ilgili olarak soruşturmanın gizliliği ilkesine uymak, tarafsızlığına gölge düşürecek davranış ve ilişkilerden kaçınmak ve davanın taraflarına eşit uzaklıkta olmak zorundadır.

Çocuğun yüksek yararı gözetilerek adli kontrole ilişkin kararların infazında, yetişkin ve çocuklar hakkında yürütülecek işlemler ayrı ayrı yapılır ve çocukların yüksek yararının korunmasına özen gösterilir.

Bu ilkeler bireylerin ve çocukların korunması için uygulayıcılara yol gösterici olacaktır. Özellikle konuya ilişkin personelin eğitilmesi bu noktada önem taşır.

3.1.2. Yurt Dışına Çıkmama

Adli kontrol tedbirlerinden yurt dışına çıkmamak; ülke sınırları dışına çıkmamayı ifade eder. Bu tedbire karar verildiğinde infaz için Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından karar, hem denetimli serbestlik müdürlüğüne hem de mahalli kolluk makamına gönderilecektir. Mahalli kolluk makamı da bilgiyi alır almaz bağlı bulunduğu il emniyet müdürlüğü kanalıyla, en seri haberleşme vasıtaları aracılığıyla yazılı olarak sınır kapısı bulunan emniyet müdürlüklerine, şüpheli ya da sanığın nüfusa kayıtlı olduğu il emniyet müdürlüğüne ve Emniyet Genel Müdürlüğü'ne bildirecektir.³³⁴ Kural olarak adli kontrol kararları, denetimli serbestlik müdürlüğü tarafından ilgili kurum veya kuruluşlara infaz için gönderilmektedir. Ancak, bu

³³³Çolak, Haluk/Altun, Uğurtan, Denetimli Serbestlik Kavramının Yaptırım Teorisi ve Penolojik Bakımdan Tahlili ile Pozitif Hukukumuzdaki Düzenlemeler, Adalet Dergisi, Mayıs 2006, S.25, s.25

³³⁴Benzer görüşler için bkz., Keskin, s.150

yükümlülük türünde bu kurala, uygulamada istisna getirilmiş ve yükümlülüğün Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından kolluk makamına bildirilmesi kabul edilmiştir.

Bu tedbirin infazı, hakkında karar verilen kişi yurt dışına çıkmak istediğinde, Türk vatandaşı ise sınırdaki kolluk görevlisi tarafından pasaport veya pasaport yerine geçen seyahat belgesi elinden alınmak suretiyle, yabancı ise pasaportu alınmamak suretiyle, yurt dışına çıkmama kararının mümkünse bir örneği, mümkün değilse kararın verildiği tarih ve sayısı ile kararı veren makam bildirilerek, yurt dışına çıkmasına izin verilmemek şeklinde sağlanacaktır.³³⁵ Yani bu tedbirin infazı, şüpheli ya da sanığa pasaport verilmemesi, daha önce pasaport almışsalar pasaportların geri alınması, süresi dolanların yenilenmemesi biçiminde olmaktadır.³³⁶

Bu yükümlülüğün, hem pasaport verilirken, hem de yurt dışına çıkılırken kontrolünün yapılarak infaz edilmesi, yani bu tedbir uygulanan bir kişi hakkında pasaport verilmemesi sistemi doktrinde eleştirilmiştir.³³⁷ Bu yükümlülük geçici mahiyettedir. Bu nedenle her an bu yükümlülüğün kaldırılma durumu vardır. Kanaatimizce, şüpheli ya da sanık hakkında hükmedilen bu yükümlülüğün şüpheli ya da sanığın yurt dışına çıkmasının engellenmesiyle infazı yapılabileceğinden, pasaport veya seyahat belgesinin verilmemesi veya geri alınması yerinde değildir. Şüpheli ya da sanık hakkında bu yükümlülüğe hükmedildiğinde, sınır kapılarında şüpheli ya da sanığın yurt dışına çıkmasına izin verilmeyerek infazı sağlanabilecektir. Pasaport veya seyahat belgesinin geri alınması ya da hiç verilmemesi mağduriyete neden olabilecektir. Soruşturma ya da kovuşturma devam ederken bu yükümlülük kaldırıldığında, pasaportu veya seyahat belgesi geri alınan veya verilmeyen şüpheli ya da sanık yurt dışına çıkış yapamayacaktır. Bu durumda şüpheli ya da sanığın yurt dışına çıkması, yeniden pasaport veya seyahat belgesi almasına kadar uzayacaktır.

DSHY m.57 uyarınca, denetimli serbestlik müdürlüğü tarafından şüpheli ya da sanığa gönderilmesi gereken tebligat ve içeriği, tebligata rağmen adli kontrol tedbirinin gereklerini yerine getirmeyen veya tedbiri ihlal eden şüpheli veya sanık hakkında yapılacak işlemlere yukarıda da değinildiği için tekrardan kaçınıyor ve çalışmamızın yukarıdaki kısmına atıf yapmakla yetiniyoruz.

³³⁵ Hacıoğlu, s.178

³³⁶ Koca, "Bir Koruma Tedbiri...", s.193

³³⁷ Bkz, Koca, "Bir Koruma Tedbiri...", s.193

Bu yükümlülüğün infazı, mahkeme kararıyla kaldırılması ile ya da şüpheli veya sanığın ihlali nedeniyle sona erebilir. Yükümlülük kaldırılınca Cumhuriyet Başsavcılığınca kolluk makamına ve denetimli serbestlik müdürlüğüne bildirilir ve kaydın kapatılarak evrakın iadesi istenir.

DSHY m.57 f.5 uyarınca bu yükümlülüğe karar verildiğinde, şüpheli ya da sanıkların toplum içinde izlenmesi, denetim ve takibi elektronik kelepçe takılmak suretiyle yapılabilir. Elektronik cihaz ve kelepçe kullanılması suretiyle takip yukarıda ayrıntılı olarak açıklandığı için tekrardan kaçınıyor ve çalışmamızın yukarıdaki kısmına atıf yapmakla yetiniyoruz.

3.1.3. Belirlenen Yerlere Belirtilen Süreler İçerisinde Başvurma

Bu yükümlülük, şüpheli veya sanığın kararda belirlenen yerlere, belirtilen aralıklarla düzenli olarak başvurmasını ifade eder. Karar infaz için Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından denetimli serbestlik müdürlüğüne gönderildiğinde, müdürlük veya büro tarafından şüpheli veya sanığa tebligat çıkarılır ve kararda belirtilen ilgili kişi, kurum veya kuruluşa yazı yazılır, tedbirin içeriği açıklanır. Denetimli serbestlik müdürlüğü veya büro, yükümlülük infaz edilirken şüpheli ya da sanığın hakkında hükmedilen tedbirin gereklerini yapıp yapmadığı, yükümlülüğe uygun hareket edip etmediği hususlarında ilgili kişi, kurum veya kuruluştan düzenli bir şekilde bilgi istemelidir. Şüpheli veya sanığın kararda belirlenen yerlere, belirtilen süreler içerisinde başvurmaması halinde durum ilgili kişi, kurum veya kuruluş tarafından da denetimli serbestlik müdürlüğü veya büroya iletilecektir.³³⁸

Şüpheli ya da sanığın yükümlülüğe uymadığının ilgili kişi, kurum veya kuruluş tarafından bildirilmesi, ya da denetimli serbestlik müdürlüğü veya büro tarafından tespit edilmesi halinde durum Cumhuriyet Başsavcılığı ya da mahkemesine bildirilecek, evrak ilgili kişi, kurum veya kuruluştan istenerek kayıt kapatılacak ve hakkında karar verilmesi için dosya Cumhuriyet Başsavcılığı veya mahkemesine gönderilecektir.³³⁹

Yükümlülük sona erdiğinde veya kaldırıldığında durum mahkeme ya da Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından denetimli serbestlik müdürlüğüne veya büroya

³³⁸ Aldemir, s.287

³³⁹ Benzer görüşler için bkz., Özbek, İnfaz Hukuku, s.402

bildirilecek, müdürlük ve büro da durumu ilgili kişi, kurum veya kuruluşa iletacaktır. Bu durumda denetimli serbestlik müdürlüğü veya büro tarafından ilgili kişi, kurum veya kuruluştan evrakın iadesi istenir ve kayıt kapatılarak dosya Cumhuriyet Başsavcılığı veya mahkemesine gönderilir.³⁴⁰

3.1.4. Çağrılara ve Kontrol Tedbirlerine Uyma

Bu yükümlülük, şüpheli veya sanığın müdürlük ya da bir başka kişi veya mercie, kararda belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde çağırılmasını ve bu kişiye veya mercie gerektiğinde çalıştığı iş veya meslek uğraşı hakkında ya da devam etmekte olduğu eğitim hakkında bilgi vermesini ve bu konuda denetlenmesini ifade eder.³⁴¹

Bu yükümlülük infaz için Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından denetimli serbestlik müdürlüğüne gönderildiğinde, müdürlük ya da büro tarafından şüpheli veya sanığa tebligat çıkartılır ve kararda belirtilen merci, kişi, kurum veya kuruluşa yazı yazılarak yükümlülüğün içeriği açıklanır. Denetimli serbestlik müdürlüğü veya büro tarafından ilgili kişi, kurum ve merciiden yükümlülük devam ettiği sürece, şüpheli ya da sanığın yükümlülüğün gereklerini yerine getirip getirmediği, yükümlülüğe uygun davranıp davranmadığı hususlarında bilgi istenilebilir. Şüpheli veya sanığın kararda belirtilen mercii, kişi, kurum veya kuruluşların çağrılara ve gerektiğinde mesleki uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki kontrol tedbirlerine uymaması halinde durum ilgili mercii, kişi, kurum veya kuruluş tarafından denetimli serbestlik müdürlüğü ya da büroya iletilecektir.

Şüpheli ya da sanığın yükümlülüğe uymadığının ilgili mercii, kişi, kurum veya kuruluş tarafından bildirilmesi ya da denetimli serbestlik müdürlüğü veya büro tarafından tespit edilmesi halinde durum Cumhuriyet Başsavcılığı ya da mahkemesine bildirilecek, evrak ilgili mercii, kişi, kurum ve kuruluştan istenerek kayıt kapatılacak ve hakkında karar verilmesi için dosya Cumhuriyet Başsavcılığı ya da mahkemesine gönderilecektir.

Yükümlülük sona erdiğinde veya kaldırıldığında durum mahkeme ya da Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından denetimli serbestlik müdürlüğü ya da büroya

³⁴⁰Benzer görüşler için bkz., **Aldemir**, s.288

³⁴¹**Güleç**, s.53

bildirilecek ve müdürlük ya da büro da durumu ilgili mercii, kişi, kurum ya da kuruluşa iletacaktır. Bu durumda denetimli serbestlik müdürlüğü veya büro tarafından ilgili mercii, kişi, kurum veya kuruluştan evrakın iadesi istenir, kayıt kapatılır ve dosya Cumhuriyet Başsavcılığı veya mahkemesine gönderilir.³⁴²

3.1.5. Taşıtları Kullanamama ve Sürücü Belgesini Teslim Etme

Bu yükümlülük; şüpheli veya sanığın her türlü taşıtı veya bazılarını kararda belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde kullanamamasını ve kararda öngörülmüş ise sürücü belgesinin makbuz karşılığında alınmasını ifade eder.

Yükümlülük infaz için denetimli serbestlik müdürlüğüne gönderildiğinde, müdürlük veya büro tarafından şüpheli veya sanığa tebligat çıkarılır, kolluğa ve şüpheli veya sanığın kayıtlı olduğu meslek odasına yazı yazılarak bildirilir. Kolluğa ve meslek odasına yazılan yazıda şüpheli veya sanığın kullanmaması gereken taşıtlar bildirilir.³⁴³

Sürücü belgesinin kaleme teslimine karar verilmesi halinde, denetimli serbestlik müdürlüğü veya büro tarafından bu belgenin kaleme teslimi için şüpheli ya da sanığa bildirim yapılır.³⁴⁴ Sürücü belgesi teslim alındığında iki suret teslim tutanağı düzenlenmeli, bir sureti şüpheli veya sanığa verilmeli, diğer sureti ilgilinin dosyasına konulmalıdır.³⁴⁵ Teslim alınan sürücü belgesi, şüpheli ya da sanığın dosyasında saklanır.

Şüpheli veya sanığın kararda belirtilen taşıtları kullanmasının kolluk veya meslek odası tarafından bildirilmesi³⁴⁶ ya da denetimli serbestlik müdürlüğü veya büro tarafından tespit edilmesi halinde evrak, müdürlük ya da büro tarafından kolluk ve meslek odasından istenir, kayıt kapatılır ve dosya Cumhuriyet Başsavcılığı ya da mahkemesine gönderilir.

Yükümlülük sona erdiğinde ya da kaldırıldığında durum denetimli serbestlik müdürlüğü ya da büroya bildirilir. Müdürlük veya büro durumu kolluk ve meslek odasına ileterek evrakın iadesini ister ve kaydı kapatarak dosyayı mahkeme ya da

³⁴²Benzer görüşler için bkz., **Aldemir**, s.288

³⁴³Benzer görüşler için bkz., **Özbek**, İnfaz Hukuku, s.402

³⁴⁴**Aldemir**, s.288

³⁴⁵Benzer görüşler için bkz., **Hacıoğlu**, s.181

³⁴⁶**Güleç**, s.54

Cumhuriyet Başsavcılığına gönderir. Ayrıca teslim edilen sürücü belgesinin kalemden alınması için şüpheli veya sanığa bildirim yapılır. Sürücü belgesi teslim alınmazsa şüpheli veya sanığa teslim edilmesi için kolluğa gönderilir.

3.1.6. Tedavi veya Muayene Tedbirlerine Uyma

Bu yükümlülük, özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dahil, tedavi veya muayene tedbirlerine tabi olmayı ve bunları kabul etmeyi ifade eder.

Bu yükümlülük infaz için Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından denetimli serbestlik müdürlüğüne gönderildiğinde, müdürlük veya büro tarafından şüpheli veya sanığa tebligat çıkarılır, yükümlü sağlık kurumuna sevk edilir. Müdürlük veya büro tarafından sağlık kurumuna yazılacak sevk yazısında şüpheli veya sanığın; kuruma başvurduğu tarih, uygulanacak tedavi programı ile tedavinin tamamlandığı tarihin bildirilmesi istenir.³⁴⁷ Ayrıca müdürlük ya da büro tarafından, şüpheli veya sanığın yükümlülüğün gereklerini yerine getirip getirmediği, tedbire devam edip etmediği hususunda sağlık kurumuna yazı yazılarak düzenli bilgi istenmelidir.

Şüpheli veya sanığın sağlık kurumuna başvurmaması veya başvuruya rağmen sağlık kurumunca belirlenen tedavi programına uymaması halinde yükümlülüğün ihlali sayılacak ve bu durum kurum tarafından denetimli serbestlik müdürlüğü veya büroya bildirilecektir.³⁴⁸

Şüpheli veya sanığın sağlık kurumuna başvurmaması veya yükümlülüğe uyulmadığının sağlık kurumu tarafından bildirilmesi ya da denetimli serbestlik müdürlüğü veya büro tarafından tespit edilmesi halinde bu durum müdürlük veya büro tarafından Cumhuriyet Başsavcılığı ya da mahkemeye bildirilerek evrak sağlık kurumundan istenir ve kayıt kapatılır. Bu durumda şüpheli veya sanığın dosyası karar verilmek üzere Cumhuriyet Başsavcılığı ya da mahkemesine gönderilecektir.³⁴⁹

Yükümlülük sona erdiğinde veya kaldırıldığında durum sağlık kurumuna iletilerek evrakın iadesi istenir, kayıt kapatılır ve evrak denetimli serbestlik

³⁴⁷Noyan, Ceza Davası, s.545

³⁴⁸Aldemir, s.289

³⁴⁹Benzer görüşler için bkz.,Özbek, İnfaz Hukuku, s.402

müdürlüğü veya büro tarafından Cumhuriyet Başsavcılığı ya da mahkemeye gönderilir.³⁵⁰

3.1.7. Silah Bulunduramama veya Taşıyamama

Bu yükümlülük, şüpheli veya sanığın mahkeme veya hakim kararı ile silah taşımamasının veya bulundurmasının yasaklanması ile gerektiğinde sahip olduğu silahların Cumhuriyet Başsavcılığına bağlı adli emanet memurluğuna teslimini ifade eder.

Bu yükümlülük infaz için Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından denetimli serbestlik müdürlüğüne gönderildiğinde, müdürlük veya büro tarafından şüpheli veya sanığa tebligat çıkarılır ve yükümlülük kolluğa bildirilir. Kolluktan şüpheli veya sanığın sahip olduğu silahların listesinin bildirilmesi istenir.³⁵¹ Silahların adli emanet memurluğuna teslimine karar verilmesi halinde, müdürlük veya büro tarafından bu silahların adli emanet memurluğuna teslim edilmesi için şüpheli veya sanığa bildirim yapılır. Ayrıca bu durum yazı yazılarak adli emanet memurluğuna da bildirilerek silahların sayısı ile teslim alındığı tarihin bildirilmesi istenir.³⁵²

Denetimli serbestlik müdürlüğü veya büro, kolluk tarafından gönderilen şüpheli veya sanığa ait silah listesi ile adli emanet memurluğundan gönderilen yazıyı karşılaştırır. Bütün silahların teslim edilmediğinin anlaşılması halinde yükümlülük ihlal edilmiş sayılır. Yükümlülüğün ihlal edildiğinin kolluk tarafından bildirilmesi ya da müdürlük veya büro tarafından tespit edilmesi halinde evrak istenir, kayıt kapatılır ve dosya Cumhuriyet Başsavcılığına veya mahkemeye gönderilir.³⁵³

Yükümlülük sona erdiğinde veya kaldırıldığında durum denetimli serbestlik müdürlüğü veya büroya bildirilir. Müdürlük veya büro durumu kolluğa ileterek evrakın iadesini ister, kayıt kapatılır ve dosya Cumhuriyet Başsavcılığı ya da mahkemeye gönderilir. Ayrıca müdürlük veya büro teslim edilen silahların adli emanet memurluğundan alınması için şüpheli veya sanığa bildirim yapar ve adli emanet memurluğuna yazı yazar.³⁵⁴

³⁵⁰Benzer görüşler için bkz. **Noyan**, Ceza Davası, s.545

³⁵¹**Aldemir**, s.290

³⁵²**Noyan**, Ceza Davası, s.546

³⁵³Benzer görüşler için bkz., **Özbek**, İnfaz Hukuku, s.402

³⁵⁴Benzer görüşler için bkz., **Noyan**, Ceza Davası, s.547

3.1.8. Konutunu Terk Etmemek

Bu yükümlülük, şüpheli veya sanığın mahkeme tarafından belirlenen konutunu mazereti olmaksızın veya izin almaksızın terk etmemeyi ifade eder.

Bu yükümlülük infaz için Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından denetimli serbestlik müdürlüğüne gönderildiğinde, müdürlük ya da büro tarafından şüpheli veya sanığa tebligat çıkarılır, kolluğa yazı yazılır. Kolluk makamına yazılan yazıda şüpheli ya da sanığın terk etmemesi gereken konutu, konutun bulunduğu yer, adres bilgileri belirtilir.

Şüpheli veya sanık mahkeme veya hakim tarafından belirlenen konutunu ancak mazereti halinde veya izin alarak terk edebilecektir. Şüpheli veya sanık mazereti olmaksızın veya izin almaksızın kararda belirtilen konutunu terk ederse yükümlülüğü ihlal etmiş sayılacaktır. Bu durumda yükümlülüğün ihlalinin kolluk tarafından bildirilmesi gerekir. Şüpheli ya da sanığın yükümlülüğü ihlal ettiği kolluk tarafından bildirildiğinde ya da müdürlük veya büro tarafından tespit edildiğinde evrak kolluktan istenir, kayıt kapatılır ve dosya Cumhuriyet Başsavcılığına ya da mahkemeye gönderilir.

Yükümlülük sona erdiğinde veya kaldırıldığında durum denetimli serbestlik müdürlüğü veya büroya bildirilir. Müdürlük veya büro durumu kolluğa ileterek evrakın iadesini ister, kayıt kapatılır ve dosya Cumhuriyet Başsavcılığı ya da mahkemeye gönderilir.

DSHY m.57 f.5 uyarınca bu yükümlülük altına alınan şüpheli veya sanığın toplum içinde izlenmesi, denetim ve takibi elektronik kelepçe takılmak suretiyle yerine getirilebilir.³⁵⁵ Bu husus hakkında yukarıda ayrıntılı olarak açıklama yaptığımız için tekrardan kaçınarak yukarıdaki kısma atıf yapmakla yetiniyoruz.

3.1.9. Belirli Bir Yerleşim Bölgesini Terk Etmemek

Bu yükümlülük, şüpheli veya sanığın mahkeme tarafından belirlenen yeri veya yerleşim bölgesini mazereti olmaksızın veya izin almaksızın terk etmemeyi ifade eder.

³⁵⁵ Akın, s.452

Bu yükümlülük infaz için Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından denetimli serbestlik müdürlüğüne gönderildiğinde, müdürlük veya büro tarafından şüpheli veya sanığa tebligat çıkarılır, kolluk makamına yazı yazılarak yükümlülük bildirilir. Kolluğa yazılan yazıda mahkeme tarafından belirlenen yer veya yerleşim bölgesi açık olarak tereddüte mahal vermeyecek şekilde belirtilmelidir.

Şüpheli veya sanık, kararda belirlenen yeri veya yerleşim bölgesini ancak mazereti halinde veya izin alarak terk edebilir. Mazereti olmaksızın veya izin almadan terk ederse yükümlülüğü ihlal etmiş sayılacaktır. Yükümlülüğün ihlal edildiği kolluk tarafından bildirildiğinde ya da müdürlük veya büro tarafından tespit edildiğinde, evrak kolluktan istenir, kayıt kapatılır ve dosya Cumhuriyet Başsavcılığı ya da mahkemeye gönderilir.

Yükümlülük sona erdiğinde veya kaldırıldığında durum denetimli serbestlik müdürlüğü veya büroya bildirilir. Müdürlük veya büro durumu kolluğa ileterek evrakın iadesini ister, kayıt kapatılır ve dosya Cumhuriyet Başsavcılığı ya da mahkemeye gönderilir.

DSHY m57 f.5 uyarınca bu yükümlülük altına alınan şüpheli veya sanığın toplum içinde izlenmesi, denetim ve takibi elektronik kelepçe takılmak suretiyle yerine getirilebilir.³⁵⁶ Bu husus hakkında yukarıda ayrıntılı olarak açıklama yaptığımız için tekrardan kaçınarak yukarıdaki kısma atıf yapmakla yetiniyoruz.

3.1.10. Belirlenen Yer veya Bölgelere Gitmemek

Bu yükümlülük, şüpheli veya sanığın mahkeme tarafından belirlenen yere veya yerleşim bölgesine mazereti olmaksızın veya izin olmaksızın gitmemeyi ifade eder.

Bu yükümlülük infaz için Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından denetimli serbestlik müdürlüğüne gönderildiğinde, müdürlük veya büro tarafından şüpheli veya sanığa tebligat çıkarılır, kolluk makamına yazı yazılır. Kolluğa yazılacak yazıda, şüpheli veya sanık hakkında uygulanacak yükümlülük bildirilir, şüpheli veya sanığın gitmemesi gereken yer ve bölgeler belirtilir.

³⁵⁶ Akın, s.452

Şüpheli veya sanık, kararda belirtilen yer veya bölgelere ancak mazereti halinde veya izin alarak gidebilir. Mazereti olmaksızın veya izin almaksızın giderse yükümlülüğü ihlal etmiş sayılır. Yükümlülüğün ihlal edildiğinin kolluk tarafından bildirilmesi veya müdürlük ya da büro tarafından tespit edilmesi halinde, evrak kolluktan istenir, kayıt kapatılır ve dosya Cumhuriyet Başsavcılığı ya da mahkemeye gönderilir.

Yükümlülük sona erdiğinde ya da kaldırıldığında durum denetimli serbestlik müdürlüğü veya büroya bildirilir. Müdürlük veya büro durumu kolluğa ileterek evrakın iadesini ister, kayıt kapatılır ve dosya Cumhuriyet Başsavcılığı ya da mahkemeye gönderilir.

DSHY m.57 f.5 uyarınca, bu yükümlülük altına alınan şüpheli ya da sanığın toplum içinde izlenmesi, denetim ve takibi elektronik kelepçe takılmak suretiyle yerine getirilebilir.³⁵⁷ Bu husus hakkında yukarıda ayrıntılı olarak açıklama yaptığımız için tekrardan kaçınarak yukarıdaki kısma atıf yapmakla yetiniyoruz.

3.1.11. Güvence Yükümlülükleri

3.1.11.1. Cumhuriyet Savcısının İstemi Üzerine, Mahkemece Belirlenen Genel Güvence Yükümlülüğü

Bu yükümlülük, şüpheli ve sanığın parasal durumu göz önünde bulundurularak, miktarı ve bir defada veya birden çok taksitlerle ödeme süreleri, Cumhuriyet savcısının isteği üzerine hakimce belirlenecek bir güvence miktarını yatırmayı ifade eder.

Bu yükümlülük infaz için Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından denetimli serbestlik müdürlüğüne gönderildiğinde, müdürlük veya büro tarafından şüpheli veya sanığa tebligat yapılır. Bu tebligatla şüpheli veya sanığa güvencenin tamamını, taksitli ise ilk taksitini maliye veznesine yatırması gerektiği bildirilir. Şüpheli veya sanık, belirlenen güvence miktarını maliye veznesine yatırdıktan sonra makbuzu müdürlüğe veya büroya ibraz eder. Müdürlük veya büro makbuzu mahkeme ya da Cumhuriyet Başsavcılığına gönderir.

³⁵⁷Akın, s.452

Güvence miktarının veya taksitlerin tamamının ödenmesinden sonra müdürlük veya büro, kaydı kapatarak dosyayı mahkeme veya Cumhuriyet Başsavcılığına gönderecektir. Güvence miktarının tamamının ya da taksitlerden birinin zamanında ödenmemesi yükümlülüğün ihlali halidir. Bu durumda müdürlük veya büro kaydı kapatır ve dosyayı Cumhuriyet Başsavcılığı ya da mahkemeye gönderir.³⁵⁸

Güvence yükümlülüğüne dair karar, tutuklu iken verilmiş ve şüpheli veya sanığın serbest bırakılması güvence miktarının veya ilk taksitin yatırılması koşuluna bağlanmış olabilir. Güvence miktarı veya ilk taksit maliye veznesine şüpheli veya sanık adına yatırılıp makbuz Cumhuriyet Başsavcılığı ya da mahkemeye ibraz edilir. Bu durumda evrak denetimli serbestlik müdürlüğü veya büroya gönderilmez. Ancak güvence miktarının taksite bağlanması halinde evrak infaz için denetimli serbestlik müdürlüğü veya büroya gönderilecektir.³⁵⁹

Yükümlülük sona erdiğinde ya da kaldırıldığında denetimli serbestlik müdürlüğü veya büroya bildirilir. Müdürlük veya büro kaydı kapatır ve dosyayı Cumhuriyet Başsavcılığı ya da mahkemeye gönderir.

3.1.11.2. Suç Mağdurunun Haklarının Güvence Altına Alınması

Bu yükümlülük Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hakim tarafından miktarı ve ödeme süresi belirlenecek parayı, suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere aynı veya kişisel güvenceye bağlamayı ifade eder.

Bu yükümlülük infaz için Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından denetimli serbestlik müdürlüğüne gönderildiğinde, müdürlük veya büro tarafından şüpheli veya sanığa taşınmaz malların tapu kayıtlarına ilişkin bilgileri, taşınır mallara ait bilgiler ile bankada bulunan meblağa ilişkin bilgileri vermesi için bildirim yapılır. Mağdurun haklarının kişisel güvenceye bağlanması halinde, güvence veren kişi için de bu işlemleri yapması için bildirim yapılır.

Güvencenin; nakdi olması halinde paranın çekilmesi, aynı olması halinde bunun satılması veya devredilmesi halinde bilgi verilmesi için ilgili kuruma yazı yazılır. Güvencenin kişisel olması halinde güvence veren kişinin denetimli serbestlik

³⁵⁸Benzer görüşler için bkz., **Noyan**, Ceza Davası, s.545

³⁵⁹Benzer görüşler için bkz., **Aldemir**, s.290

müdürlüğü veya büroya gelerek aynı veya nakdi güvence göstererek mağdurun haklarını teminat altına alması şeklinde yerine getirilir.³⁶⁰

Yükümlülüğe uyulmadığının ilgili kurum tarafından bildirilmesi ya da müdürlük veya büro tarafından tespit edilmesi halinde ilgili kurumdaki evrak istenir, kayıt kapatılır ve dosya Cumhuriyet Başsavcılığı ya da mahkemeye gönderilir.³⁶¹

Yükümlülük sona erdiğinde veya kaldırıldığında durum denetimli serbestlik müdürlüğü veya büroya bildirilir. Müdürlük veya büro durumu ilgili kurum veya kuruluşa iletir, evrakın iadesini ister ve kaydı kapatarak dosyayı mahkeme veya Cumhuriyet Başsavcılığına gönderir.

3.1.11.3. Aile Yükümlülüklerinin Yerine Getirilmesine ve Nafakanın Ödenmesine Dair Güvence

Bu yükümlülük, aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkum edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence vermeyi ifade eder.

Bu yükümlülük infaz için Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından denetimli serbestlik müdürlüğüne gönderildiğinde, müdürlük veya büro tarafından şüpheli veya sanığa tebligat çıkarılır ve müdürlük veya büroya gelerek “aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkum edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair” yazılı taahütte bulunması istenir.

Bu yükümlülük denetimli serbestlik müdürlüğü veya büro tarafından kolluk ve mağdura da bildirilir. Şüpheli veya sanığın aile yükümlülüklerini yerine getirip getirmediği ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkum edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyip ödemediği müdürlük veya büro tarafından; ilgili, aile ve çevre ile yapılan görüşmelerle her zaman denetlenir.³⁶² Kolluktan da düzenli olarak bilgi alınmalıdır.

Yükümlülüğe uyulmadığının ilgili ya da kolluk tarafından bildirilmesi veya denetimli serbestlik müdürlüğü veya büro tarafından tespit edilmesi halinde

³⁶⁰Benzer görüşler için bkz., **Aldemir**, s.291

³⁶¹Benzer görüşler için bkz., **Noyan**, Ceza Davası, s.547

³⁶²Benzer görüşler için bkz., **Aldemir**, s.292

kolluktan evrak istenir, kayıt kapatılır ve dosya Cumhuriyet Başsavcılığı veya mahkemesine gönderilir. Durum ayrıca ilgisine de bildirilir.³⁶³

Yükümlülük sona erdiğinde veya kaldırıldığında denetimli serbestlik müdürlüğü veya büroya bildirilir. Müdürlük veya büro bu durumu kolluğa ileterek evrakın iadesini ister, kaydı kapatır ve dosyayı Cumhuriyet Başsavcılığı ya da mahkemesine gönderir. Ayrıca durumu ilgiliye de bildirir.

3.1.12. Çocuk Koruma Kanunu'nda Öngörülen Yükümlülüklerin İnfazı

3.1.12.1. Belirlenen Çevre Sınırları Dışına Çıkmamak

Bu yükümlülük, suça sürüklenen çocuğun belirlenen çevre sınırları dışına çıkmamasını ifade eder. Bu yükümlülük infaz için Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından denetimli serbestlik müdürlüğüne gönderildiğinde, müdürlük veya büro tarafından çocuğun yasal temsilcisine ve kararın suça sürüklenen çocuğun yokluğunda verilmesi halinde kendisine tebligat çıkartılarak bildirilir.

Suçta sürüklenen çocuğun yükümlülüğe uyup uymadığının denetimi ve takibi müdürlük veya büro tarafından yapılacaktır. Ayrıca müdürlük veya büro bu denetimi ve takibi ilgili kurum ve kuruluşlar ile kolluğa da yazı yazarak yaptırabilir.³⁶⁴

Bu yükümlülüğün infazında suça sürüklenen çocuğun ailesi veya sosyal çevresi ile iş birliği yapılmasının gerekli olması halinde her aşamada özel hayatın gizliliğine dikkat edilir ve çocuğun ifşa olmaması için gerekli önlemler alınır.

Suçta sürüklenen çocuğun yükümlülüğe uymadığının ilgili kurum ve kuruluşlar ile kolluk tarafından bildirilmesi veya denetimli serbestlik müdürlüğü ya da büro tarafından tespit edilmesi halinde ilgili kurum ve kuruluşlar ile kolluktan evrak istenir, kayıt kapatılır ve dosya Cumhuriyet Başsavcılığı veya mahkemesine gönderilir.³⁶⁵

Yükümlülük sona erdiğinde veya kaldırıldığında durum denetimli serbestlik müdürlüğü veya büroya bildirilir. Müdürlük veya büro durumu ilgili kurum ve

³⁶³Benzer görüşler için bkz., **Noyan**, Ceza Davası, s.548

³⁶⁴Benzer görüşler için bkz., **Aldemir**, s.292

³⁶⁵Benzer görüşler için bkz., **Özbek**, İnfaz Hukuku, s.402

kuruluşlar ile kolluğa ileterek evrakın iadesini ister, kaydı kapatır ve dosyayı Cumhuriyet Başsavcılığı ya da mahkemesine gönderir.

3.1.12.2. Belirlenen Bazı Yerlere Gidememek veya Ancak Bazı Yerlere Gidebilmek

Bu yükümlülük kararda belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde suça sürüklenen çocuğun belirlenen bazı yerlere gidememesi veya ancak bazı yerlere gidebilmesini ifade eder.³⁶⁶

Bu yükümlülük infaz için Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından denetimli serbestlik müdürlüğüne gönderildiğinde, müdürlük veya büro tarafından suça sürüklenen çocuğun yasal temsilcisine ve yokluğunda verilmesi halinde kendisine tebligat çıkartılarak bildirilir. Ayrıca kolluk ve ilgili kurum veya kuruluşlara da yazı ile bildirilir.

Suçta sürüklenen çocuğun bu yükümlülüğe uyup uymadığının denetimi müdürlük veya büro tarafından yapılacaktır. Ayrıca müdürlük veya büro tarafından ilgili kurum ve kuruluşlar ile kolluğa yazı yazılması suretiyle de denetim yapılabilecektir.³⁶⁷ Suça sürüklenen çocuğun ailesi veya sosyal çevresi ile iş birliği yapılmasının gerekli olması halinde her aşamada özel hayatın gizliliğine dikkat edilir ve çocuğun ifşa olmaması için gerekli önlemler alınır.

Yükümlülüğe uyulmadığının kolluk veya ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından bildirilmesi veya müdürlük ya da büro tarafından tespit edilmesi halinde evrak ilgili kurum ve kuruluşlar ile kolluktan istenir, kayıt kapatılır ve dosya mahkemeye veya Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir.³⁶⁸

Yükümlülük sona erdiğinde veya kaldırıldığında durum müdürlük veya büroya bildirilir. Müdürlük veya büro durumu ilgili kurum ve kuruluşlar ile kolluğa ileterek evrakın iadesini ister, kaydı kapatır ve dosyayı mahkeme ya da Cumhuriyet Başsavcılığına gönderir.

³⁶⁶Noyan, Ceza Davası, s.549

³⁶⁷Benzer görüşler için bkz., Özbek, İnfaz Hukuku, s.402

³⁶⁸Aldemir, s.293

3.1.12.3. Belirlenen Kişi ve Kuruluşlarla İlişki Kurmamak

Bu yükümlülük, suça sürüklenen çocuğun kararda belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kurmamasını ifade eder.³⁶⁹

Bu yükümlülük infaz için Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından denetimli serbestlik müdürlüğüne gönderildiğinde, müdürlük veya büro tarafından suça sürüklenen çocuğun yasal temsilcisine ve yokluğunda karar verilmesi halinde kendisine tebligat çıkartılarak bildirilir. Ayrıca ilgili kurum ve kuruluşlar ile kolluğa da yazı yazılarak bildirilir.

Suçta sürüklenen çocuğun yükümlülüğü ihlal edip etmediğinin denetimi müdürlük veya büro tarafından yapılır. Müdürlük veya büro bu denetimi ilgili kurum ve kuruluşlar ile kolluğa da yazı yazarak yaptırabilir.³⁷⁰ Bu yükümlülüğün infazında suça sürüklenen çocuğun ailesi veya sosyal çevresi ile iş birliği yapılmasının gerekli olması halinde her aşamada özel hayatın gizliliğine dikkat edilir ve çocuğun ifşa olmaması için gerekli önlemler alınır.

Yükümlülüğe uyulmadığının ilgili kurum ve kuruluşlar ile kolluk tarafından bildirilmesi ya da müdürlük veya büro tarafından tespit edilmesi halinde, ilgili kurum ve kuruluşlar ile kolluktan evrak istenir, kayıt kapatılır ve dosya Cumhuriyet Başsavcılığı veya mahkemesine gönderilir.³⁷¹

Yükümlülük sona erdiğinde veya kaldırıldığında durum müdürlük veya büroya bildirilir. Müdürlük veya büro durumu ilgili kurum ve kuruluşlar ile kolluğa ileterek evrakın iadesini ister, kaydı kapatır ve dosyayı mahkeme veya Cumhuriyet Başsavcılığına gönderir.

³⁶⁹Noyan, Ceza Davası, s.550

³⁷⁰Benzer görüşler için bkz., Özbek, İnfaz Hukuku, s.402

³⁷¹Benzer görüşler için bkz., Aldemir, s.294

3.2. ADLİ KONTROL KARARLARINA KARŞI KANUN YOLU

3.2.1. Genel Olarak

CMK, hakim ve mahkeme kararlarına karşı kanun yoluna gidilebileceğini kabul etmiştir. CMK'nın 260-323. maddelerinde kanun yolları olağan ve olağanüstü kanun yolu olarak iki grupta düzenlenmiştir. Olağan kanun yolları, karar kesinleşmeden önce yapılabilen yargısal denetimi ifade eder. Olağan kanun yolları itiraz, istinaf ve temyiz olmak üzere üç grupta toplanmıştır.

İtiraz, bir hakim veya mahkeme kararının, ilgili kişinin başvuru yapması üzerine, kural olarak başka bir merci tarafından yeniden incelenmesine olanak sağlayan bir kanun yoludur. İtirazın konusu hakim kararlarıdır. Ancak, istisnai hallerde mahkeme kararlarına karşı da itiraz yoluna gidilebilir. Ancak mahkeme kararlarına karşı itiraz yoluna başvurulabilmesi için açık bir düzenlemenin bulunması gerekir. İtiraz, kesinleşmemiş kararlara karşı söz konusu olduğundan “olağan kanun yolu” olduğu gibi, maddi ve hukuki meselelere temas edebilmesi bakımından da “asıl derece” kanun yoludur.³⁷²

CMK m.111 f.2'de; adli kontrole ilişkin kararlara itiraz edilebileceği düzenlenmiştir. CMK açıkça itiraz kanun yoluna tabi olduğunu belirttiği için adli kontrol kararlarına karşı soruşturma ve kovuşturma evresinde ilgililer itiraz yoluna gidebilir. Nitekim Yargıtay 2. Ceza Dairesi 2008/1572 E. 2008/7202 K. sayılı kararında “...sanık hakkında 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 20. maddesi gereğince verilen tedbir kararının, aynı Kanun'un 14. maddesi uyarınca itiraz tabi olup, 5271 sayılı CMK'nın 264. maddesi hükmü dikkate alınarak, sanık müdafinin yasal süre içerisinde verdiği temyiz dilekçesi itiraz niteliğinde kabul edilip bu hususta merciiince karar verilmesini...” ifade etmiştir. Kararda Yargıtay, ÇKK m.20 uyarınca hükmedilen adli kontrol kararına karşı itiraz yoluna gidilebileceğini belirtmektedir. İtiraz yazılı olarak ya da sözlü beyanın tutanağa geçirilmesi suretiyle de yapılabilir. İtiraz üzerine karar mümkün olan en kısa sürede verilir. Buradaki “en kısa süre” kavramından anlaşılması gereken, sürenin derhal ya da hemen gibi dar, ya da makul kadar geniş bir anlama sahip olmadığıdır. Amaç keyfiliğe kaçmadan,

³⁷²Parlar/Hatipoğlu, C.2, s.1710

kanuna aykırı olan kişi özgürlüğü kısıtlamalarına kısa süre içerisinde son verebilmektir.

Adli kontrol, tutuklama kadar olmasa da kişi hürriyetini kısıtlamaktadır. Anayasa m.19 f.8'de; “her ne sebeple olursa olsun, hürriyeti kısıtlanan kişi kısa sürede durumu hakkında karar verilmesini ve bu kısıtlamanın kanuna aykırılığı halinde hemen serbest bırakılmasını sağlamak amacıyla yetkili bir yargı merciine başvurma hakkına sahiptir” düzenlemesi yer almıştır. Bu düzenleme uyarınca adli kontrol kararına karşı itiraz edilebilmesi Anayasal bir haktır.

3.2.2. İtiraza Yetkili Kişiler

Adli kontrole ilişkin kararlara itiraz edilebileceği CMK'da açıkça düzenlenmiştir. Ancak adli kontrole ilişkin kararlara kimlerin itiraz edebileceği açıkça düzenlenmemiştir. Bu durumda CMK'nın genel hükümlerine bakmak gerekecektir. Hakim ya da mahkeme kararlarına karşı kimlerin kanun yollarına başvurabileceği CMK m.260-263'de düzenlenmiştir. Biz CMK'da özel bir düzenleme olmadığı için adli kontrol kararlarına karşı itiraz edebilecek kişiler hakkında bu hükümlerin uygulanması gerektiği kanaatindeyiz.³⁷³

Öncelikle şüpheli veya sanık, ilk kez adli kontrol altına alınmasına ilişkin karara itiraz edebilir. Ayrıca şüpheli veya sanık adli kontrolün kaldırılmasına, değiştirilmesine ya da daraltılmasına ilişkin istemlerin reddine dair kararlara da itiraz edebilir.³⁷⁴ Adli kontrol kararlarına ayrıca, şüpheli veya sanığın müdafii, yasal temsilcisi, eşi de itiraz edebilir. Müdafii kanun yoluna başvurusunda kanun koyucu, şüpheli veya sanığın açık arzusuna aykırı başvuramayacaklarını belirterek bir sınırlama getirmiştir. Ancak yasal temsilci ve eş için böyle bir sınırlama yasada bulunmamaktadır. Adli kontrol kararlarına karşı Cumhuriyet savcısı, katılan, katılan vekili, katılma isteği karara bağlanmamış, reddedilmiş veya katılan sıfatını alabilecek surette suçtan zarar görmüş bulunanlar da itiraz hakkına sahiptir.

Suçtan zarar gören mağdura, şüpheli hakkında adli kontrol uygulanmasını doğrudan talep etme hakkı tanınmamıştır. Ancak mağdurun itiraz kanun yoluna başvurma hakkına sahip olduğu kanaatindeyiz. CMK'da açık bir düzenleme

³⁷³Benzer görüşler için bkz., **Özgülven**, s.342

³⁷⁴**Çolak/Taşkın**, s.495

olmaması ve m.260'ın genel bir hüküm olması nedeniyle mağdurun itiraz hakkı vardır. Kaldı ki adli kontrol talep etme hakkı başka konu, adli kontrol kararının hukuki açıdan denetimi başka bir konudur.

Sanık ya da şüphelinin yokluğunda adli kontrol kararı verilmişse, itiraz kanun yoluna başvurma hakkı olan ilgisine tebligat yapılması gerekir.

3.2.3. İtiraz Süresi

Adli kontrole ilişkin kararlara itiraz edilebileceği CMK m.111 f.2'de açıkça düzenlenmiştir. Ancak bu fıkrada itiraz süresi düzenlenmemiştir. Bu durumda CMK'nın genel hükümlerine bakmak gerekecektir. CMK m. 268 f.1 gereğince itiraz, ilgililerin kararı öğrendikleri günden itibaren yedi gün içinde yapılabilir. İtiraz, adli kontrol kararını veren hakimlik ya da mahkemeye verilecek bir dilekçe veya tutanağa geçirilmek koşuluyla zabıt katibine beyanda bulunmak suretiyle yapılır. Tutanakla tespit edilen beyanı ve imzayı, hakim veya mahkeme başkanı onaylar.³⁷⁵

İtiraz süresi, şüpheli ya da sanığın adli kontrol kararını öğrendiği günden itibaren işlemeye başlayacaktır. Eğer adli kontrol kararı yüze karşı verilmişse, tefhim tarihinden itibaren, yoklukta verilmişse, şüpheli ya da sanığa tebliğ edildiği tarihten itibaren itiraz süresi işlemeye başlayacaktır.

İtiraz dilekçesi, adli kontrol kararını veren hakim veya mahkemeye gönderilmek üzere, itiraz eden kişinin bulunduğu yerdeki hakim veya mahkemeye de verilebilir. Bu durumda itiraz dilekçesinin hakim tarafından havale edildiği tarih geçerlidir. Bu tarihte şüpheli ya da sanık itiraz etmiş sayılır.

3.2.4. İtiraz Mercii

İtirazın yapılacağı mercii, kararı veren mahkeme veya sulh ceza hakimliğidir. CMK m.268 f.2 uyarınca, kararına itiraz edilen hakim veya mahkeme, itirazı yerinde görürse kararını düzeltir; yerinde görmezse en çok 3 gün içinde, itirazı incelemeye yetkili olan mercie gönderir. İtirazı incelemeye yetkili merciiiler CMK m.268 f.3'te düzenlenmiştir. Buna göre itiraz merciiileri şunlardır. Sulh ceza hakimliği kararlarına

³⁷⁵Aldemir, s.281

yapılan itirazların incelenmesi, o yerde birden fazla sulh ceza hakimliğinin bulunması halinde, numara olarak kendisini izleyen hakimliğe; son numaralı hakimlik için bir numaralı hakimliğe; ağır ceza mahkemesinin bulunmadığı yerlerde tek sulh ceza hakimliği varsa, yargı çevresinde görev yaptığı ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yerdeki sulh ceza hakimliğine; ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yerlerde tek sulh ceza hakimliği varsa, en yakın ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yerdeki sulh ceza hakimliğine aittir.

Kovuşturma evresinde asliye ceza mahkemesi hakimi tarafından verilen adli kontrol kararlarına yapılacak itirazların incelenmesi, yargı çevresinde buldukları ağır ceza mahkemesine, ağır ceza mahkemesi tarafından verilen kararlar hakkındaki itirazların incelenmesi, o yerde ağır ceza mahkemesinin birden çok dairesinin bulunması halinde, numara olarak kendisini izleyen daireye; son numaralı daire için birinci daireye; o yerde ağır ceza mahkemesinin tek dairesi varsa , en yakın ağır ceza mahkemesine aittir.

3.2.5. İtirazın İncelenmesi Usulü ve Sonuçları

CMK m. 270 f.1 uyarınca, itirazı inceleyecek mercii, yazı ile cevap verebilmesi için itirazı, Cumhuriyet savcısı ve karşı tarafa bildirebilir. Mercii, inceleme ve araştırma yapabileceği gibi, gerekli gördüğünde bunların yapılmasını da emredebilir. Bu inceleme ve araştırmalar eksik soruşturma işlemlerinin tamamlanmasına yönelik olarak tanık dinlenmesi, keşif yapılması, bilirkişi görüşünün alınması gibi işlemler olabilir.³⁷⁶ CMK m.271 f.1 uyarınca, itiraz hakkında duruşma yapılmaksızın karar verilir. Ancak gerekli görüldüğünde Cumhuriyet savcısı ve sonra müdafii veya vekil dinlenir.

CMK'da adli kontrol kararı verilmeden önce şüpheli ya da sanığın bu konuda savunmasının alınması zorunlu değildir. CMK m.271 f.1'de ise itiraz kanun yolunda müdafii aracılığı ile şüpheli veya sanığa kendisini savunmasına yönelik imkan tanınmıştır. Şüpheli veya sanığın yokluğunda verilen adli kontrol kararlarına karşı itiraz incelemesinin duruşma açılarak savunma hakkının kullanılmasını sağlayacak şekilde şüpheli veya sanığın ya da müdafilerinin dinlenilmesinin sağlanması yerinde

³⁷⁶**Erol, Haydar**, 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, Ankara 2009, s.1770

olacaktır. Ancak bu tür bir uygulamanın hakimın takdirine bırakılması doktrinde eleştirilmiştir. Bu uygulama sayesinde, hem şüpheli veya sanığa, karşı çıkma sebeplerini veya öngörülen yükümlülüklerden kendisi için en uygun olanıyla değiştirilebilmesini veya kaldırılmasını isteyebilmeyi sağlayacak savunma hakkı, hem de itiraz makamına karşıt görüşleri dikkate alarak en uygun kararı verme imkanı sağlanmış olacaktır.³⁷⁷

İtiraz mercii, itirazı yerinde görürse hukuka aykırı olarak değerlendirdiği kararı kaldırır. CMK m. 271 f.2 uyarınca, itiraz konusu olan adli kontrol ile ilgili, yükümlülüklerin devamına, değiştirilmesine ya da kaldırılmasına da karar verilebilecektir. İtiraz mercii itirazı yerinde görmezse, talebin reddine dair karar verecektir. Bu karar yukarıda da belirtildiği üzere inceleme, araştırma ve değerlendirme için gerekli olan makul süre gözetilerek mümkün olan en kısa sürede verilir.

Merciiin itiraz üzerine verdiği karar kesindir.³⁷⁸ İstisna olarak CMK m.271 f.4'te ilk defa mercii tarafından verilen tutuklama kararlarına karşı itiraz yoluna gidilebileceği düzenlenmiştir. Mercii tarafından ilk defa adli kontrol kararı verilmişse, bu karara karşı CMK'da açık hüküm bulunmadığından itiraz kanun yoluna başvurulamayacağı doktrinde savunulmuştur.³⁷⁹ Ancak adli kontrol kararı, kişinin temel hak ve hürriyetlerine, sınırlandırma getirdiğinden bu karara karşı itiraz yoluna gidilebileceğine ilişkin yasal düzenleme yapılması yerinde olacaktır.

Nitekim Yargıtay 11. Ceza Dairesi 2009/17342 E. 2009/12403 K. sayılı kararında “...CMK'nın 268 ve devamı maddelerinde itiraz yasa yolu düzenlenmiş olup, merciiin itiraz üzerine verdiği kararları kesindir; ancak ilk defa mercii tarafından verilen tutuklama kararlarına karşı itiraz yoluna gidilebilir şeklindeki 271. maddenin 4. fıkrasında da kural olarak itiraz üzerine verilen kararların kesin olduğu, istisnasını da ilk kez verilen tutuklama kararlarına karşı yapılan itirazların oluşturacağı belirtilmiştir. Maddede de açıkça izah edildiği üzere; istisna hariç olmak kaydıyla itiraz üzerine verilen kararlar kesin niteliktedir. Bu kararlarda yasaya aykırılık bulunduğu düşünülüyorsa, kanun yararına bozma yasa yoluna başvurulmasının olanaklı olduğunu...” ifade etmiştir. Kararda Yargıtay, itiraz üzerine

³⁷⁷ Hacıoğlu, s.188

³⁷⁸ Özen, Adli Kontrol, s.180

³⁷⁹ Bkz, Hacıoğlu, s.188

verilen kararların kesin olduğunu, sadece ilk defa mercii tarafından verilen tutuklama kararlarına karşı itiraz yoluna gidilebileceğini belirtmiştir.

İtiraz mercii tarafından ilk defa adli kontrol kararı verilmişse, bu karara karşı CMK'da açık hüküm bulunmadığından itiraz yasa yoluna başvurulamayacağı kanaatindeyiz. Ancak Yargıtay, itiraz mercii'nin ilk defa tutukluluktan tahliye ve adli kontrole ilişkin verdiği kararın itiraza tabi olduğunu belirtmiştir. Nitekim Yargıtay 5. Ceza Dairesi 2008/9466 E. 2008/7622 K. sayılı kararında "...5271 sayılı CMK'nın 271/2 maddesindeki itiraz yerinde görülürse mercii, aynı zamanda itiraz konusu hakkında da karar verir. 4. fıkrasındaki mercii'nin, itiraz üzerine verdiği kararları kesindir; ancak ilk defa mercii tarafından verilen tutuklama kararlarına karşı itiraz yoluna gidilebilir. Ve yine aynı Kanun'un 111/2 maddesindeki adli kontrole ilişkin kararlara itiraz edilebilir şeklindeki düzenlemeler karşısında, Ankara 19. Asliye Ceza Mahkemesince ilk defa şüpheli hakkında tahliye ve adli kontrole ilişkin karar verildiği cihetle, Cumhuriyet Başsavcılığınca yapılan 18.4.2008 tarihli itiraz üzerine bir karar verilmesi gerektiği dikkate alınmaksızın, yazılı şekildeki gerekçeyle itirazın reddine karar verilmesinde isabet görülemediğini..." ifade etmiştir.

Kovuşturma evresinde verilen tutuklama kararının kaldırılması ve sanığın salıverilmesine ilişkin mahkeme kararına Cumhuriyet savcısı ve katılanın itiraz edemeyeceğinden kıyasla, adli kontrolün kaldırılmasına veya içeriğinin değiştirilmesine ilişkin mahkeme kararlarına da Cumhuriyet savcısı ve katılanın itiraz edemeyeceği doktrinde ileri sürülmektedir.³⁸⁰ Biz bu görüşe katılmamaktayız. Şöyle ki, CMK m.111 f.2'de, adli kontrole ilişkin kararlara itiraz edilebileceği açıkça düzenlenmiştir. Bu konuda kısıtlayıcı bir hükme de yer verilmemiştir. Bu nedenle adli kontrolün kaldırılması veya içeriğinin değiştirilmesine ilişkin mahkemece kovuşturma evresinde verilen kararlara da Cumhuriyet savcısı ve katılanın itiraz edebileceği kanaatindeyiz.

Temyiz aşamasında Yargıtay tarafından şüpheli veya sanık hakkında adli kontrol kararı verilebilir. Bu karara karşı da itiraz yasa yolu açıktır. Nitekim Yargıtay 9.Ceza Dairesi 2010/8311 E. 2011/1 K. sayılı kararında "...adli kontrol tedbirlerine ilişkin karara karşı sanıklar ile Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının CMK'nın 111/2. maddesi ve Yargıtay Kanununda açık bir hüküm bulunmaması nedeniyle CMK'nın

³⁸⁰Bkz, **Toroslu/Feyzioğlu**, s.235

268/3-e maddesi hükmü kıyasen uygulanmak suretiyle, kararı öğrendikleri tarihten itibaren 7 gün içinde başvuruda bulunarak itiraz haklarını kullanabileceklerini...” ifade etmiştir.

İtiraz, kararın yerine getirilmesinin geri bırakılması sonucunu doğurmaz. CMK m.269 f.2 uyarınca, kararına itiraz edilen makam veya kararı inceleyecek mercii, geri bırakılmasına karar verebilir. Adli kontrol uygulanması talebinin reddedilmesi halinde, bu karara Cumhuriyet savcısının itiraz etmesi, şüphelinin salıverilmesine engel teşkil etmez. Aynı şekilde adli kontrol yükümlülüğü altına alınan şüpheli ya da sanığın itiraz etmesi, adli kontrol yükümlülüğünün uygulanmasına engel teşkil etmez. Kararın geri bırakılmasına karar vermek zorunlu değil, ihtiyaridir.

3.3. ADLİ KONTROL KARARLARINA UYMAMANIN YAPTIRIMI

CMK m. 112 f.1'de; “adli kontrol hükümlerini isteyerek yerine getirmeyen şüpheli veya sanık hakkında, hükmedilebilecek hapis cezasının süresi ne olursa olsun yetkili yargı mercii hemen tutuklama kararı verebilir” düzenlemesi yer almıştır. Şüpheli veya sanık, tutuklama yerine adli kontrol altına konulmakla, aslında kendisine iyilik yapılmıştır. Buna karşın yükümlülüklerini yerine getirmeyerek, kötüye kullanıyorsa, tutuklamayı hak ediyor demektir.³⁸¹

Tedbirlere uymama halinde şüpheli veya sanığın yokluğunda doğrudan doğruya tutuklama kararı verilemez. Öncelikle yakalama emrinin düzenlenmesi ve yakalanan şüpheli veya sanığın sorgusu yapıldıktan sonra tutuklanabilmesi mümkündür. Çünkü tutuklama kararlarının yüze karşı verilmesi zorunludur. Ayrıca sorgu esnasında, şüpheli ya da sanık bir müdafii yardımından yararlanabilecektir.³⁸² Adli kontrol yükümlülüğünün yerine getirilmemesi, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı tarafından belirlenecek ve tutuklanması için sulh ceza hakiminden istemde bulunulabilecektir. Kovuşturma evresinde ise mahkeme, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine ya da kendiliğinden yükümlülüklerin ihlal edilip edilmediğini belirleyecek ve ihlal edildiği sabit olursa tutuklama kararı verebilecektir.³⁸³

³⁸¹ Yaşar/Otacı, s.1264, Benzer görüşler için bkz., Yılmaz, Zekeriya, Ceza Muhakemesi Kanunu, Seçkin Yayınevi, 1.Baskı, Ankara 2005, s.419

³⁸² Şahin, Ceza Muhakemesi Hukuku I, s.318

³⁸³ Çolak/Taşkın, s.497

Hükmedilecek adli kontrol yükümlülüğüne isteyerek aykırı davrananlar hakkında hemen tutuklama kararı verilebilecektir. Öngörülen yükümlülüğe istemeyerek aykırı davrananlar hakkında ise tutuklama kararı verilemeyecektir.³⁸⁴ Şüpheli ya da sanığın yükümlülüğüne isteyerek aykırı davranması halinde de yetkili mercii tutuklama kararı vermek zorunda değildir. Burada madde tutuklama kararı verebilir dediğine göre, gerektiğinde hakimın takdirine bağlı olarak tutuklama kararı da verilmeyebilir. Başka bir deyişle tutuklama kararı vermek zorunlu değildir.³⁸⁵

Maddede “hükmedilecek hapis cezasının süresi ne olursa olsun” ifadesine yer verilmiş olması nedeniyle, hapis cezasının üst sınırı iki yıldan fazla olmayan suçlarda , başka bir ifadeyle tutuklama yasağı olan hallerde dahi, adli kontrol tedbirlerine isteyerek uymayan kişi tutuklanabilecektir.³⁸⁶ Ancak bu durum kötüye kullanılmaya olanaklıdır. Tutuklama yasağının bulunduğu durumlarda adli kontrol kararı verilebilmektedir. Adli kontrol kararının verilebildiği hallerde, yükümlülük ihlali tutuklama nedeni olarak öngörülmüştür. Bu durum tutuklama yasağının bu yolla bertaraf edilmesine neden olabilecektir.³⁸⁷

Sadece adli para cezasını gerektiren suçlarda, şüpheli ya da sanık hakkında adli kontrol kararı verilmişse, adli kontrol yükümlülüğünün ihlali halinde tutuklama kararı verilemeyecektir. CMK m.112'de “... hapis cezasının süresi ne olursa olsun...” diyerek kanun koyucu, bu yorumun yapılmasına olanak sağlamıştır.³⁸⁸

Peki bu durumda ne yapılabilecektir? Doktrinde bu durumda CMK m.110 uyarınca işlem yapılabileceği savunulmuştur.³⁸⁹ Buna göre; “hakim, Cumhuriyet savcısının istemiyle, adli kontrol uygulamasında şüpheliyi bir veya birden çok yeni yükümlülük altına koyabilir; kontrolün içeriğini oluşturan yükümlülükleri bütünüyle veya kısmen kaldırabilir, değiştirebilir veya şüpheliyi bunlardan bazılarını uymaktan geçici olarak muaf tutabilir.”

³⁸⁴Karakurt, Adli Kontrol Koruma Tedbiri,http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_374.htm, e.t 27/10/2014, e.s.20:00

³⁸⁵Donay, Ceza Yargılama Hukuku Mevzuatı, s.88

³⁸⁶Parlar/Hatipoğlu, s.467

³⁸⁷Benzer görüşler için bkz., Karakurt, Adli Kontrol Koruma Tedbiri,http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_374.htm, e.t 27/10/2014, e.s.20:00

³⁸⁸Özen, Adli Kontrol, s.180

³⁸⁹Bkz, Darende, Yeliz, 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunıyla Hukukumuzda Giren Adli Kontrol Müessesesi ile Bu Bağlamda Yenilenen Tutuklama Müessesesi, www.turkhukuk sitesi.com/makale_176.htm, e.t.13.03.2015, e.s.20:00

CMK m.103 f.1 uyarınca, Cumhuriyet savcısı veya tutuklu olan şüpheli ya da sanık adli kontrol altına alınarak serbest bırakılmayı isteyebilir. Hakim istem hakkında olumlu karar vererek şüpheli ya da sanığın adli kontrol altına alarak serbest bırakabilir. Şüpheli ya da sanık isteyerek adli kontrol yükümlülüğünü yerine getirmezse CMK m.112 uyarınca tekrar tutuklanabilir.

Tutuklulukta geçecek azami sürelerin dolması nedeniyle tahliye edilen kişilerin adli kontrol altına alınması halinde, şüpheli ya da sanığın yükümlülüklerine uymaması halinde, tutuklanıp tutuklanmayacağına ilişkin CMK'da bir düzenleme bulunmamaktadır. CMK m.102'de şüpheli ya da sanığın bir suç nedeniyle tutuklu kalması gereken maksimum süre düzenlenmiştir. Bu durumda yeniden tutuklama kararı verilemeyeceği kanaatindeyiz.³⁹⁰ CMK m.102'de süreler kesin olarak belirlenmiştir. Şüpheli veya sanığın haklarını koruyan bir düzenlemedir. Bu durumda hakim ya da mahkemenin, CMK m.110 uyarınca şüpheli veya sanığın tabi olduğu yükümlülük türünü değiştirebileceği, şüpheli ya da sanık hakkında yeni yükümlülükler hükmedebileceği kanaatindeyiz.

5395 sayılı ÇKK m.20 f.2'de; adli kontrol tedbirlerinden sonuç alınamaması, sonuç alınamayacağına anlaşılması veya tedbirlere uyulmaması durumunda tutuklama kararı verilebileceği düzenlenmiştir.

5395 sayılı ÇKK m.21'de; on beş yaşını doldurmamış çocuklar hakkında üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerden dolayı tutuklama kararı verilemeyeceği düzenlenmiştir. Çocuk hakkında adli kontrol kararı verilmişse ve çocuk yükümlülüğe uymamışsa tutuklama kararı verilebilecek midir? ÇKK m.21'deki düzenleme emredici bir düzenlemedir. Bu nedenle yükümlülük ihlali halinde çocuk on beş yaşını doldurmamışsa ve üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren bir fiil söz konusuysa tutuklama kararı verilemeyecektir.³⁹¹

3.4. ADLİ KONTROL YÜKÜMLÜLÜKLERİNİN SÜRESİ VE DEĞİŞTİRİLMESİ

Adli kontrol koruma tedbiri geçici mahiyettedir. Adli kontrol yükümlülükleri temel hak ve hürriyetlere müdahale teşkil etmektedir. Bu nedenle şüpheli ve sanık

³⁹⁰Şen,Ersan/Özdemir,Bilgehan, Tutuklama, Seçkin Yayınevi, 3.Baskı, Ankara 2011, s.108

³⁹¹Benzer görüşler için bkz, Balo, Çocuk Koruma Kanunu ve Uygulaması, s.295

hakkında verilen adli kontrol kararının ve hükmedilen yükümlülüklerin belli aralıklarla gözden geçirilmesi gerekmektedir. Gözden geçirme sonucunda, adli kontrol şartlarının devam edip etmediği, amaca ulaşıp ulaşılamadığı veya amaca ulaşıp ulaşılamayacağı değerlendirilerek, adli kontrol yükümlülüklerinin devamına, değiştirilmesine ya da sona erdirilmesine karar verilebilecektir.

CMK'da adli kontrol tedbirlerinin hangi zamana kadar uygulanacağına dair bir düzenleme getirilmemiş, bu hususta bir üst sınır belirtilmemiştir.³⁹² CMK'da, adli kontrol kararlarının yapılan itirazlar dışında, zorunlu ve rutin bir incelemeden geçirilmesi yönünde de herhangi bir hüküm bulunmamaktadır.³⁹³ Oysa ki tutuklulukta CMK m.108 f.1'de, en geç otuzar günlük süreler itibariyle tutukluluk halinin devamının gerekip gerekmeyeceği hususunun değerlendirilmesi zorunlu tutulmuştur. Adli kontrole ilişkin CMK'da gözden geçirme süresine ilişkin açık bir düzenleme olmaması Kanun'un bir eksikliğidir. Bu eksikliğin şöyle giderilebileceği kanaatindeyiz. Adli kontrolün uygulanmasında tutuklama nedenlerinin aranması ve kurumun tutuklamaya alternatif bir kurum olması nedeniyle, soruşturma evresinde CMK m.108'in kıyasen uygulanması ve en geç otuzar günlük süreler halinde Cumhuriyet savcısının talebi üzerine yükümlülüğün gözden geçirilmesi yerinde olacaktır.³⁹⁴

Şüpheli ya da sanığın istemi üzerine sulh ceza hakimi ya da kovuşturma evresinde davaya bakan mahkeme, Cumhuriyet savcısının görüşünü aldıktan sonra, adli kontrolün içeriğini oluşturan yükümlülükleri bütünüyle veya kısmen kaldırabilir, değiştirebilir veya şüpheli ya da sanığı bu yükümlülüklerden bazılarına uymaktan geçici olarak muaf tutabilir. Cumhuriyet savcısı da bu hususta talepte bulunabilir. CMK soruşturma evresinde sulh ceza hakimine re'sen denetleme, gözden geçirme yetkisi vermemiştir. Kovuşturma evresinde ise mahkeme re'sen her celsede ya da celse arasında adli kontrol yükümlülüğünü gözden geçirebilir, değiştirebilir ya da kaldırabilir.

Yukarıda belirttiğimiz üzere adli kontrol uygulaması için CMK tutuklamadan farklı olarak azami bir süre öngörmemiştir.³⁹⁵ CMK, tutuklama için m.102'de azami

³⁹²Yılmaz, a.g.m., s.56

³⁹³Özgüven, s.342, Karakurt, Adli Kontrol Koruma Tedbiri, http://www.turkhukuksitesi.com/makale_374.htm, e.t 27/10/2014, e.s.20:00

³⁹⁴Benzer görüşler için bkz., Hacıoğlu, s.189

³⁹⁵Benzer görüşler için bkz., Ünver/Hakeri, s.386

süreler düzenlemiş olmasına ve amaç aynı olmasına rağmen adli kontrolde böyle bir süre düzenlenmemiştir. Adli kontrol, amaca uygun düştüğü sürece uygulanabilecektir. Ceza muhakemesinin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için, koşulları devam ettiği sürece, adli kontrolün uygulanmasına devam edilmesi gereklidir. Kanun koyucu tutuklamadan farklı olarak adli kontrolde bilinçli olarak azami bir süre düzenlenmemiştir.

Adli kontrol yükümlülükleri, şüpheli ya da sanığın temel hak ve hürriyetlerini kısıtlamaktadır. Ülkemizde Cumhuriyet savcılıkları, sulh ceza hakimlikleri ve mahkemeler ağır iş yükü altında ezilmektedir. Soruşturma ve kovuşturma evreleri oldukça uzun sürmektedir. Şüpheli ya da sanık veya Cumhuriyet savcısı talep etmediği sürece, soruşturma ya da kovuşturma evresinin sonuna kadar adli kontrolün devam etmesi, ilgililerin Anayasal güvence altına alınan temel hak ve hürriyetlerinin kısıtlanmasına yol açabilecektir. Bu nedenle CMK'da yasal bir düzenleme yapılarak gözden geçirme süresinin benimsenmesi yerinde olacaktır.

3.5. ADLİ KONTROLÜN KALDIRILMASI VE SONA ERMESİ

3.5.1. Adli Kontrolün Kaldırılması

Adli kontrol kararı verildikten sonra, şüpheli veya sanığın istemi üzerine, Cumhuriyet savcısının istem ile ilgili görüşü alındıktan sonra hakim veya mahkeme beş gün içinde, adli kontrol yükümlülüğünün kısmen veya tamamen kaldırılmasına karar verebilir. CMK, m.111'de şüpheli veya sanığa her zaman adli kontrol yükümlülüğünün kaldırılmasını istemek olanağını tanımıştır.

Adli kontrol kararının kaldırılması CMK m.111'de düzenlenmiştir. Ancak madde başlığı ile maddenin içeriği birbiriyle uyumlu değildir. Maddenin başlığı, adli kontrol kararının kaldırılmasıdır. Maddenin içeriğinde ise, hakim veya mahkemenin m.110 f.2'ye göre karar verebileceği düzenlenmiştir. CMK m.110 f.2'ye baktığımızda ise; adli kontrol yükümlülüklerinin kaldırılması yanında değiştirilebilmesi ve yükümlülüklerden bazılarını uymaktan geçici olarak muaf tutulabilme düzenlenmiştir. Bu durum anlam karmaşasına yol açmaktadır. Bu nedenle, adli kontrol yükümlülüklerinin değiştirilmesi ve yükümlülüklerden geçici olarak muafiyet

yönündeki taleplerin ayrı bir maddede düzenlenmesinin daha uygun olacağı kanaatindeyiz.

Adli kontrol tedbirlerinin uygulanmasına karar verme yetkisi sadece hakime aittir. Yine kural olarak adli kontrol tedbirlerinin kaldırılması da hakim kararı ile olacaktır.³⁹⁶ Ancak CMK m.103 f.2'de; “soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı adli kontrol veya tutuklamanın artık gereksiz olduğu kanısına varacak olursa, şüpheliyi re'sen serbest bırakır” düzenlemesi yer almıştır. Bu düzenleme uyarınca, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı, adli kontrolün artık gereksiz olduğu kanısına varacak olursa, re'sen adli kontrolü kaldırarak şüpheliyi serbest bırakacaktır.³⁹⁷ Cumhuriyet savcısı tarafından bu yetki sadece soruşturma evresinde kullanılabilir. Kovuşturma evresinde bu tür bir yetki Cumhuriyet savcısına tanınmamıştır.³⁹⁸ Nitekim Yargıtay 6. Ceza Dairesi 2007/12460 E. 2008/17473 K. sayılı kararında “...şüpheli için daha fazla sınırlandırıcı bir tedbir olan tutukluluk durumunun sonlandırılmasına karar verme yetkisi tanınmış olan Cumhuriyet savcısının, 5271 sayılı CMK'nın 110/1. maddesi gereğince, nitelik olarak daha az sınırlandırıcı bir düzenleme olan adli kontrol altına alınmış şüpheli hakkındaki bu tedbiri kaldırma yetkisinin olduğu, kıyasa olanak tanıyan ceza yargılaması hukukunun ışığında mümkün görüldüğünü...” ifade etmiştir. Kararda Yargıtay, tutuklamanın sonlandırılmasına karar verme yetkisi olan Cumhuriyet savcısının, adli kontrol tedbirini de kaldırma yetkisine sahip olduğunu belirtmiştir.

Soruşturma evresinde adli kontrol tedbirinin Cumhuriyet savcısı tarafından re'sen kaldırılabilmesi yetkisi zaman zaman tartışmalara konu olmuşsa da kanaatimizce bu yetkinin Cumhuriyet savcısına tanınması yerinde olmuştur. Soruşturma evresinin aktörü Cumhuriyet savcısıdır. Cumhuriyet savcısının soruşturma evresinde tutuklamayı bile kaldırma yetkisi vardır. Çoğu yetkisi olanın aza da yetkisinin olacağı işin doğası gereğidir.³⁹⁹ Bu yetki, kişi hak ve hürriyetlerini sınırlandırmamaktadır. Aksine sınırlandırılmış olan kişi hak ve hürriyetlerinin serbest bırakılmasına ilişkindir.⁴⁰⁰

³⁹⁶Çolak/Taşkın, s.494

³⁹⁷Benzer görüşler için bkz., Centel/Zafer, s.385, Albayrak, s.251, Ünver/Hakeri, s.386, İnci, s.98, Özen, Adli Kontrol, s.178, Yılmaz, a.g.m., s.54

³⁹⁸Benzer görüşler için bkz., Çolak/Taşkın, s.495, Parlar/Hatipoğlu, s.467

³⁹⁹Benzer görüşler için bkz., İnci, s.98

⁴⁰⁰Benzer görüşler için bkz., Çolak/Taşkın, s.495

3.5.2. Adli Kontrolün Sona Ermesi

Koruma tedbirleri geçici mahiyettedir. Adli kontrol de bir koruma tedbiridir. Bir koruma tedbiri olması nedeniyle işin mahiyeti gereği adli kontrol de geçicidir.⁴⁰¹ Bu tedbir de niteliği itibariyle hürriyet kısıtlaması sonucunu doğurduğundan, bu tedbirle ulaşılmak istenen muhakeme hukuku gayesine ulaşıldığında, suçun kovuşturma imkanı bulunmadığında veya muhakeme bir hükümle sona erdiğinde bu tedbire son verilecektir.⁴⁰² Sulh ceza hakimi ya da kovuşturma evresinde mahkeme, Cumhuriyet savcısı veya şüpheli ya da sanığın istemi üzerine adli kontrolün içeriğini oluşturan yükümlülükleri bütünüyle veya kısmen kaldırabilir. Şüpheli ya da sanığın istemi halinde CMK m.111 f.1 uyarınca Cumhuriyet savcısının görüşünün alınması gerekmektedir.

CMK m.103 f.2 uyarınca, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı tarafından kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verildiğinde de, adli kontrol tedbiri hükümsüz kalacak ve sona erecektir. Muhakemenin bir hükümle, örneğin beraat, mahkumiyet, düşme vs bir kararla sona ermesi halinde de adli kontrol kendiliğinden sona erecektir.⁴⁰³ CMK'da bir açıklık olmamakla beraber, mahkeme tarafından sanık hakkında hüküm verilirken hüküm anına kadar devam eden adli kontrol tedbiri var ise bu tedbire son verildiğinin açıkça hükümde yer alması gerekir. Fakat mahkeme böyle bir karar vermemiş olsa bile dava hükümle sonuçlandığında artık adli kontrol tedbiri kendiliğinden hükümsüz kalmış sayılmalıdır.⁴⁰⁴ Nitekim Yargıtay 4. Ceza Dairesi 2010/8553 E. 2012/7384 K. sayılı kararında “...sanık hakkında soruşturma sırasında CMK'nın 109. maddesi gereğince verilen adli kontrol kararı hakkında iddianameyle talep edilmesine rağmen bir hüküm verilmemesini yasaya aykırı...” bulmuştur. Kararda Yargıtay, sanık hakkında uygulanan adli kontrol tedbiri ile ilgili mahkemenin hükümle birlikte karar vermemesinin yasaya aykırı olduğunu ifade etmiştir.

Her ne kadar adli kontrolün amaçlarından biri; mahkemece verilecek hükmün infazının sağlanması olsa da muhakeme hüküm ile sonuçlandığında adli kontrol yükümlülüğünün kendiliğinden sona erdiğinin kabul edilmesi gerekir. Daha önce de

⁴⁰¹Çakın, s.42

⁴⁰²Hacıoğlu, s.188

⁴⁰³Hacıoğlu, s.190

⁴⁰⁴Malkoç/Yüksektepe, s.514

belirttiğimiz üzere, adli kontrol kararı kişinin temel hak ve hürriyetlerini kısıtlar niteliktedir. Kişinin temel hak ve hürriyetlerinin hüküm verilmiş olmasına rağmen kısıtlanmasına devam edilmesi doğru olmayacaktır. Hükümün kesinleşmesi aşamasında adli kontrol tedbirlerinin devamında kurumun niteliği gereği bir yarar yoktur.⁴⁰⁵

Adli kontrol soruşturma ve kovuşturma evrelerinde nihayet karar kesinleşinceye kadar uygulanabilecektir. Karar kesinleştikten sonra yani infaz aşamasında adli kontrolün uygulanması kurumun mahiyetine uygun değildir. Nitekim Yargıtay 15. Ceza Dairesi 2011/26269 E. 2011/17125 K. sayılı kararında “...5271 sayılı Kanun'un 109. maddesinde düzenlenen adli kontrol müessesesinin soruşturma ve kovuşturma aşamasında tutuklama yerine uygulanabileceğini, infaz aşamasında, anılan hüküm uygulanmak suretiyle yurt dışına çıkışının yasaklanması adli kontrol kararı verilmesinin mümkün bulunmadığını...” ifade etmiştir. Yargıtay 12. Ceza Dairesi 2011/23069 E. 2012/16532 K. sayılı kararında “...iddianamenin kabulü ile başlayıp, hükmün kesinleşmesine kadar geçen evreyi kapsayan kovuşturma aşamasında da CMK'nın 110/3. maddesi uyarınca uygulanabilir olan adli kontrolün, infazı da kapsayacak şekilde uygulanmasına karar verilmesinin, kanuna aykırı olduğunu...” ifade etmiştir. Her iki kararda da Yargıtay, adli kontrolün karar kesinleştikten sonra infaz aşamasında da uygulanmasını kanuna aykırı bulmuştur.

3.6. ADLİ KONTROLDE GEÇEN SÜRENİN MAHSUBU

5237 sayılı TCK m.63'te; “hüküm kesinleşmeden önce gerçekleşen ve şahsi hürriyeti sınırlama sonucunu doğuran bütün haller nedeniyle geçirilmiş süreler, hükmolunan hapis cezasından indirilir. Adli para cezasına hükmedilmesi durumunda, bir gün yüz Türk Lirası sayılmak üzere, bu cezadan indirim yapılır” düzenlemesi yer almıştır. Şahsi hürriyeti sınırlama sonucunu doğuran tedbirler nedeniyle geçirilen sürelerin, mahkumiyetten mahsup edilmesinde, zorunlu mahsup sistemi benimsenmiştir. Bu sistemde hakime takdir yetkisi tanınmamıştır. Hürriyetten yoksun kalınan sürelerin, mahkumiyet süresinden mahsup edilmesi gerekir. Mahsup, bir hak olarak benimsenip, düzenlenmiştir.

⁴⁰⁵Malkoç/Yüksektepe, s.514

Maddede “hürriyeti sınırlama sonucunu doğuran bütün haller” demek suretiyle, bir suçtan yakalanan sanığın salıverilmesine kadar geçen sürecin mahsupa dikkate alınacağı vurgulanmıştır. Yakalama, gözlem altına alma, tutuklama gibi özgürlüğü kısıtlama sonucunu doğuran tüm tedbirlerde geçen süreler, mahkumiyet halinde hükmolunan cezadan indirilecektir.⁴⁰⁶

CMK m.109 f.6'da; “adli kontrol altında geçen süre, şahsi hürriyeti sınırlama sebebi sayılarak cezadan mahsup edilemez” düzenlemesi yer almıştır. Kural olarak adli kontrol altında geçen süre, şahsi hürriyeti sınırlama sebebi sayılarak cezadan mahsup edilemez.⁴⁰⁷ Adli kontrol kişinin hürriyetlerini kısmen kısıtlayan, kişiyi bazı haklardan mahrum eden bir tedbirdir.⁴⁰⁸ Adli kontrol tedbirleri de kural olarak kişi hürriyetini sınırlayan içeriğe sahiptir. Ancak tutuklama, yakalama, göz altına alma gibi bir tedbir değildir.⁴⁰⁹ Adli kontrolde yükümlülük, şüpheli veya sanığın denetim ve gözetim altında tutar. Bu denetim ve gözetim şüpheli veya sanığın hareket alanını kısıtlar ancak hareket özgürlüğünü tamamen ortadan kaldırmaz. Tutuklama, yakalama, göz altına alma gibi tedbirler ise şüpheli veya sanığın özgürlüğünü tamamen ortadan kaldırır. Adli kontrol, kişinin hareket özgürlüğünü tümüyle ortadan kaldırmadığı için, adli kontrol altında geçen süre cezadan mahsup edilemeyecektir. CMK m.109 f.6'da yer alan düzenleme, adli kontrol altında geçen sürenin cezadan mahsup edilip edilemeyeceği konusunda ortaya çıkması muhtemel tartışmaları önlemesi açısından yerinde bir düzenleme olmuştur.⁴¹⁰

Adli kontrol altında geçen sürenin, cezadan mahsup edilemeyeceği kuralının bir istisnası bulunmaktadır. CMK m.109 f.6 uyarınca, f.3'ün e) bendi uyarınca şüpheli veya sanık hakkında hükmedilen; “özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığında arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dahil, tedavi veya muayene tedbirlerine tabi olmak ve bunları kabul etmek” şeklindeki yükümlülük altında geçen süre şahsi hürriyeti sınırlama sebebi sayılarak, cezadan mahsup edilir. Bu yükümlülükte şüpheli veya sanığın özgürlüğü sınırlandırıldığından, burada geçen sürelerin cezadan mahsup edilmesi kabul

⁴⁰⁶ **Bakıcı, Sedat**, 5237 Sayılı Yasa Kapsamında Ceza Hukuku Genel Hükümleri, Adalet Yayınevi, Ankara 2007, s.1208

⁴⁰⁷ **Altıparmak, Cüneyd**, 100 Başlıkta Soruşturma Evresi, Seçkin Yayınevi, 6.Baskı, Ankara 2013, s.252

⁴⁰⁸ **Soyaslan**, a.g.e., s.332

⁴⁰⁹ **Çolak/Taşkın**, s.491

⁴¹⁰ Benzer görüşler için bkz., **Şahin**, CMK Gazi Şerhi, s.320

edilmiştir. Mahsup için ilgilinin, sağlık kurumunda gündüzlü-gececi kalması gerekmektedir.

Uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlılığının tedavisi uzun bir süreci kapsamaktadır. Şüpheli veya sanık tedavi için uzunca bir süre tedavi kurumunda kalacağı için, kanun koyucu tarafından burada geçen sürelerin mahsup edilmesi kabul edilmiştir. Ancak şüpheli veya sanığın belirli gün ve saatlerde sağlık kurumuna giderek, kısa süreli bir tedavi görmesi halinde, bu sürenin cezadan mahsup edilmesi mümkün değildir. Cezadan mahsup için şüpheli veya sanığın, sağlık kurumunda gündüzlü-gececi kalarak tedavi görmesi gerekir.

3.7. ADLİ KONTROL TEDBİRLERİNİN HAKSIZ UYGULAMASINDAN DOĞAN ZARARIN TAZMİNİ

Ceza muhakemesinde amaç, maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasıdır. Maddi gerçeğin ortaya çıkarılabilmesi için muhakeme esnasında koruma tedbirlerine başvurulmaktadır. Sanık veya şüphelinin suçu işleyip işlemediği henüz belli olmadan başvurulmuş koruma tedbirleri, kişi hak ve hürriyetlerine yönelik önemli sınırlamalar getiren ceza muhakemesi işlemleridir. Koruma tedbirlerinin temel hak ve hürriyetleri her an zedeleyebilecek durumda olması, bu tedbirlere başvurma koşullarının hukuk devleti ilkesine ve insan haklarına uygun olarak ele alınıp düzenlenmesini gerektirir.⁴¹¹ Koruma tedbirlerine başvurulurken kişilerin zaman zaman, haksız ve hukuka aykırı olarak hürriyetlerinin kısıtlandığına rastlanılabilmektedir. Bu tür haksız bir eylem nedeniyle kişinin uğradığı zararın karşılanması hukuk devleti olmanın gereklerinden biridir.

Koruma tedbirleri nedeniyle tazminat ödenmesi konusu kapsamlı olarak ilk defa 466 Sayılı Kanun Dışı Yakalanan veya Tutuklanan Kimselere Tazminat Verilmesi Hakkında Kanun ile düzenlenmiştir. Bu kanunda sadece hukuka aykırı olarak gerçekleştirilen yakalama ve tutuklama koruma tedbiri nedeniyle tazminat verilmesi düzenlenmiş, diğer koruma tedbirleri ile ilgili herhangi bir düzenleme yer almamıştır.

⁴¹¹**Baytar, Serdal**, Koruma Tedbirlerinden Doğan Zararın Karşılanması, TBB Dergisi, S.61, 2005, s.359

01.06.2005 tarihinde yürürlüğe giren CMK bu konuyu “Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat” başlığı altında m. 141-144 arasında düzenlemiştir. Bu düzenlemesi ile CMK, 466 sayılı Kanun hükümlerini zımnen yürürlükten kaldırmıştır. Artık 01.06.2005 tarihinden itibaren koruma tedbirleri nedeniyle tazminat konusunda CMK m.141-144 hükümleri uygulanacaktır. CMK m.141'de; “yakalama, göz altına alma ve tutuklama koruma tedbirlerinin yanında diğer koruma tedbirlerinden sayılan arama ve el koyma gibi koruma tedbirleri nedeniyle tazminat verilmesi” kabul edilmiştir. Görüldüğü üzere tüm koruma tedbirleri, tazminat kapsamına alınmamıştır. Adli kontrol dahil olmak üzere koruma tedbirlerinin bir kısmı tazminat kapsamına alınmamıştır. Koruma tedbirlerinden dolayı hangi hallerde tazminata hükmedileceği sınırlı sayıda sayılmıştır. Bunun neticesi olarak, adli kontrol hükümlerinin haksız uygulanması nedeniyle kişilere CMK hükümleri uyarınca tazminat verilmesi mümkün değildir.⁴¹² Adli kontrol, kişinin temel hak ve hürriyetlerini tamamen ortadan kaldırmaz. Tutuklama, gözaltına alma ve yakalama gibi koruma tedbirleri, kişinin temel hak ve hürriyetlerini tamamen ortadan kaldırmaktadır. Adli kontrol, kişinin temel hak ve hürriyetlerine bir takım sınırlamalar getirir. Tutuklama, gözaltına alma ve yakalama gibi koruma tedbirleriyle karşılaştırıldığında adli kontrol hafif nitelikte bir tedbirdir. Yani ağır bir tedbir değildir. Kanaatimizce kanun koyucu bu durumu göz önünde bulundurarak adli kontrolü tazminat kapsamına almamıştır. Nitekim Yargıtay 12. Ceza Dairesi 2012/23233 E. 2012/24819 K. sayılı kararında “...davacının adli kontrol tedbiri altında geçirdiği sürenin maddi tazminat kapsamına dahil edilemeyeceğinin gözetilmemesini...” kanuna aykırı bulmuştur. Kararda Yargıtay, adli kontrol altında geçirilen sürenin, maddi tazminat kapsamına dahil olmadığını belirtmiştir.

Bu durumda genel hükümlere bakmak gerekecektir. Anayasa m.19'da; “kişi hürriyeti ve güvenliği” düzenlenmiş, f.1'de, “herkesin, kişi hürriyeti ve güvenliğine sahip olduğu” hükme bağlanırken, sonraki fıkralarda kişi hürriyetinin kısıtlanmasının hangi koşullarda mümkün olduğu düzenlenmiştir. Anayasa m.19 f.son'da ise; “belirtilen esaslar dışında bir işleme tabi tutulan kişilerin uğradıkları zararın, tazminat hukukunun genel prensiplerine göre, Devletçe ödeneceği” düzenlemesi yer almıştır. Anayasa m.40 f.son'da, “kişinin, resmi görevliler tarafından

⁴¹²Benzer görüşler için bkz., **Aldemir**, s.300

vaki haksız işlemler sonucu uğradığı zararın da kanuna göre, Devletçe tazmin edileceği” düzenlenmiştir.

Adli kontrol kapsamında hükmedilen yükümlülükler, ilgili kişilerin temel hak ve hürriyetlerine müdahale oluşturmaktadır. İdarenin eylem ve işlemlerinin her zaman tam yargı davasına konu olabileceği genel kuralı vardır. Hukuka aykırı olarak başvuru bir adli kontrol sonucunda ortaya çıkan zararın, idarenin genel sorumluluğuna ilişkin kurallar çerçevesinde tazmini mümkündür.⁴¹³ Adli kontrol yükümlülüklerinin hukuka aykırı uygulanması nedeniyle yükümlülük altına alınan şüpheli veya sanık, yasal temsilci, özel yetkili vekil tazminat talep edebilir. Dolaylı zarar gören (şüpheli ya da sanığın eşi, annesi, babası gibi) kişilerin zararı doğrudan olmadığından tazminat isteme hakları yoktur.

Adli kontrol, tutuklama, gözaltına alma, yakalamada olduğu gibi kişi hürriyetini tamamen ortadan kaldırmaz. Kişi hürriyetini sınırlandırır. Adli kontrol altında geçen sürelerin kural olarak verilen cezadan mahsup edilememesi ilkesi de nazara alındığında; kovuşturmayaya yer olmadığı, beraat, düşme, ceza verilmesine yer olmadığı gibi kararlarda tazminat hakkının tanınmaması, kişi hürriyetini ihlal etmektedir. Bu nedenle CMK kapsamında, adli kontrol yükümlülüklerinde de hukuka aykırı uygulama halinde, kişilerin uğradıkları zararın tazminini isteme hakkı tanınmalıdır. Adli kontrolün CMK m.141'in kapsamına dahil olmaması bir eksikliklerdir. CMK m.141'de yasal değişiklik yapılması ve adli kontrolün kapsama alınmasının uygun olacağı kanaatindeyiz.⁴¹⁴

⁴¹³Benzer görüşler için bkz., **Öztürk/Kazancı/Güleç**, s.87, **Çakın**, s.38, **Parlar/Hatipoğlu**, s.624, **Baytar**, s.362

⁴¹⁴Benzer görüşler için bkz., **Çakın**, s.38

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ceza muhakemesi hukukunun amacı maddi gerçeğe ulaşmak ve adil bir muhakemenin yapılmasını sağlamaktır. Muhakemenin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için bir takım tedbirlere başvurulması gerekir. Bu tedbirler adli kontrol, tutuklama gibi koruma tedbirleridir. Adli kontrol ceza muhakemesi sistemimize 5271 sayılı CMK ile girmiştir. Yani köklü geçmişi olan bir kurum değildir. Tutuklama, hakimi şüpheli veya sanık hakkında ya bütünüyle hürriyetten yoksunluğa ya da tam serbest bırakmaya mecbur kılan bir tedbirdir. Adli kontrol ise, ilgiliyi özgürlüğünden yoksun kılmamakla birlikte gözlemeyi ve denetlemeyi olanaklı kılan tedbirler getirmektedir.

Adli kontrol bağımsız nitelikte bir koruma tedbiridir. Temel amacı tutuklamanın ağır sonuçlarını ortadan kaldırmaktır. Tutuklamaya alternatif bir koruma tedbiridir. Anayasal bir ilke olan ölçülük ilkesi gereğince hakim tutuklama koruma tedbirinden önce adli kontrole ilişkin tedbirleri dikkate almak ve uygulamak durumundadır. Ölçülük ilkesi ile anlatılmak istenen, failin eyleminin ağırlığı ile başvurulacak koruma tedbirinin ağırlığı arasında bulunması gereken dengedir. Ölçülük ilkesi aracın, amaçtan daha önemli olmamasını, daha az önemli bir araçla amaca ulaşmak imkanı varsa onun tercih edilmesini, amaca ulaşmak için gerekenden daha önemli bir araç kullanılmamasını ifade eder. Tutuklamadan önce değerlendirilmesi gereken tedbir adli kontroldür. Bu nedenle CMK'da adli kontrolün tutuklamadan sonra düzenlenmesi, kanunun sistematiği açısından uygun olmamıştır. Tutuklamanın adli kontrolden daha önce düzenlenmesi, tutuklamanın kural olduğu imajını vermektedir. Açıklandığı üzere kural olarak uygulanması gereken tedbir adli kontroldür.

Adli kontrol ile şüpheli veya sanığın hürriyetten yoksun kalması önlenmiş; bunun yanında ise tam serbest bırakılmasının da önüne geçilmiştir. Şüpheli veya sanık hürriyetten yoksun kalmayacak, hakkında adli kontrol yükümlülükleri uygulanacaktır. Bu kurumun özgürlükçü ve kamu düzenini koruyucu nitelikte olduğunu ifade edebiliriz. CMK m.109'da 6352 sayılı Kanun m.98 ile değişiklik yapıncaya kadar üst sınırı üç yıl veya daha az hapis cezasını gerektiren bir suçun işlenmiş olması halinde adli kontrol kararı verilebiliyordu. Bu koşul, adli kontrol

kararı verilmesini ciddi bir biçimde sınırlıyordu. 6352 sayılı Kanun m.98 ile CMK m.109'da yapılan değişiklikle herhangi bir ceza sınırı olmaksızın tüm suçlar yönünden adli kontrol kararı verilebileceği kabul edilmiştir. Tüm suçlar yönünden herhangi bir ceza sınırı olmaksızın adli kontrol kararı verilebilmesi, kurumu tutuklamaya tam alternatif bir tedbir haline getirmiştir. 6352 sayılı Kanun m.98 ile CMK m.109'da yapılan değişiklik adli kontrol kurumunun geleceği açısından devrim niteliğinde bir gelişme olmuştur. Bu değişiklik ile adli kontrolün uygulanma olasılığı oldukça artmış ve adli kontrol kural, tutuklama ise istisnai bir hal almıştır.

Adli kontrol, tutuklamayı gerektirebilecek bir suç işlendiğinde tutuklama yerine uygulanır. Adli kontrol tutuklama için gerekli nedenler varsa uygulanabilir. Tutuklama yasağının bulunduğu hallerde ise adli kontrol kararı verilebilecektir. CMK m.109 f.2 uyarınca kanunda tutuklama yasağı öngörülen hallerde de, adli kontrol hükümlerinin uygulanabilmesi, adli kontrolün uygulanma alanını oldukça genişletmiştir. CMK m.109 f.7 uyarınca kanunlarda öngörülen tutukluluk sürelerinin dolması nedeniyle salıverilenler hakkında da adli kontrole ilişkin hükümlerin uygulanabilmesi, adli kontrolün uygulanma alanını genişletmiştir. Ancak tutukluluk azami süreleri dolduktan sonra da adli kontrolün uygulanabilmesi kişinin temel hak ve hürriyetlerini süre sınırı gözetmeksizin kısıtlayabilecektir. Adli kontrolün, tutukluluk sürelerinin dolması nedeniyle salıverilenler hakkında ve tutuklama yasağının bulunduğu hallerde uygulanması, tutuklama nedeniyle uygulanabilme amacıyla bağdaşmamaktadır. Tutuklamanın nedenlerinin oluşmadığına ilişkin karine benimseyen kanun koyucunun, tutuklamanın amaçlarını gerçekleştirme işlevi olan adli kontrolün uygulanabilmesini kabul etmesi çelişki oluşturmaktadır.

CMK m.100 f.3'te sayılan suçlar adli kontrolün uygulanma olasılığını azaltmaktadır. Tutuklamadaki ihtiyarılık ilkesinin katalog suçarda da geçerli olmasına rağmen, uygulamada sanki bu hallerde tutuklama kararı verilmesi zorunlu algısı oluşmuştur. Katalogda yer alan suçlar kanun koyucunun subjektif bir bakış açısıyla belirlenmiştir. Katalogun kapsamı, kişi hürriyeti ve güvenliği açısından sakıncalıdır. Uygulamada, kategorik olarak tutuklamaya karar verilmesi sonucunu doğuran katalog suçlar, sanki tutuklamanın kural olarak anlaşıldığı yönünde izlenim oluşturmaktadır. Bu nedenle katalogun belirlenmesinden vazgeçilmesinin kişi hak ve hürriyetleri açısından daha uygun olacağı kanaatindeyiz.

Adli kontrol niteliği itibariyle bir koruma tedbiridir. Ancak adli kontrol yükümlülüklerinden bazıları koruma tedbirlerinin amacı ve niteliği ile bağdaşmamaktadır. Örneğin CMK m.109 f.3 b.e)'de düzenlenen “özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dahil, tedavi veya muayene tedbirlerine tabi olmak ve bunları kabul etmek” yükümlülüğü ile b.i)'de düzenlenen “aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkum edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence vermek” yükümlülüğü bu türden yükümlülüklerdir. Bu yükümlülükler daha çok yeni suç işlenmesini önleyici niteliktedir. Bireylerin eğitim ve ıslahına hizmet etmektedir. Kanun koyucu bu yükümlülükleri belirlerken, bunların da birer koruma tedbiri olduğu ve dolayısıyla koruma tedbirlerine ait özelliklerin bunlar için de aranacağı hususuna dikkat etmemiştir. Bu tür yükümlülüklerin adli kontrol başlığı altında düzenlenmesi yerinde olmamıştır. Bu tür yükümlülüklerin kanunda başka bir başlık altında düzenlenmesinin daha uygun olacağı kanaatindeyiz.

CMK m.110 gereğince şüpheli, Cumhuriyet savcısının istemi ve sulh ceza hakiminin kararı ile soruşturma evresinin her aşamasında adli kontrol altına alınabilir. Cumhuriyet savcısının isteminin bulunması Kanun gereği zorunludur. Cumhuriyet savcısının adli kontrol talebi soyut ifadelerle dayanmamalı, gerekçeli olmalı, talepte hukuki ve fiili nedenlere açıkça yer verilmelidir. Uygulamada ise; “suçun vasıf ve mahiyeti, mevcut delil durumu” gibi soyut, kalıplaşmış ifadelerle talepte bulunmaktadır.

Adli kontrol ancak hakim kararıyla verilebilir. Hakim, olayın oluşu, isnat edilen suç, mevcut deliller gibi hususları dikkate alarak adli kontrol kararı verecek veya talebi reddedecektir. Mahkeme ve hakim kararlarında yasal ve yeterli gerekçe gösterilmesi zorunludur. Gerekçe kararı veren yargı merciinin maksadını ortaya koyar. Uygulamada ise şablon gerekçeler kullanılmaktadır. “Şüphelinin üzerine atılı suçun vasıf ve mahiyeti, mevcut delil durumu, kaçma şüphesinin bulunması” gibi gerekçelerle adli kontrol kararı verilebilmektedir. Bu gerekçeler; soyut, olaydan kopuk ve hukuki olarak bir kıymetleri bulunmayan gerekçelerdir. Bu gerekçeler; yasal, yeterli ve geçerli değildir.

CMK m.110 f.3 gereğince adli kontrol hükümleri kovuşturma evresinde de uygulanabilecektir. Tutuksuz yargılamayı yaygınlaştırmada bir çare olarak kovuşturma evresinde de bu tedbirin uygulanmasına olanak veren bu düzenleme son derece önemli ve yerinde bir düzenlemedir.

Adli kontrol kararının soruşturma ve kovuşturma evrelerinde, şüpheli veya sanığın yokluğunda verilir, verilmeyeceğine ilişkin CMK'da bir düzenleme yoktur. Bu hususta CMK'da bir düzenleme olmaması önemli bir eksikliklerdir. CMK m. 110 koşul olarak istemi aradığından ve adli kontrol tedbirlerinin tutuklamaya göre şüpheli veya sanığın lehine olması, bireyin temel hak ve hürriyetlerine daha az müdahale edilmesini sonuçlaması nedeniyle şüpheli veya sanığın savunması alınmadan, yokluğunda adli kontrol kararı verilmesinin uygun olacağı kanaatindeyiz. Bu hususta en kısa zamanda CMK'da bir düzenleme yapılması yerinde olacaktır.

Adli kontrol tedbirlerinin yasada sınırlı sayıda düzenlenmesi doktrinde eleştirilmiş ise de; adli kontrol, tutuklama kadar olmasa da kişi hak ve hürriyetlerini sınırlandırmaktadır. Temel hak ve hürriyetleri sınırlayan tedbirlerin kanunla düzenlenmesi Anayasa m.13 gereğince zorunludur. Bu nedenle kanunilik ilkesi gereğince adli kontrol tedbirlerinin kanunda düzenlenmesinin gerekli olduğu kanaatindeyiz.

Adli kontrol geçici niteliktedir. Amaca uygun düştüğü sürece uygulanabilecektir. Amaca ulaşıldığında ise adli kontrole son vermek gerekecektir. Amaç gerçekleştikten sonra da adli kontrolün uygulanmasına devam edilmesi, tedbiri hukuka aykırı hale getirecektir. Adli kontrolün uygulanabileceği süre açısından CMK bir üst sınır öngörmemiştir. Adli kontrol şartlar gerçekleştiğinde verilebilmektedir. Şartlar ortadan kalkmadan adli kontrolün sona ermesi, muhakemenin sağlıklı bir şekilde yürütmesine engel olacaktır. Adli kontrole ilişkin CMK'da bir üst sınırın belirlenmemesinin bu nedenle yerinde olduğu kanaatindeyiz.

Adli kontrolün belli süreler halinde gözden geçirilmesine ilişkin de CMK'da bir düzenleme yoktur. Adli kontrol temel hak ve hürriyetleri sınırladığından, amaca ulaşıldığında bu tedbire son verilmesi gereklidir. Bu nedenle adli kontrolün devamının gerekip gerekmediğinin incelenmesi zorunluluk arz etmektedir. Adli kontrol uygulamasında, belirli süreler halinde gözden geçirilmesine ilişkin düzenleme yapılması gerekli ve son derece önemlidir. Adli kontrolün tutuklamanın

yerine uygulanabilecek bir tedbir olması nedeniyle, tutukluluğun incelenmesine ilişkin CMK m.108 f.1'deki hükmün kıyas yoluyla uygulanabilmesinin, düzenleme yapıncaya kadar uygun olacağı kanaatindeyiz. Kovuşturma evresinde ise engel bir düzenleme yoktur. Bu nedenle adli kontrolün devamına ilişkin inceleme, her oturumda veya oturum arasında re'sen veya talep halinde yapılabilecektir.

Adli kontrol müessesesi, şüpheli ya da sanığı ciddi manada denetleme olanağı sağlayan bir alt yapıyla işlerlik kazanabilir. Bizim hukuk sistemimizde bu alt yapı yeterince oluşturulamamıştır. Ülkemizde adalet komisyonlarının yetki alanlarında bulunan mülhakat adliyelerinde müdürlüklere bağlı bürolar henüz kurulmamıştır. Müdürlüklerin, bağlı oldukları adalet komisyonu ve bu komisyona bağlı mülhakat adliyelerin yargı sınırları içinde yetkili olması uygulamada bir takım sıkıntılara yol açmaktadır. Personel sayısı yetersiz olan müdürlüklerin, yetki alanının oldukça geniş olması, adli kontrolün infazına ilişkin işlemlerin gereği gibi yapılamamasına yol açmaktadır. Adli kontrol kararlarının infazının daha etkin, takibinin daha sık ve düzenli yapılabilmesi için, müdürlüklerde personel sayısı artırılmalı ve adalet komisyonlarına bağlı mülhakat adliyelerinde bürolar kurulmalıdır.

Adli konularda eğitilmiş, uzman bir kolluk teşkilatının adli hizmetlerin aksamaksızın yerine getirilmesi bakımından önemli olduğu bir gerçektir. Adli kolluk teşkilatının kurularak sisteme kazandırılması, haksız tutuklamaların önlenmesi ve adli kontrolün yaygın bir şekilde uygulanması açısından faydalı olacaktır.

DSHY m.57 f.5 uyarınca bazı adli kontrol yükümlülükleri şüpheli veya sanığa elektronik kelepçe takılmak suretiyle yerine getirilebilecektir. Adli kontrolün amacı şüpheli veya sanığın kaçmasını, suç mağduru ile tanıklara yönelebilecek tehlikeleri engellemektir. Elektronik izleme, hem gözetim ve denetimin etkin bir şekilde yapılmasını hem de şüpheli veya sanığın ifşa edilmemesini ve birlikte yaşadığı kişilerin rahatsız edilmeme imkanını sağlaması nedeniyle amaca hizmet eden faydalı bir uygulamadır. Elektronik kelepçe takılmak suretiyle yerine getirilebilecek tedbirlerin sayısının artırılması bu bakımından faydalı olacaktır.

CMK m.271 f.4 gereğince adli kontrol kararına itiraz edilmesi üzerine merciin verdiği karar kesindir. CMK'da ayrıca açık bir düzenleme olmadığından, mercii tarafından ilk defa adli kontrol kararı verilmişse, bu karara karşı itiraz kanun yoluna başvurulamamaktadır. Adli kontrol kararı kişinin temel hak ve hürriyetlerini

sınırladığından, bu karara karşı itiraz yoluna gidilebilmesine ilişkin yasal bir düzenleme yapılmasının yerinde olacağı kanaatindeyiz.

CMK m.112 uyarınca tutuklama yasağı olan hallerde dahi, adli kontrol tedbirlerine isteyerek uymayan kişi tutuklanabilecektir. Bu durum kötüye kullanılmaya elverişlidir. Tutuklama yasağının bulunduğu durumlarda adli kontrol kararı verilebilecektir. Adli kontrol kararının verilebildiği hallerde, yükümlülük ihlali tutuklama nedeni olarak öngörülmüştür. Bu durum tutuklama yasağının bu yolla bertaraf edilmesine neden olabilecektir. Tutuklulukta geçecek azami sürelerin dolması nedeniyle salıverilen kişiler hakkında adli kontrol kararı verilmesi ve bu kişilerin yükümlülüklerine uymaması halinde, tutuklanabileceklerine ilişkin CMK'da bir düzenleme yoktur. CMK m.102'de maksimum tutukluluk süreleri düzenlenmiş olup, bu durumda yeniden tutuklama kararı verilemeyeceği kanaatindeyiz. CMK m.102 emredici bir düzenlemedir. Bu madde ile tutuklulukta geçecek süreler kesin olarak belirlenmiştir.

CMK koruma tedbirleri nedeniyle tazminat verilmesi kapsamına adli kontrolü almamıştır. Adli kontrol hükümlerinin haksız uygulanması nedeniyle kişilere CMK hükümleri uyarınca tazminat verilmesi mümkün değildir. Adli kontrol yükümlülükleri ilgililerin temel hak ve hürriyetlerine müdahale oluşturur. İdarenin eylem ve işlemleri her zaman tam yargı davasına konu olabilir. Hukuka aykırı olarak başvurulmuş bir adli kontrol sonucunda ortaya çıkan zararın, idarenin genel sorumluluğuna ilişkin kurallar çerçevesinde tazmini mümkündür. Adli kontrolün, hukuka aykırı uygulanması halinde CMK hükümleri uyarınca ilgiliye tazminat hakkının tanınmaması önemli bir eksikliklerdir. Adli kontrolden doğan zararların CMK hükümleri uyarınca tazmin edilmesi ve m.141-144 kapsamına alınması, soruşturma usullerinin sadeliği ve tekliği ilkesinin bir sonucu olarak daha yerinde bir düzenleme olacağı kanaatindeyiz.

Kişi hürriyetine ağır bir müdahale oluşturan tutuklama yerine, aynı amacı gerçekleştirebilecek daha hafif tedbirlere başvurmak hukuk devleti olmanın önemli bir gereğidir. Adli kontrol ile kanun koyucu, tutuklamayı gerektirecek bir suçun işlenmesi halinde, bunun yerine aynı amaca ulaşabilecek daha hafif bir tedbirle sonuca ulaşmaya çalışmaktadır. Kişinin temel hak ve hürriyetlerinin korunması ve infaz haklarını gerçekleştirme bakımından adli kontrol olumlu bir düzenlemedir.

Ancak yeterli değildir. Uygulayıcının adli kontrole bakış açısı çok önemlidir. Basın ve yayın araçlarının desteğiyle tutuklamanın bir tedbir değil, peşin cezalandırma aracı olduğu anlayışının teşvik ve destek görmesi son derece yanlıştır. Tutuklamanın son çare olduğu gözden uzak tutulmamalıdır. Otomatik tutuklama kararlarından kaçınarak adli kontrol hükümlerinin uygulanması yönünde değerlendirme yapılmalıdır. Tutuklamaya ilişkin kararlarda, neden adli kontrol uygulamasının yetersiz kaldığı gerekçeli olarak, belirtilmelidir.

Sonuç olarak şunu belirtmek isteriz. Özgürlük kural, sınırlandırma ise istisnadır. Tutuklamanın kişi özgürlüğünü ağır bir biçimde sınırlandırması nedeniyle kanun koyucunun tutuklamaya alternatif olarak adli kontrol kurumunu benimsemesi yerinde olmuştur. Çünkü adli kontrol, tutuklamanın fonksiyonunu yerine getirmeye olanak tanıyan alternatif bir tedbirdir. Adli kontrole başvurulurken bireysel menfaatin yanında kamusal menfaatin gözardı edilmemesi, hatta kamusal menfaatin ön plana çıkarılması yerinde olacaktır. Tedbir sayısı artırılırken bilim ve teknolojiye yaşanan gelişmeler gözardı edilmemelidir.

KAYNAKÇA

- Akın, Abdulkadir**, İnfaz Hukuku, Seçkin Yayınevi, 1.Baskı, Ankara 2014
- Albayrak, Mustafa**, Ceza Muhakemesi Kanunu, Adalet Yayınevi, 9.Baskı, Ankara 2014,
- Aldemir, Hüsnü**, Yakalama, Gözaltına Alma, Tutuklama ve Adli Kontrol, Seçkin Yayınevi, 2.Baskı, Ankara 2014
- Altıparmak, Cüneyd**, 100 Başlıkta Soruşturma Evresi, Seçkin Yayınevi, 6.Baskı, Ankara 2013
- Arslan, Sadettin**, Soruşturma Evresi, Seçkin Yayınevi, Ankara 2007
- Artuk, Mehmet Emin/Gökçen, Ahmet/Yenidünya, Ahmet Caner**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 4.Baskı, Turhan Kitapevi, Ankara 2009
- Aydın, Devrim**, Ceza Muhakemesi Usulü Hukuku Tutuklama, TBB Dergisi, S.3, 2001
- Bakıcı, Sedat**, 5237 Sayılı Yasa Kapsamında Ceza Hukuku Genel Hükümleri, Adalet Yayınevi, Ankara 2007
- Balo, Yusuf Solmaz**, Çocuk Koruma Kanunu ve Uygulaması, 2.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2009
- Balo, Yusuf Solmaz**, Teori ve Uygulamada Çocuk Ceza Hukuku, Adalet Yayınevi, 2005, 1.Baskı
- Baytar, Serdal**, Koruma Tedbirlerinden Doğan Zararın Karşılama, TBB Dergisi, S.61, 2005
- Bıçak, Vahit**, Suç Muhakemesi Hukuku, Polis Akademisi Yayınları, 3.Baskı, Ankara 2013
- Binici, Hüsamettin**, Tutuklamanın Alternatifi Olarak Adli Kontrol Kurumu, Adalet Dergisi, S.29, Eylül 2007
- Cengiz, Serkan/Demirağ, Fahrettin/Ergül, Teoman/McBride, Jeremy/Tezcan, Durmuş**, AİHM Kararları Işığında Ceza Yargılaması Kurum ve Kavramları, TBB yayını, Ankara 2008
- Centel, Nur**, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama, İstanbul 1992
- Centel, Nur**, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararları Işığında Tutuklama Hukukuna Eleştirel Yaklaşım, MÜHF-HAD, C.17, S.1-2
- Centel, Nur**, “Karşılaştırmalı Hukukta Tutuklamanın İşlevini Gören Diğer Kurumlar ve Türk Hukuku”, Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2000, C.II, Ankara 2000
- Centel, Nur**, “3842 Sayılı Yasa Hükümleri Karşısında Tutuklama ve Yakalama”, Yargı Reformu 2000 Sempozyumu, İzmir Barosu, İzmir 2000
- Centel, Nur**, Yeni Ceza Muhakemesi Yasasında Adli Kontrol, Tutuklama, Yakalama ve Haksızlıkların Tazminatla Giderilmesi, MÜHF-HAD, Armağan Özel Sayısı
- Centel, Nur/Zafer, Hamide**, Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta Basım A.Ş., 11.Baskı, İstanbul 2014
- Coşkun, Neslihan**, “Adli Kontrol” HPD, S.3, Nisan 2005
- Çakın, Akın**, Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Açısından Adli Kontrol, Adalet Dergisi, S.30, 2008
- Çalışkan, Bilal**, AİHM'e Göre Tutuklama, Adalet Dergisi, S.37, 2010
- Çolak, Haluk/Altun, Uğurtan**, Denetimli Serbestlik Kavramının Yaptırım Teorisi ve Penolojik Bakımdan Tahlili ile Pozitif Hukukumuzdaki Düzenlemeler, Adalet Dergisi, S.25, Mayıs 2006

Çolak, Haluk/Altun, Uğurtan, Tarihi ve Kronolojik Perspektifle Ceza İnfaz Kurumları, Adalet Dergisi, S.31, Mayıs, 2008

Çolak, Haluk, Fransız Hukukunda Adli Kontrol, Adalet Dergisi, S.10, Ocak 2002

Çolak, Haluk/Taşkın, Mustafa, Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi, Seçkin Yayınevi, Ankara 2007

Darende, Yeliz, 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunıyla Hukukumuzda Giren Adli Kontrol Müessesesi ile Bu Bağlamda Yenilenen Tutuklama Müessesesi, www.turkhukuksitesi.com/makale_176.htm, e.t. 13.03.2015, e.s. 20:00

Demir, Fevzi, Anayasa Hukuku, 8.Baskı, İzmir 2012

Doğan, Fatma Karakaş, Ceza İnfaz Hukuku, Oniki Levha Yayıncılık, 1.Baskı, İstanbul 2013

Donay, Süheyl, Açıklamalı Ceza Muhakemesi Kanunu, Vedat Kitapçılık,1.Baskı, İstanbul 2005,

Donay, Süheyl/Altunkaş, Aysun/Olgun, Eser, Ceza Hukuku ve Ceza Yargılamasında Son Gelişmeler Semineri, Seçkin Yayınları, 1.Baskı, Ankara 2013

Donay, Süheyl, Ceza Yargılama Hukuku Mevzuatı, C.1, Beta Basım A.Ş., 1.Baskı, İstanbul 2013

Ercan, İsmail, Ceza Muhakemesi Hukuku, On İki Levha Yayıncılık, 7.Baskı, İstanbul 2014

Eriş, Uğur, “Tutuklamanın Yerini Alabilecek Tedbirler”, Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2000, C.II, Ankara 2000

Erkul, İlhan, Tutuklama ve Tahliye, Adalet Yayınevi, Ankara 2013

Erol, Haydar, 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, Ankara 2009

Eryılmaz, Mesut Bedri, Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri, Seçkin Yayınevi, 2012

FeYZioğlu, Metin/Ergün, Güneş Okuyucu, Türk Hukukunda Tutuklulukta Azami Süre, AÜHFD, C.59, S.1, 2010

FeYZioğlu, Metin, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu hakkında bazı tespit ve değerlendirmeler, TBB Dergisi, S.62, 2006

Güleç, Sesim Soyer, Tutuklamaya İlişkin Temel Sorunlar ve AİHM'nin Güncel Kararları Çerçevesinde Adli Kontrol Konusunda Bazı Tespit ve Değerlendirmeler, TBB Dergisi, S.98, 2012

Güler, Hüseyin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hükümleri ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği ve Türk Mevzuatı, Adalet Dergisi, S.20, Eylül 2004,

Gültaş, Veysel, Tutuklama ve Kanun Yolları, Bilge Yayınevi, 2.Baskı, Ankara 2008

Hacıoğlu, Burhan Caner, 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Tutuklama Koruma Tedbirine Seçenek Olarak Düzenlenen Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme, AÜEHFD, C. IX, S.1-2, Erzincan 2005

İnci, Z.Özen, Bir Koruma Tedbiri Olarak Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama, Seçkin Yayınevi, 3.Baskı, Ankara 2014

Kamer, Vehbi Kadri, Ceza Adalet ve İnfaz Sistemi İçinde Denetimli Serbestlik Sisteminin Önemi, Adalet Dergisi, S.31, Mayıs 2008,

Karagülmez, Ali, Tutuklama Nedenleri ve Tutuklama İsteminin Reddi Kararına İtiraz Konusunda 5271 sayılı CMK'nın incelenmesi, TBB Dergisi, S.58, 2005

Karakurt, Ahu, Adli Kontrol Koruma Tedbiri
http://www.turkhukuksitesi.com/makale_374.htm, e.t 27/10/2014, e.s.20:00

- Katoğlu, Tuğrul**, Tutuklama Tedbirine İlişkin Sorunlar, Ankara Barosu Dergisi, S.4, 2011
- Kazancı, Behiye Eker**, AİHS ve AİHM Kararları Çerçevesinde Yakalama ve Tutuklama Koruma Tedbiri ile Kişİ Güvenliği ve Hürriyetinin Sınırlandırılması, TBB Dergisi, S.98, 2012
- Keskin, İbrahim**, Yurt Dışına Çıkış Yasağı, Adalet Dergisi, S.31, Mayıs 2008,
- Koca, Mahmut**, Bir Koruma Tedbiri Olarak Yurtdışına Çıkarmama, AÜEHFD, C.VII, S.1-2, Erzincan 2003
- Koca, Mahmut**, Tutuklamada Oranlılık İlkesi Çerçevesinde 2002 CMUK Tasarısının “Adli Kontrol” Tedbirinin Değerlendirilmesi, DEÜHFD, S.2, C.V, İzmir 2003
- Koparan, Mehmet Reşat**, Bir Koruma Tedbiri Olarak Tutuklama, TBB Dergisi, S.65, 2006
- Mahmutoğlu, Fatih Selami**, Prof. Dr. Nurullah Kunter'e Armağan, “İnsan Hakları Açısından Tutuklama ve Türk Hukuku”, Beta Yayım, İstanbul 1998
- Malkoç, İsmail/Yüksektepe, Mert**, Ceza Muhakemesi Kanunu, C.1, Malkoç Kitabevi, 2008
- Nizamoğlu, Meltem**, Tutuklama Tedbirinde Orantılılık İlkesi, TBB Dergisi, S.2, 2000
- Noyan, Erdal**, Ceza Davası, Adalet Yayınevi, 2.Baskı, Ankara 2007
- Noyan, Erdal**, Ceza Muhakemesi, Adil Yayınevi, Ankara 2005
- Nursal, Necati/Ataç, Selcen**, Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi (probation) Yetkin Yayınevi, Ankara 2006
- Özbek, Veli Özer/Doğan, Koray**, Ceza Muhakemesi Kanununda 5560 sayılı kanunla yapılan değişikliklerin değerlendirilmesi, Ceza Hukuku Dergisi, S.2, 2006,
- Özbek, Veli Özer**, İnfaz Hukuku, Seçkin Yayınevi, 5.Baskı, Ankara 2014
- Özbek, Veli Özer/Kanbur, Mehmet Nihat/Doğan, Koray/Bacaksız, Pınar/Tepe, İlker**, Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınevi, 7.Baskı, Ankara 2015
- Özbek, Veli Özer**, Yeni Ceza Muhakemesi Kanununun Anlamı, İzmir Şerhi, Seçkin Yayınevi, Ankara 2005
- Özen, Murat**, Adli Kontrol, Adalet Dergisi, S.32, 2008
- Özen, Murat**, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama, Adalet Dergisi, S.34, 2009
- Özgenç, İzzet**, TCK Gazi Şerhi, Ankara 2005
- Özgüven, A.Duygu**, Ceza Muhakemesi Kanunu Çerçevesinde “Adli Kontrol”, TBB Dergisi, S.81, Ankara 2009
- Özkul, Fatih**, Ulusal İrade ve Hukuk Devleti, TBB Dergisi, S.94, 2011
- Öztürk, Bahri/Eker Kazancı, Behiye/Soyer Güleç, Sesim**, Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbirleri, Seçkin Yayınevi, 1.Baskı, Ankara 2013
- Öztürk, Bahri/Erdem, Mustafa Ruhan/Özbek, Veli Özer**, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınevi, 8.Baskı, 2004
- Öztürk, Bahri/Tezcan, Durmuş/Erdem, Mustafa Ruhan/Sırma, Özge/Kırıt, Yasemin F. Saygılar/Özaydın, Özdem/Akcan, Esra Alan/Erden, Efser**, Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınevi, 8.Baskı, Ankara 2014
- Parlar, Ali/Hatipoğlu, Muzaffer**, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Yorumu, C.1 ve C.2, Yayın Matbaacılık, Ankara 2008
- Polat, Halil**, Cumhuriyet Savcısının El Kitabı, 4.Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2014
- Polat, Halil**, Türk Hukukunda Çocukların Cezai Sorumluluğu ve Yargılanmalarındaki Özellikler Üzerine Bir İnceleme, TBB Dergisi, S.90, 2010

Selçuk, Sami, Zorba Devletten Hukukun Üstünlüğüne, Yeni Türkiye Yayınları, 4.Baskı, 1999

Soyaslan, Doğan, Adli Kontrol, İÜHFM, C.LXXI, S.1, 2013

Soyaslan, Doğan, Ceza Muhakemesi Hukuku, Yetkin Yayınları, 5.Baskı, Ankara 2014

Şahbaz, İbrahim, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Kişi Özgürlük ve Güvenliği, TBB Dergisi, S.55, 2004

Şahin, Cumhuri, Ceza Muhakemesi Hukuku I, Seçkin Yayınevi, 5. Baskı, Ankara 2014

Şahin, Cumhuri, Ceza Muhakemesi Kanunu Gazi Şerhi, Seçkin Yayınevi, Ankara 2005

Şen, Ersan/Özdemir, Bilgehan, Tutuklama, Seçkin Yayınevi, 3.Baskı, Ankara 2011

Şenses, Erkan, www.erkansenses.av.tr/makale/tutuklama.doc, e.t. 25.12.2014, e.s. 20:30

Şentuna, Mustafa Tarık, Tutuklama ve Adli Kontrol, Seçkin Yayınevi, 1.Baskı , Ankara 2014

Taşdemir, Kubilay/Özkepir, Ramazan, Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi, C.1, Turhan Kitapevi, 3. Baskı, Ankara 2007

Tezcan, Durmuş/Erdem, Mustafa Ruhan/Sancakdar, Oğuz/Önok, Rifat Murat, İnsan Hakları El Kitabı, Seçkin Yayınevi, 4.Baskı, Ankara 2011

Toroslu, Nevzat/Feyzioğlu, Metin, Ceza Muhakemesi Hukuku, Savaş Yayınları, 11.Baskı, Ankara 2013

Tunç, Mehmet, Adli Denetim, Tutuklamayı Önleyici ve Giderici Tedbirler, Adalet Dergisi,S.6,Ankara 2001

Ünver, Yener/Hakeri, Hakan, Ceza Muhakemesi Hukuku, Adalet Yayınevi, 10.Baskı, Ankara 2015

Yahşi, Cahit, Tutuklama Üzerine, TBB Dergisi, S.1, 1991

Yalvaç, Gürsel, Karşılaştırmalı-Gerekçeli TCK, CMK, CGTİK, Ankara 2008

Yaşar, Osman/Otacı, Cengiz, Ceza Muhakemesi Kanunu, C.1, Seçkin Yayınevi, 6.Baskı Ankara 2015

Yenisey, Feridun/Nuhoğlu,Ayşe, Açıklamalı Ceza Muhakemesi Kanunu, C.1, Beta Basım A.Ş., 1.Baskı, İstanbul 2013

Yenisey, Feridun/Nuhoğlu,Ayşe, Ceza Muhakemesi Hukuku, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014

Yerdelen, Erdal, 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Koruma Tedbirleri, <http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/makale/191.doc>,e.t. 17.11.2014, e.s.20:30

Yılmaz, Zekeriya, Adli Kontrol, Ankara Barosu Dergisi, S.2006-1, Ankara 2006

Yılmaz, Zekeriya, Ceza Muhakemesi Kanunu, Seçkin Yayınevi, 1.Baskı Ankara 2005

Yılmaz, Zekeriya, 5560 Sayılı Kanun Değişiklikleriyle Ceza Muhakemesi Kanununun Getirdiği Yenilikler ve Yargılama Sistemi, Seçkin Yayınevi, 2.Baskı, Ankara 2007

Yurtcan, Erdener, Ceza Yargılaması Hukuku, Beta Basım Yayın, 12.Baskı, 2007

Yurtcan, Erdener, CMK Şerhi, 6.Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2013

Yurtcan, Erdener, Cumhuriyet Savcısının ve Ceza Yargıcının Başvuru Kitabı, Beta Basım Yayın, 6.Baskı, İstanbul 2008

Yurtcan, Erdener, Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu ve Yorumu, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2005

Yücel, Bülent, 5982 Sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu'nun 1982 Anayasası'nın “Hukuk Devleti” Anlayışına Etkisi, TBB Dergisi, S.100, 2012

Yücel, Mustafa Tören, Tutuklama Paradoksu, TBB Dergisi, S.91, 2010

Yücel, Mustafa Tören, “Türk Ceza Siyaseti ve Kriminolojisi”, TBB Yayını, Ankara 2007

Yüce, Turhan Tufan, Zorlayıcı Önlem Teorisi, EÜHFD, S.1, 1981

Elektronik Kaynaklar:

http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/mevzuat/madde_gerekceleri.doc, e.t. 14.11.2014, e.s. 23:00

TC Adalet Bakanlığı UYAP “Yargıtay Karar Arama Ekranı” e.t.14/06/2015, e.s.12:00